

KËNGË VI.

Kjytéza e Shkódrës

Shpërësat te rilíndja e Shkjpërís edhè për púnë të Shkjiptarëvet çë banójnë jashta vëndit e më tepër në Itali.—Kujtim për Krispin.—I kékj zotërim çë po rëndón.—Priftërat e kuptójnë ndryshe.—Njëri nga bijt do të die sí Shkjiptarët érthën n'Italí.—Vdékja e Skanderbégut é pákjet e veçánta.—Rrethím i Shkódrës.—Líndje përrallóre illiriáne të s'moçëmes kjytézë të Shkódrës e ndërtuar prej Veneziánëvet.—Shvillím të gojëdhënes nga çíla u lind nderími i Shën Mëris të Këshillit Mirë.—Të shkúarit të ykónës shéjte në Itali.

Atë hérë brohoríta :

« — Trímash vënt, me të vërtétë
po ká klënë Shkjpëría;
é n'edhè për pak rrallónej
5 érrí i thëllët ç'e mbështfell,
sí saván, ú thóm se ajò
do të ngjállej sí díkúr,
sot më mírë, se ká jashta
disá díelmë è te të párët
10 ndër të húajit te ku ndódden
edhè jáné. Mós të zë
gjíth atà c'u bën, me kóhë
végle t'Túrkut e të bíjët
ç'i pasúan, për fát të kékj,

CANTO VI.

La fortezza di Scutari (vv. 605)

ARGOMENTO

Speranze nel risorgimento dell'Albania, anche per opera degli Albanesi residenti all'estero, e specialmente in Italia. — Accenno a Francesco Crispi. — La mala signoria che sempre accora... — I preti la pensano diversamente. — Uno dei figli vuol sapere come mai gli Albanesi siano venuti in Italia. — Morte di Scanderbeg e le paci separate. — Assedio di Scutari. — Leggendaria origine illirica dell'antichissima fortezza di Scutari restaurata dai Veneziani. — Evoluzione della leggenda che diede origine al culto della Madonna del buon Consiglio. — Traslazione dell'immagine di questa in Italia.

Allora esclamai:

« — Patria di eroi, a dir vero,
è stata sempre l'Albania,
e se si diradasse alquanto
5 la tenebra profonda, che la avvolge
come lenzuolo funebre, io dico che essa
risorgerebbe come prima;
oggi ancor meglio, poichè ha nell'estero
molti suoi figli, che sono dei primi
10 fra gli stranieri, in mezzo ai quali
vivono e sono. Per non ricordare
tutti coloro che, ben presto, divennero
strumenti del Turco ed i loro discendenti
che, per disgrazia, ne seguirono l'esempio,

- 15 túke i dhënë armikut t'vjétër
një fukjī çë nuk kish pásur
kurr më pára, ù dúa të flás
për të mírin gják të shprishur
te gjithë ánët: në Misir,
20 te ku fára e Mehmét Páshës /
urdhëròn në vënt të Mbrétit,
me pá hír të Mbrétit t'vét;
në Vllahī, te ku Shkjiptārët
zotërúan me shpīo e Gjíkës,
25 è te kú, për púnë e ndër,
si n'pjellōre búzë t'Nílit
shúmë edhè ngā atà po ndáhen
midis t'jérëvet të vëndit;
në Grekjī, te ku po dúallën
30 mbi të gjithë, edhè se shpÿrtin
disā vétëve, ngā dálë
i gremísi é i prishi hélmi
i të mbésavet t' Sinónit;
ndë të sÿprēme Ameríkë,
35 vënt i t'mírēs, pērsè ndēje
e çedò lirije t'plótë,
ku Shkjiptārët dzēn se jéta
kā vëlēsë, edhè kā shīje
të jetónet, tue mós klēnë
40 një dēlÿrē, ás bárrē e rēndë
prej të tsílēs, disā hérē
lehtēsónet me gēzím
kúsh ē ndrÿdhur. Një kolónjë
e pērmëndurē è ndë lúle
45 ësht e jóna, n'ánē t'póshtēme
t'Italis, tek ajò stérē
çë vënt t'ēnē, ngā fillésa
münt të thómi, edhè te síka

15 dando così all'antico avversario
una forza che non aveva avuta
 giammai per lo innanzi, io intendo alludere
 al nobile sangue nostro disperso
 in ogni luogo: nell'Egitto,
20 dove la stirpe di Mehmet Pascià
 regna in luogo del Sultano,
 e contro voglia del Sultano medesimo;
 nella Rumenia, dove gli Albanesi
 signoreggiarono con la casa dei Ghica,
25 e dove per lavoro e per onore,
 come nelle feconde rive del Nilo,
 molti di loro ancora si distinguono
 fra gli abitanti del luogo;
 in Grecia, dove sempre elevaronsi
30 su tutti; sebbene l'anima
 a parecchi, coll'andar del tempo,
 abbia guastata e corrotta il veleno
 delle nipoti di Sinone;
 nell'America superiore,
35 luogo di benessere, perchè sede
 di libertà perfetta;
 dove gli Albanesi apprendono che la vita
 ha valore e che vi ha piacere
 di viverla, non essendo essa
40 nè un debito, nè un peso grave,
 di cui, non rare volte,
 si allevia con soddisfazione in patria,
 chi se ne sente oppresso. Una colonia
 celebre ed assai florida
45 è la nostra, nelle parti meridionali
 dell'Italia; in quel continente
 che patria nostra, fin dalle origini,
 ben possiamo dire, e nell'isola

- e lëvdóshme è shúmë e búkurë,
50 ç'ëmbër páti è ká te glúha
çë po flásim ná, è çë flítej
tek ajó në móti të vjëtër
kūr kulósnin kjët e díellit
n'ató fúsha akjë baróre
55 sá të ndzéhta. Një ngá t'ánët
ësht kryetár i kjeverris :
búrrë i fórt è parakjítës
i Palérmës, çë nuk shtróhet,
edhë i shpyrtit t'ënë t'tërë.
60 Nuk ká shók é nuk ká pásur,
edhë s'di në munt të kët
kūrri aì, me gjith se sóti
tsá të póshtërë e pá túrp,
po përpíkjen kjenërisht
65 t'i pakòjën nám è ndër,
për të ngām të ndó një t'húaji
çë, me mléf é pá të ngjállurë
Italín, è ndonse t'tërë
edhë jò, po tek e shúma
70 të bashkúarë ashtù me Rrómën,
si me tókën e përzjárrtë
te ku Frántsia dzū në Dhéspër
se sundími i kékj ngá hërë
zëmbëron atà çë ndódden
75 në ndigjésë é i shtyn ndë vónë
krýet të ngrëjën, tue bërtítur :
«Vdéke! Vdéke!..»— O bîr, thà láta,
fiála e jóte s'kundrështónet,
se ká rrënjë, è gjith e thónë
80 si edhë tí, në ndzjërre vétëm
atà prífletëra litínjë
çë na kémi, për të kékj,

gloriosa e bellissima,
50 che già ebbe ed ancora ha il nome dalla lingua
che noi parliamo, e già ivi in uso
fin dai tempi più antichi;
allorchè pascolavano i buoi del sole
per quelle pianure tanto erbose
55 quanto calde. Uno dei nostri
è a capo del governo; (10)
uomo forte e rappresentante
dell'indomita Palermo
e di tutta l'anima nostra.
60 Non ha pari e non ne ha avuti,
e non so se potrà mai averne
qualche volta egli; sebbene oggi
alcuni vili e sfrontati
si adoperino accanitamente
65 a menomargli la fama e l'onore,
per tristo consiglio di qualche straniero,
che, con dispetto, vide risorta
l'Italia, e sebbene tutta
non ancora, pure in gran parte
70 unita tanto a Roma,
quanto all'infuocata terra
dove la Francia apprese in un Vespro
che mala sognoria
sempre accora i popoli soggetti,
75 e che li spinge in fine
a ribellarsi gridando :
Mora! Mora!.. « — O figlio, disse mio padre,
il tuo giudizio non si può ribattere,
poichè è fondato e tutti la pensano
80 come te, se ne eccettui solo
qualche ignorante prete latino,
che noi abbiamo, per nostro danno

- midis nësh... Ò Zót, marròj!...
- 85 « — Po si klè, thà Jáni im vllà,
çë ngà e dâshura Arbëri
jîkën gjýshërat e lértë
é kêtù zùn vënt, túe ngréhur
shpî të búkura edhè klíshë
ndër të húajt, te ku jémi
- 90 nà ngà priftërat të mbâjturë
si pà fë? Të gjithë e dîn
se për shumë mót luftúan
për lirín e vëndit t'lyre
é për bésën e krështërë
- 95 Arbëreshët è se Papët
nuk kursýen bekíme è uráta
për atà. Përbíndem prân
si na víjën kundrështíme
ngà atà njérëzë të klíshës,
- 100 çë dëtýrë do të kíshën
të na mprójjën!...—» È një púnë
tregëlíje t'turpurúashme,
i thà táta; sè è bën klíshën
priftalétsat panagjír,
- 105 për më dhënë ndjésë è t'fálur
pas gërdhónjëvet... T'e présim
tashtí fiálën ç'egërsón
shpýrtin t'ím, è për të tjéra
ligjirójjëm. Kíni máll
- 110 të më dzëni jù, o të dâshurë,
si po ndólli púna e kékje
e të dálurit t'ankúashëm
të të párëvet, ngà víset
akjë fórt è fórt të shtrëjtë
- 115 sà më shumë t' shëjtërúame
me mundíme è gják të dérdhur?

in mezzo a noi... O Dio, confondilo!... »
« — Ma come mai, disse Giovanni mio fratello,
85 dall'amata Albania
emigrarono gli illustri avi
e qui fermaronsi, elevando
case assai belle e templi
fra gli stranieri, dove siamo
90 ora noi ritenuti da alcuni preti
come infedeli? Tutti lo sanno
che ben a lungo combatterono
per la libertà della loro patria
e per la fede cristiana
95 gli Albanesi, e che i Papi
non furono mai avari di benedizioni
per essi. Mi meraviglio quindi
che a noi derivino tanti contrasti
da quegli uomini della chiesa,
100 che dovrebbero sentire l'obbligo
di sostenerci!... ». « È una questione
di tornaconto vergognoso,
gli rispose il babbo, poichè il tempio,
per quei tristi, non è la casa
105 del Signore, ma un terreno fecondo
da sfruttare, bene... Or tronchiamo
un discorso che irrita
l'anima mia, e d'altro frattanto
ragioniamo. Avete desiderio
110 di conoscere, voi o dilette,
come mai sia accaduta la disgrazia
dell'esodo doloroso
dei padri nostri dai luoghi
tanto ad essi più cari,
115 quanto più santificati
dalle sofferenze e dal sangue versato? »

- Zëmbra e jíme asísh kujtímesh
më trazónet è s'guzón;
po dhëshīrin t'ēj t'arsýeshēm
120 dúa t'e mbúsh, edhè se fjála
kā t'burónjë ndër të fshām,
e se t'klārit hērē è hērē
kā t'mē bēnjē nýe te fýti.
- Kūr i mādhi Skanderbég,
125 te kýtéza e vjétrē e Lléxes,
mbylli sýt, é u hýp në kjíell,
túke ngréhur fátin t'ēnē,
djáli i 'tīj è shókēt t'gjíthē
nuk pushúan ngā lúfta fáre,
130 edhè bēn armíkjēsh plójē,
si më pára. Po kūr trímat
e Himarrēs duhitāre,
nd'ánē t'póshtēme, è ndē vēr
atà mētsa të Mirdítēs
135 të pāmúndurē, è të rréptit
Dukagjínasē, è fatósēt
e sē mádhes Malēsī
u mēnjánēn è u pērmlódhēn
mbí të lártat bjéshka t'égra,
140 te ku u lēn, po tue pērítur
ōrē t'bárdhē, si u'pusī,
Túrku u ndēfē ndē vónē i zóti
i t'shkēlzýeshmes Shkódre t'ēnē,
mbi një vít ç' edhè kíš márrē
145 të lēvdúamen Krújē. U vrē
béhas móti é një stuhī
e rrēmbýeshme fórt é e drédhur
líse shkúli, è gorromísi
klíshē é pírgje në kýtét.
150 U fry kékj edhè u pērzié

Il cuore mio a tali ricordi
si conturba e non osa;
ma la vostra ragionevole brama
120 io vo' soddisfare quand'anche le mie parole
debbero erompere infra i sospiri
e sebbene il pianto talora
debba farmi nodo alla gola.

Quando il grande Skanderbeg,
125 nell'antico castello di Alessio,
chiuse gli occhi e salì al cielo,
seco traendo la nostra fortuna;
il figlio di lui e tutti i compagni
non si ristettero mai dal combattere
130 e fecero strage di nemici,
come per lo innanzi. Ma quando gli eroi
della Himarra tempestosa,
nella parte inferiore, ed in quella alta
i giovani della Mirdizia
135 invincibile ed i forti
Ducagini ed i campioni
della grande Malisia
si appartarono e si raccolsero
sulle alte montagne selvagge,
140 dove eran nati, in attesa
dell'ora bianca, come in un rifugio;
il Turco si sentì finalmente signore
della illustre Scutari nostra,
dopo un anno dacchè si era impadronito
145 della gloriosa Kroja. Oscurossi
d'improvviso il cielo ed un turbine
violentissimo e vorticoso
sradicò quercie ed abbattè al suolo
chiese e torri nella città.
150 Divenne gonfio e si sconvolse;

- 185 kuvendójën, túe kujtúar
se çë t'bëjën, për me dálë,
dó é mós dó, me fákje t'bárdhë
mbi t'panjóhurën fukjī
ç'i tamtój ashtú. Ndë vónë,
190 thà m'i mádhi i hidhëruám :
« — Për të lártin Perëndi,
m'e prët mëndëja, o të dáshurë,
të kjëndrójëm burrërisht,
ngjër çë t'mündet, pás të thënës
195 se fitón ai ç'durón! — ».
- Edhë i dyti : « — Hámë, o gjárpër,
thíkë e shtizë, në ngā púna
ndziérsha dórë! — ». Po m'i vógli,
c'ish m'i úrti edhë m'i míri,
200 érdh'è e nìsi : « — Të më fálni,
móre vllézërit e mī;
po më dúket fáj mbi fájet
çiltas nà t'i rrīm në bállë
té hierúshmëvet pushtéte
205 çë nuk shíhen, sé nuk kánë
míshë edh'éshtëra. Në bótë
më ç'dó vënt e në ç'dó kóhë,
sósi këkj krenāri i márrë
çë s'u ndā prej kundrështímit
210 me të Lérlit. Prān ju thóm
se për në do t'jët më mírë
kjë t'e dīm përsè váll Zónja
e gurishtës kódrë t'ënë
e mērijturë ë, të gjējëm
215 n'dó një rrúgë për me e sbúturë
sā më shpéjt... — ». « — È nà prej kūj,
(i-u përgjégj i vráxdí Gégë),
prej kūj nà këshíll do t'márrim,

185 discutevano fra loro, avvisando
ai mezzi di riuscire
vincitori ad ogni costo
sulla forza misteriosa
che così molestavali. Al fine
190 il maggiore di essi esclamò :
« Per il sommo Iddio
io penso, o fratelli,
che ne convenga resistere da forti,
finchè sarà possibile, giusta l'antico detto
195 che assicura vittoria a colui che non cede — » .
Ed il secondo « — Divora, o Serpente,
il mio pugnale e la mia lancia ove mai dall'opera
io desista ! — ». Ma il più giovane,
che era il più savio ed il migliore
200 soggiunse : « — Perdonatemi,
o miei amati fratelli;
ma a me pare che sia una grave colpa
per noi il resistere apertamente
alle divine potenze,
205 le quali sono invisibili, perchè non hanno
nè carne, nè ossa. In sulla terra,
in ogni luogo e in ogni tempo,
finì male il superbo, che ebbe la stoltezza
di non rifuggire dal contrasto
210 con gli Immortali. Io penso quindi
che ci gioverà meglio
il conoscere perchè mai la Diva
di questo nostro colle pietroso
sia tanto adirata, onde poter ricorrere
215 a qualche mezzo adatto a rabbonirla,
senz'altro indugio... — ». « — E da chi noi,
(gli rispose il rude Gega),
da chi noi prenderemo mai consiglio,

- e Tomórrit e kjillòn
dríta e rē! Kísh sýt të kálthërë
255 po si dējti è flóktët t'vérdhë
si kallínje më të kórrë,
n'dýsh të ndarë è bít mbí véshët
të përmbledhurë, è në tútul
në një grúmbull bít të drédhurë,
260 në një grúmbull të shkëlzyeshëm.
Për rréth bállit të paprékur
një pétë āri i vezullój,
āri t'fjesht, ashtù si brézi
çë të hóllin més i ngjéshēj
265 é si mbáthazit te këmbët.
Ilórë e svéshurë è me kjáfën
të sbulúarë, kjýsh më kjýpe
të krahórit, e ftillkúashme,
è si líl e lártë è e drèjtë,
270 ajò dúkej me t'vertétë
të pavdékshëmish një zónjë.
Zëthi i sāj puhī ndër lúle
në mëngjës të t'párës vérë.
« — Kót, ò búrra, do t'mundónij
275 për me ngréhur Rojsafánë,
në çënjërën grúa ngā t'úajat
s'e këllítini, edhè të gjállë,
këtù brënda n'shpéllë t'íme
për kushtim è për pagésë
280 t'atíj zëri të kjëndróshëm
çë ngā e mádhia pun'e júajë
do t'fitóni — ». Thá è tyntòì
si u kísh dúkur. Kúrr préj bñndës
të tre vllézërit u díndën,
285 u vërréjtin sý ndër sý,
pa një fiálë. I pári Géga

del Tomor è colpita
dalla nuova luce! Azzurri gli occhi
255 avea come il mare e bionda la chioma
come le spighe nella mietitura,
bipartita e mollemente in sulle orecchie
raccolta e nella nuca
in unica massa mollemente composta,
260 in unica massa radiosa,
attorno alla fronte immacolata
una lamina d'oro le scintillava,
d'oro puro non meno della cintura,
che le stringeva i fianchi delicati,
265 e dei brevi calzari ai piedi.
Nude le braccia e col collo
scoperto fino all'estremo
termine del petto, snella
alta e diritta come un giglio,
270 essa davvero appariva
quale regina di Immortali.
La sua voce sussurro d'aura tra i fiori,
in un mattino di primavera :
« — Indarno, o uomini, continuerete ad affaticarvi
275 per elevare la fortezza di Roisafât,
se una delle vostre spose
non avrete sepolta, ancor viva,
qui dentro nella spelonca a me sacra,
come voto e come compenso
280 della fama duratura
che, dalla grande opera vostra
ricaverete. — ». Disse e dileguossi
così come era apparsa. Quando dallo stupore
i tre fratelli si riscossero,
285 guardaronsi negli occhi
senza dir verbo. Ghega il primo

- théu heshtímin e ngulshúashëm
túke thënë; « — Klóft ashtúl
Po se e tsíla e grāvet t'óna
290 do t'jët flíja e dishirúarë? — ».
Edhè Lábeja u përgjégj:
« — Òrës nà t'i lëm të sglédhur,
è e shënúara ndër të tría
klóft ajò çë e pára nésër
295 do t'na bjérë búk è krýpë — ».
« — Po të bëjëm bē, ò të dáshurë,
(përshtói Hýlli), mosgjë fáre
t'i kallzójëm grāvet t'shkréta,
Téftës, Sávës, Vídës t'íme,
300 sã të jët pa një ndyshím
po në dórë t'fátit t'vérbër
fáti i 'týre — ». E prën kështú,
è bën bē për kjíell è tókë,
è për hënzën è për díellin
305 çë të gjitha dīn è shóhin,
è për rëndësīn e gūrit,
çë ngarkúan të tré mbi kráhët,
è tue thírrë për deshmôr
t'atij kúshti è t'asāj bésëje
310 të pashúashmin Zjárm, i tsíli
me rrufën rrenón kë rrën,
u këthýen te púna rīshtas.
Po m'i vógli, ç'ish m'i míri,
mbájti fjálën, se të tjérët,
315 më të rënë nátën, grāvet
i dhánë úrdhër të strëngúashëm
ás për pàk të mòs kalójën
përtëj shkjímit l'dérës s'shpīs,
për të nésrëmen të tërë.
320 Më të sbárdhurit e dítës,

ruppe l'angoscioso silenzio
dicendo: « — Sia pure così!...
Ma quale delle nostre donne
sarà mai la vittima desiderata? — ».

E Labe gli rispose:

« — Lasciamo la scelta alla fortuna!
e, fra le tre, la designata
sia colei che domani per prima
ne porterà pane e sale — ».

« — Ma giuriamo intanto, o cari,
(aggiunse Hilo) di nulla affatto
rivelare alle povere spose
a Teuta, a Sava ed alla mia Vida,
affinchè sia, senza alcun dubbio,
nell'arbitrio del cieco Fato

il fato loro — ». Così stabilirono,
e giurarono per il Cielo e per la Terra,
e per il Sole e per la Luna,

che tutto sanno e tutto vedono,
e per il peso della pietra,
che tutt'e tre si addossarono;
e chiamato in testimonio

di quella promessa e di quel patto
il Fuoco inestinguibile, il quale
con la folgore distrugge lo spergiuro,
si rimisero all'opera.

Ma il più giovane, che era il migliore,
tenne la parola; chè gli altri
nell'ora del riposo notturno, alle lor donne
rigorosamente imposero
di non varcare affatto
la soglia della porta di casa
per tutto il dì seguente.

In sul far dell'alba

- Géga, Làbeja edhé Hylli,
shkúan mbi kódrën, è kùr dfelli
fsh è hýpej te m'i lárti
vënt i kjíellit, Vída e búkurë
325 là në djép të vétmin djálë,
ç'i kísh fálur Zóti, è dólli
për më thírrë të kunátat,
sā t'i bārëjën me kóhë
shûjtën búrravet. Po Téfta
330 me të mírë i thà: « — Të lútem,
mój kunátë, edhè për múa
éts tí sót è bēnmë ndër,
pā të rēndë, sè me fínjën
jám e zēnë ngjër më sónte.
335 Ashtù më pátshë, o e lúme,
dit é vjét! — ». É me zë t'ëmbël
edhè Sáva: « — T'klófshta trúarë
mój kunátë, edhè për múa
shkó ti sót è, pa u mērzítur,
340 ndër më bēn, pērsè te fúrri
búkēn kám e do t'më dígjjet
n'u largófshta. Ashtù tì, e dásburë
më rrēnófshe më se bjéshkat! — ».
Edhè Vída: « — Júve, ò mótra,
345 ju mbēshtés Kadmílin t'ím.
Ésht'i vogël è te djépi
jam è e lē në gjúm; për 'të
ò t'nderóshme, të kujdésij,
edhè u ngjátēt jéta e júaj! — »
350 Kēshtú fóli è u nis è váte
ku, me t'jóshurit e mállit
për të shókjín fórt të dásbur,
Óra e hílkjēj. Më të hýpur,
si fēllēnzë gūr mbí gūr

Gega, Labe e Hilo
recaronsi al colle, e quando il sole
stava per salire sul più alto
luogo del cielo, la bella Vida
325 lasciò in culla l'unico figlio,
che le aveva concesso Iddio, e recossi
ad invitare le cognate,
per addurre in tempo
il cibo agli uomini. Ma Teuta,
330 con bel garbo, le disse: «Ti prego,
o cognata, anche da parte mia
va tu quest'oggi e mi accontenta
di buon grado; chè, a causa del bucato
dei lini, io sono impedita fino a sera.
335 Così tu possa vivere
per molti giorni ed anni!». E con melliflua voce
anche Sava: « — Mi ti raccomando,
o cognata, anche da parte mia
va tu quest'oggi e di buon grado
340 mi accontenta, chè nel forno
ho il pane e temo che non si bruci,
ove mai mi allontanati. Così tu, o cara,
mi viva più delle Alpi! — ».

E Vida: « — A voi, o sorelle,
345 affido il mio Kadmilo.
Egli è piccino ed in culla
io lo lascio addormentato. Di lui
abbiate cura, o onorande,
e possa esser lunga la vostra vita! — ».

350 Così disse ed avviossi
là dove, col fascino dell'ardente desiderio
di rivedere il suo diletto consorte
attiravala il Destino. Mentre ascendeva l'erta
come pernice di pietra in pietra

- fluturōre çë të ngrëjta,
390 ō shpëtónjësi bujār
i së búkurës te pÿlli,
ō i pamúndur è i tmeróshëm
mundësōr i gjárprit t'zī
vjedharāk è mpshéhës nálet
395 lòpësh t'kúkje edhè vistārësh — ».
Zóti e gjëgji è ndónse zëmbra
më j-u thék, të nzéhtën lútë
s'e përfli dót, sé edhè
nuk ísh t'ëndurit e jétës
400 t'atij tríni në të sósur,
pas të prëmit t'pandërróshëm
të së mpshéhurës fukji
çë sundón é kijëll é dhë.
Atë hérë n' májë t' kódrës
405 mrrijti Vída : — « Púnë e màrë,
búrra t'mírrë ! A jini t'lódhëtë ? — ».
Mosnjeri i këthéu të fálat,
ás i dhà njeri t'përgjëgjur.
E tajúame è fort e bíndurë
410 ájò mbéti, è rréth è rrótull
túke sjéllë sÿt, të gjíthë
të ndërdÿshëm è n' kujtím,
edhè vétulash të rrúdhurë
i pā atā. Po kūr ndër t'jérët,
415 të kjilísur è të sbët
njóhu t'dáshurin e vet,
i bërtíti : « — Ō zóti i jím,
se çë ndódhi sot për zī
te kÿ vënt ? È tí, mój zëmbërë
420 përsè tí më jë m'i prëmi ?
Unë kjýkjeja ! Edhè tí
nuk më flét, ás thúa një fjálë

390 alati, che in onor tuo ho sciolti,
o liberatore generoso
della bella nel bosco,
o invito e tremendo
vincitore del nero serpe,
del ladro e occultatore notturno
395 di rosse vacche e di tesori — ».

Lo udì il Dio e quantunque in cuor suo
si sentisse commosso, l'ardente prece
non accolse, chè ancora
non era la trama della vita
400 di quel giovane ridotta a fine,
giusta il decreto immutabile
dell'ascoso potere
che governa e cielo e terra.
In quell'istante sulla cima del colle
405 giunse Vida: « — Buon lavoro,
o uomini dabbene! Siete voi stanchi? — ».

Nessuno le restituì il saluto
e nessuno le rispose.
Turbata e piena di meraviglia
410 ristette essa ed intorno
rivolgendo lo sguardo, tutti
incerti e pensosi
e con le ciglia aggrottate
li vide. Ma quando fra gli altri,
415 affranto e pallido
riconobbe il suo diletto,
gridò a lui: « — O mio signore,
quale disgrazia è oggi avvenuta
in questo luogo? E tu, o cuor mio,
420 perchè sei tu il più mesto di tutti?
Me misera! Anche tu
non mi parli, nè un solo detto rivolgi

- shókjes t'ënde, t'mjërës Vídë,
çë të dò sã jëta e 'sãj,
425 dhë më shumë!... Àh ti s'më gjëgje,
ás më pýet për djálin t'ënë,
për Kadmílin t'ënë t'vóglin,
ç'ë ëndërrín, ndërkákj, te djépi
dhélka è t'púthura... — ». Atë hérë
430 dý më t'búshmit punëtörë,
po çë drídheshin me e prékurë,
jáshita dzëjës vánë è e kápën
si një kjëngjëzë të bütë,
è pás úrdhërit çë kishën,
435 në gropore t'përgalítur
brënda hépes e vendósën.
Kjýsh ngã këmbëzit me gūrë
t'e mbulójën zún. Túe kjëshur
rríj ajò, përsè si lójë,
440 si një lójë të padhímtë
e kujtòj, sã për t'i çúkur
trimërin. Po ngjër te mési
kür e pã se i ngréhëu múrin,
të kunétëvet i thá: —
445 « — Tásh, ò vllézërë, mëjáft,
se edhë shumë u kíní tallur
sót me múa të ngrátën! Díelli
perëndòn è kám dhëshír
të këthëhem sã më shpéjt
450 tek e bárdha shpí, ku djáli
thóm se klã tu e dásbur tëmël — ».
Fóli kót è kót u súall
kãh i shókji: « — Ò Hýll, ò búrrë,
mós durò të jët më e sgáturë
455 grúaza e jóte, në te rrëmbat
kë më gják! — ». U dínd aì,

alla sposa tua, alla povera Vida,
che ti ama quanto se stessa,
425 ed ancor più!... Ah tu non mi ascolti
nè mi chiedi del nostro bambino,
del nostro piccolo Kadmilo,
il quale frattanto sogna nella sua cuna
carezze e baci!... — ». Allora
430 due fra i più robusti operai,
che però tremavano nel toccarla,
contro il loro solito, la afferrarono
come una mite agnellina,
e secondo gli ordini avuti
435 nella cavità che era stata preparata
dentro la grotta, la collocarono.
Con delle pietre giù dai piedi
incominciarono a coprirla. Sorridendo
stavasene essa, chè uno scherzo,
440 uno scherzo crudele
lo reputava, tanto per mettere a prova
il suo coraggio. Ma fino alla cintura
allor che vide che le avevano eretta la muraglia,
disse ai cognati :
445 « — Or basta, o fratelli,
chè troppo avete scherzato
con me poveretta! Il sole
già tramonta ed io desidero
di ritornarmene subito
450 nella mia bianca casa, dove il figlio
forse vagisce per bisogno di latte — ».

Parlò indarno e indarno si rivolse
al marito : « — O Hylo, o sposo,
non soffrire che ancor più sia maltrattata
455 la donna tua, se pur nelle vene
ti resta un po' di sangue! — ». Si riscosse egli

- si një kâl kûr ësht i rrâhur
me një thûprë; u rúa për ânë,
tue shtërpíkur zjârm è flákë
460 ngâ atâ sÿ të turbullúamë.
Por u pík è me nj 'ankím
u plandós; si gûr mbí gûr
shtónej mûri. Ashtú ndë vónë
Vída e dzû se núk ísh pízull,
465 è më e vdëkurë se e gjallë
punëtörëvet i thà :
« — Fórt, o njërëzë, ju trúhem
para gjirit një vërimë
të më lëni. Djálin t'im
470 do t' më bíen këtù për díta
sâ të kët gjithnjë prej méjet
atë t'ëmlë ushkjësë ëmtäre
çë m'i dúhet për të rrítur — ».
E ndëgjúan è përsëri
475 fóli ajò : « — Jú trúhem fórt,
móre njërëzit e mírë,
pára sÿvet të më lëni
një vërimë, edhë të shóh
për së lârgu t'bárdhën shpí,
480 edhë djálin, kûr t'e bíen
për me i dhënë ëmtárin tëmël ;
sâ t'e shóh è t'i gëzónem
në më rrítet i shëndósh — ».
Dhë një hérë atâ e dëgjúan,
485 Sè edhë gûri t'kíshën klënë
do t'u kíshën thÿer prej dhímës.
Për një vít të tërë i vógli
për një vít è për një múaj
thíthi gjirin e së jëmës,
490 è kjytéza, mbí një vít

come un destriero quando è battuto
con una verga: si guardò intorno,
sprizzando fuoco e fiamma
460 da quegli occhi torbidi;
ma affranto e con un gemito
ricadde; mentre pietra su pietra
ergevasi il muro. Così alla fine
Vida apprese che non era già scherzo crudele,
465 e più morta che viva
disse agli operai:
« — A voi mi raccomando, o uomini,
che davanti al seno un'apertura
mi lasciate. Il mio bambino
470 porteranno qui ogni giorno,
affinchè abbia da me, secondo il solito,
il dolce nutrimento materno,
di cui abbisogna, affinchè cresca — ».

Le obbedirono, e di nuovo
475 essa esclamò: « — Mi raccomando molto a voi,
o buoni uomini,
che davanti agli occhi mi lasciate
un'apertura, affinchè io veda
da lontano la mia casa
480 ed il mio piccino, quando qui lo porteranno
perchè io gli dia il materno latte;
affinchè lo veda e mi ralleghi
ove mai egli mi cresca sano — ».

Di nuovo le obbedirono,
485 chè se anche fossero stati di pietra,
si sarebbero infranti per la commozione.
Per un anno intero il piccolo,
per un anno e per un mese
succhiò il seno della madre;
490 e la fortezza, dopo un anno,

- mbi një múj edhë një dítë,
madhështore ngā ajò kódrë
díellit ngréhu t'bárdhit pírgje,
495 mbí atë vǎrr të shëjtëruám
prej së mádhes dashurí
të një mëme t'paharróshme.
Vdíkj ajò, po kūr Kadmlín
e largúan ngā gjiri i 'sāj,
è burói çe m'atë hérë
500 prej vërmës, jó më tëmël,
po një gúrrë e ftóhtë è e thiéllëtë
úji t'ëmbël è t'shëndétsbëm,
ç'edhë ndódhët ngjër më sót.
Të sëmūrët shpéjt shërónen
505 kūr e pín; e pín gjithátat,
è njirëndi i frýhen sísët,
edhë béhas më një hérë
kūr e pín è diálë è váizë
të dý ndízen për të dáshur
510 çë nuk shúhet ás me jétën.
Për të bñndurit e Mírës
ç'u fanít è i dhà këshíll
Ilirínjëvet e mótsbëmë
u bë hépeja faltóre
515 e m'u thà e Këshíllit t'mírë.
Po me atë të së hyinúshmes
vehljetíja e Vidës s'búkurë,
çë Kadmlít préj vërmës
i dhà tëmël të shujtúshëm,
520 u përzie me kóh é mót.
É kūr dríta i Krishtërímit
e liròit ngā náta e théllë
Shkjpërín. u pā ndë vónë,
pas pohímit t'priftërís,

dopo un mese ed un giorno,
maestosa da quel colle
levò al sole le bianche torri
sulla tomba santificata
495 dall'infinito amore
di una madre indimenticabile.
Morì essa, ma allorchè Kadmilo
le fu sottratto dal seno,
sgorgò da allora
500 dall'apertura non più latte,
ma una sorgente fresca e limpida
di acqua dolce e salutare,
che esiste fino ad oggi.
Tosto ricuperano la sanità gli ammalati
505 bevendone; ne bevono le donne dal seno arido,
e le loro mammelle inturgidiscono:
ed anche se per caso nello stesso tempo
ne bevono un giovane ed una fanciulla,
ambedue si accendono d'amore,
510 che non si spegne nemmeno con la vita.
Per il miracolo della Mira
che apparve e diede il consiglio
ai tre antiche Illiri,
la grotta divenne un tempio
515 ed ebbe nome del Buon Consiglio.
Ma con la persona della Immortale
quella della vezzosa Vida,
che dall'apertura a Kadmilo
diede il latte nutritivo,
520 si confuse con l'andare del tempo.
E quando la luce del Cristianesimo
liberò dalla profonda notte
l'Albania, allora si vide finalmente,
giusta le affermazioni dei sacerdoti,

- 525 se e Këshíllit mírë ë Mëmë
fórt e dhímëshme è e vërtétë
Virgjërështa e Shën Mëri,
çë me gjirin e pangár,
në një shpëllë t' ritë è t'ërret
- 530 Zótin t'ënë ushkjéu. Për ndër
të së lúmes Perëndëshë
i lëvdóshmi armík i Shkjëvet,
Bálsha i máth, e t'síllit fára
brés pás brézit, prej Bardýllit,
- 535 sí e këtiya ajò ngā fára
e Kadmíllit t'pār buròj,
pára hépes të përmëndurë
ngréhu Klíshën, te ku e fálurë
ísh fytýra e Tërëshëjtes
- 540 me të vógëlthin më dúarë
ç'i kërkón të bárdhin gjí;
si mbì 'tá shkëlzén è shtíllit
me të shtátat ngjýra ylvéri,
ç'edhë thúhet Brézi i Zónjës,
- 545 á i t'hyinúshmes Afrodítë.
Prái te díta akjë e mëndërshme
kūr e kjíell è tókë në Shkódrë
u trazúan, e kújdò zëmbra
klë prej frígës e pushtúarë;
- 550 më se më kur mb'ató shtíza,
çë në dórë mbájen trímat
të thantósurë è mbì májën
e se t'sílës përkrenāre
fërfëlísën glúbë t' zjárta.
- 555 Ndër shkrepítima è gjëmë at'hérë
si një zë burísh u ndíe
ngā gjíthë ánët; kódra u túnt
è dý kjífte pendëbárdhë

525 che è Madre del Buon Consiglio
assai pietosa e vera
la Vergine Maria,
col suo immacolato seno,
in una grotta umida ed oscura,
530 nutrì il Signore nostro. In onore
della beata Regina,
il glorioso nemico degli Slavi,
Balshia il grande, la cui stirpe,
attraverso le generazioni, da Bardylo,
535 come quella di quest'ultimo dalla stirpe
dell'antico Kadmilo derivava,
davanti alla celebre grotta
elevò una chiesa, dove venerata
era l'immagine della Tutta Santa,
540 la quale tiene in braccio il bambino
che le ricerca il bianco seno;
mentre su loro rifulge e si spiega
l'iride dai sette colori,
che ha pur nome di cintura della Signora,
545 ossia della divina Afrodite.

Or in quell'orribile giorno
in cui e cielo e terra a Scutari
si convolsero, il cuore di tutti
fu oppresso dallo spavento;
550 specialmente allorchè sulle lance
che tenevano in mano i guerrieri
meravigliati, e sulla punta
di ogni elmo
guizzarono lingue di fuoco.

555 Fra le folgori ed i tuoni allora
si udì come uno squillare di tromba
da ogni parte: si scosse il colle
e due candidi falchi,

- túkë u sjëllë ndëpër rët
560 mbi faltören u vërvítën
sā pullāzi u hólkj i tërë.
Jò sè atà nuk íshën kjífte
po dy l'kjellit l'búkur ëngjijë
më se hënza edhë të búkurë,
565 më se d'felli të shkëlkjëmë
çë rrëmbýen ngā vëndi i 'sāj
Virgjërëshën Zónjë t'ënë
çë Shkjiptārët i kísh rúajtur
akjë mót nën skjépit l'kálthër,
570 si një shkjípe e Tarabóshit,
çë nën kráhëvet të gjërë,
rúan të bijët è pā drë
rrín atà përpósh së jëmës,
si të trëmbura rrëpírës
575 zókat t'jéra n' çërdke drídhen.
Elī Málësi atë dítë
u përpókj me Márka Shínin
fórt të sbët è i psherëtíti:
« -- Edhë mëma i là të bījëzit
580 në rrëzik, o kushiri!
Ši do t'bëjëm më nanì
nà të váfërit pā ndíhmë
e Shën Mërīs? — » « — Përpára shpíjvet
nà do t'vdhësim túe luftúar! — »
585 u përgjégj i nípì i Milit.
Po me vráp, si atà po flísnin,
shkój i lárti i zót i Mátit
è pa u ndálur i thërríti:
« — Vrík te klísha e mádhe, ò shókë,
590 te ku mbāhet sót huvëndi
í të párëvet! — ». Në rrúgë
s'ísh njeri, përsè mbí mūret

roteando fra le nubi,
560 si scagliarono sul tempio,
sì che il tetto ne andò in frantumi.
Ma quelli non erano falchi,
bensì due begli angeli dei cieli,
più belli della luna,
565 più splendidi del sole,
i quali rapirono dal suo luogo
la santa Vergine nostra Signora,
che aveva protetti gli Albanesi
per tanto tempo sotto il manto azzurro,
570 come aquila del Tarabòsh
che allo schermo delle vaste ali
protegge i figli e senza timore
stanno essi sotto il materno tetto,
mentre spaventati dalla bufera
575 tremano gli altri uccelli nei loro nidi.
Elia Malesi in quel giorno
s'imbattè in Marco Shini
assai pallido e gli disse sospirando :
« — Anche la madre ha abbandonato i figli
580 nel pericolo, o cugino !
Come faremo ora
noi orfani senza l'aiuto
della Madonna ? — ». « — Davanti alle case
moriremo combattendo ! — »
585 gli rispose il nipote di Milo (12).
Ma a passi rapidi mentre essi parlavano,
passava il nobile signore di Mati,
e senza fermarsi gridò loro :
« — Presto, al maggior tempio, o compagni,
590 dove si terrà oggi il consiglio
dei primati ! — ». In mezzo alla via
non v'era alcuno, poichè sulle mura

íshēn gjithë è búrra è grā,
è nën këmbëvet t'atýrē,
595 cë ndzitójën më të ngām,
këmbój tóka. Atà, me ndër
è ngā gjith edhè të fálurē,
n'atë mlédhë t'mrāme trímash
múarēn vënt, po sí trī drítë;
600 ndërsā rrëndëjën të tjérë
zotërinjë è flamurárë
ngā gjithë ánët è pā fjálë,
sí kūr véhet për t'urúar
krýe t'shëndósh è dítë t'gláta
605 më të dáshurit ngā míkjët.

eran tutti accorsi, uomini e donne,
e sotto i piedi di quei tre,
595 che affrettavansi camminando,
risuonava il terreno. Essi, onorati
ed ossequiati da tutti,
in quell'ultima assemblea di valorosi
presero posto, come tre luci;
600 mentre affluivano altri
signori e vessilliferi
da ogni parte e silenziosi,
come allor che si va ad augurare
testa salva e lunghi giorni
605 al più caro fra gli amici.

KËNGË VII.

Gjin Kastrioti

Kuvëndi i kryetarëve të kjetëti i rrethuar—Fjalim i Gjin Kastriotit—Sheh në ëndërrë t'jatin i çili i këshillón t'jikënj në Italī—Fjalim i vllā Pālit nga Māti i çili kallzón gjith një këshillin e vet.—Fjalim i Marko Shinit.—Fjalim i Gjin Skjrōit—Fjalim i Ndrē Muzākjt—Fjalim i Petr Golēmit—Shumiza këshillón të venë në Italī.—Lek Dukagjini thot se do t'mbëtet me bensikët e 'tij mbi malet që rrethojën Shkódrën, ë tue sjellë ndër mëndë mirëdashjen e Venetīs për Shkqipërīn, kuitón me mallëngjim ëmëret të Loredānit, të Ndón Vitūrit, të Vik Kastélēs, të Kontarinit ë të Ndón Lédzes—Fjalim i këtij të sprásmi i çili parakjës mikpritjen gjith Shkqiptarëve në ëmër të Rrepublikës të Shën Márkut, si kish bërë mbrëti i Nápolit.—Pregatitje të dhëmbëshme të t'nisurit.—Kënga e s' bijës Lópesit n'Antivār.

Ndër heshtim u çua më këmbë
rrëgji i mjër, akjë më shumë
për t'u dhimtur, sã më shumë
ish i rī në të plandósur,
5 edhë thà me zë t'përlótëm :
« — Mirë se ërdhët sól, ò shókë,
Zotërinjë edhë bujarë!
Kurr s'u lýpsët jù, ò të bésëmë,
te gëzimet ë te brëngat
10 áfër méje; báshk në lúftë

CANTO VII.

Giovanni Kastriota (vv. 575)

ARGOMENTO

Assemblea dei duci nella città assediata. — Discorso di Giovanni Kastriota. — Vede in sogno il padre che lo incita a rifugiarsi in Italia. — Discorso di Paolo di Mati, il quale espone il medesimo consiglio. — Discorso di Marco Shini. — Discorso di Giovanni Schirò. — Discorso di Andrea Musacchio. — Discorso di Pietro Golemi. — Deliberazione della maggioranza di recarsi in Italia. — Dedòsh Barcia glorifica Venezia. — Lek Dukagini dichiara di restare con i suoi fidi sulle montagne che circondano Scutari e richiamando alla memoria le benemeritenze di Venezia verso l'Albania, ricorda commosso i nomi del Loredano, di Antonio Vitturi, di Ludovico Castella, del Contarini e di Antonio di Lezze. — Discorso di quest'ultimo, il quale offre a tutti gli Albanesi l'ospitalità in nome della Repubblica di S. Marco, come aveva già fatto il re di Napoli. — Preparativi dolorosi della partenza. — Il canto della figlia di Lopes ad Antivari.

Tacevano tutti allor che levossi in piedi
il re infelice, tanto più degno
di compassione, quanto più egli
era giovane e prossimo alla rovina,
5 e disse con lacrimosa voce:
« — Ben venuti oggi, o compagni;
signori e nobili!
Giammai voi non mancaste, o fedeli,
nelle gioie e negli affanni
10 al mio fianco; insieme in battaglia

- kémi klënë è bášh në trýesë ;
è nanì çë perëndón
ylli i bárdhë i dérës t'íme,
ù jú shóhë edhè rréth méje,
15 si kūr ísha n' Krújë i dáshur,
si i përkét atij cë kjfelli
vù mbí njérëzët te bóta
si barì... Të gjíth e dím
si po léhemi, é mosnjëri
20 münt t'e díe si kã me sósur ! — »
Túke thënë, sýt me lótë
jú mbulúan, è për tsá hérë
fjála e 'tíj u fík. Të gjíthë
psherëtijën atà t'jërët
25 se ngã njëri i ngãm te zëmbra,
e ndëlgój se brënga e njíj
s'ísh m'e vóglë se e të gjíthëve.
Prãn e zûri përsëri :
« — Tásh të gjégjij jú se ç ëndërrë
30 ünë pãsh si më të gdhír :
Múa m'u dúk si kúrse shíhëja
tátën t'ím ashtú të prëm
po si e pãsh kūr i pãfrýmë
u nkëthýe ngã lúfta e mrãme,
35 sè me déken u përpókj
lajimtãre e fátit t'zí.
« — Ku kë klënë, ò drítë e vëndit
(i thàsh ünë) ; è si më kót
ti vjén tásh te e bárdha Shkódrë,
40 pas ç'akjë të dishirúam ? — »
M'u përgjékj : — Ò bírthi i jím,
mòs mënò ; po zónjën mëmë,
zónjën mëmëzë të vë,
mírr e jík te dhëu litì.

siamo stati ed insieme a mensa ;
ed ora che tramonta
la bianca stella della mia famiglia,
io vi vedo sempre intorno a me
15 come a Kroja, dove ero amato
secondo il diritto di colui che dal cielo
è stato preposto ad un popolo in terra
quale pastore..... Tutti sappiamo
come siam nati, e nessuno
20 può conoscere la propria fine ! — ».

Così dicendo gli occhi di pianto
gli si empiro e per qualche tempo
la parola gli venne meno. Tutti
sospiravano gli altri,
25 ed ognuno assai commosso,
ben intendeva che l'affanno di un solo
non era inferiore a quello comune.

Poi di nuovo prese a dire :
« — Or ascoltate quale sogno
30 io abbia avuto in sull'alba :
A me pareva di vedere
il padre mio, così mesto
come lo vidi allorchè affranto
egli se ne tornò dall'ultima battaglia,
35 essendosi incontrato con la morte
annunziatrice di trista ventura.
« — Dove sei stato, o luce della Patria
(io gli dissi), e perchè mai indarno
or vieni tu nella bianca Scutari,
40 dopo che ti abbiamo invocato per tanto tempo ? — »
Mi rispose : « O figlio mio,
non indugiare ; ma la signora mamma,
la tua signora mamma vedova
prendi e fuggi nella terra latina.

- 45 Kūr të jësh në záll të dējtít
te zī-mádhi kjyparís,
ç'atjè ndën të gjérën hjë,
kálin t'ím të mbrímur líth
e te déga ç'ë m'e lárt
- 50 érës shtíll të kúkjin flámur
me shkjpónjën mundësöre,
è vīr kórdhën e përgjákme,
kórdhën t'íme ku flé déka.
Si vorēja e kékje e fryn,
- 55 kërtsèn káli è hëngëllin,
vringëllòn e'rgjëndta kordhë,
fërshëllin edhè përhápet
shënji i shëjt i Shkjpërís.
Túrku gjégjet edhè shéh ;
- 60 gjégjet, shén è múa kujtòn
ç'akjè tríma i gorromísa
brënda várrit, è i drerúam
práp këthéhet, pa ju ndjékur.
Fóli è u ntrét po si një rë.
- 65 Vrík u çóva è rréth u rúajta ;
agullój, è prej gallústrës
hīj e bárdhë e pára drítë,
è te kjíelli shpýrti i dáshur
mbi një rréze e rë po hýpej.
- 70 Çë do t'bëjëm, ò të ndërshëmë
tek e zéza hérë e jona ?
Çë do t'bëjëm ná? T'e díní
se nuk ípem ù në dórë,
sí besónj se edhè ndër jū
- 75 s'kā ndo një çë do të flíkjet,
è t'i siellënjë físit mārre
tuke i fálë armíkut shpátën
edhè véhten. Dóni t'vdésim

45 Quando sarai giunto sul lido del mare,
al funebre cipresso,
che ivi stende la sua larga ombra,
lega il mio focoso destriero,
e sul ramo più elevato
50 spiega al vento la rossa bandiera
coll'aquila vittoriosa,
e sospendi ivi la spada insanguinata,
la spada mia sulla quale dorme la morte,
al soffio del crudo borea
55 balzerà con nitriti il cavallo,
tintinnerà la spada argentea
e svolgerassi sibilando
il simbolo sacro dell'Albania.
Il Turco ascolta e vede ;
60 ascolta, vede e me ricorda
che tanti eroi gli ho travolti
nel sepolcro, e pieno di spavento
tornerà indietro, senza inseguirvi...
Disse e si dileguò come nuvola.
65 Mi riscossi tosto guardandomi intorno.
Albeggiava e dalla piccola finestra
penetrava bianca la prima luce ;
mentre al cielo l'amato spirito
su di un novello raggio saliva.
70 Che cosa faremo noi, o onorandi,
nella nostra ora nera ?
Che faremo noi ? Sappiatelo
che io non mi arrenderò giammai,
come credo che anche tra voi
75 non vi sia alcuno che voglia avvilirsi
ed arrecare onta alla sua stirpe,
consegnando al nemico la spada
e sè stesso. Volete voi che si muoia

- si të parët, tue luftúar
80 è túe márrë edhè ngā Túrku
gjákun t'ënë më përpára
se t'e dérdhim? À po dóni
të mënjanemi, pas fjalës
ç'ë më thà i lëvdóshmi tátë
85 më të vdëkur, è çë n'ëndërrë
érdhi edhè më përsërijti?
Û ju lë të zótë, ò búrra,
sā t'e ndáni edhè t'e prítui
pás të mírës t'vëndit t'ënë
90 è pás ndërit; sè pa ndër
të të bījëvet, nuk kã
gjë të mírë vëndi i ndrýdhur
më prej túrpit se të kékjes — ».
- Fóli è ndënji práp mbi thrónin;
95 po njeri nuk shkjëpëj gójën
t'i përgjégjej, sè të gjíthë
íshën trímat në meitím,
è të shúmet të ndërdýshëm
è si kūr se të pã zëmbërë.
100 Kūr u ngré vllá Pãli i Mátit,
shók è mík i Skanderbégut,
edhè thà: « — Pas mëndes t'íme,
zotërinjë, edhè ngā kjëlli
vijën ëndërrat ndó hérë;
105 é e besónj naní më shúmë
ç'akjë shëngje të mënīs
kã tsá mòt cë Zóti i jýnë
po na jëp. Për dhéuthin t'ënë
kémi hër atë cë mëndej;
110 tásh jù vèt e shíhni, o tríma
pã prodhím, ò fórt të fórtë,
më ç'arrúm. Ailí! nën díellit.

80 come gli antenati, combattendo
 e prendendo al Turco
 il nostro sangue, anche prima
 di versarlo? O volete invece
 che ci ritiriamo, giusta il consiglio
 che a me diede il glorioso mio padre
85 in punto di morte, e che nel sogno
 ora è venuto a rinnovarmi?
 Io vi lascio arbitri, o forti,
 di giudicare e di stabilire
 secondo il vantaggio della patria
90 e secondo l'onore; chè senza l'onore
 dei suoi figli, non può esservi
 alcun bene per la patria, allorchè è oppressa
 più dall'onta che dalla sventura -- ».

 Disse e si sedette di nuovo in sul trono;
95 ma nessuno apriva bocca
 per rispondergli, chè tutti
 erano pensosi gli eroi
 ed i più erano incerti
 e come avviliti.

100 Quando sorse fra Paolo di Mati,
 commilitone ed amico di Skanderbeg,
 e disse: « — A parer mio,
 o signori, anche dal cielo
 vengono i sogni tavola;
105 e tanto più ci credo ora,
 che tanti indizi dell'ira sua,
 da qualche tempo, il nostro Dio
 ne dà. Per la cara patria
 abbiamo fatto quanto si poteva;
110 or lo vedete voi stessi, o eroi,
 o indarno fortissimi,
 a che siam giunti. Ahimé sotto il sole

- nuk k̄a vēnt p̄er n̄e t̄e zēsēt
ku, pa t̄urp̄e, edh̄e t̄e pr̄ehen
115 kótskat t'óna; s̄e te v̄arret
Túrku h̄in, si j̄en̄e e k̄ekje,
s̄a nd̄e Léxe p̄erposh ḡurít
ku e k̄ellítēm te Sh̄en Kólli,
t̄ue vajtúar mbi f̄atin t'ēn̄e
120 s'ēsht m̄e kúrmi i Skanderbégut.
E rr̄emb̄ien si një tsóp̄e ar,
e d̄ermúan, è déshi pj̄ēs̄en
ngā njer̄i, t'e k̄ēt si mpr̄oj̄e,
si t̄e mb̄etur t̄e një sh̄ej̄li,
125 è t̄e b̄ij̄evet, ç̄e dr̄idhen
at̄ij̄ ėmbri t̄e tmerósh̄em,
t'e d̄eftój̄e. Po m̄os t'tr̄emb̄ij,
ō t̄e Túrkīevet k̄elýsha,
s̄e vērt̄et e shkr̄eta d̄ek̄e
130 t̄e pa mundurin e m̄undi!
M̄ale è fúsha, è br̄igje è p̄yje,
è k̄jyt̄e edh̄e kat̄unde
tr̄imin kl̄an; e kl̄an luft̄ar̄ēt
shók̄e, è i vetmi b̄ir i at̄ij,
135 p̄ers̄e mb̄et̄em ná k̄et̄u
è nuk d̄im edh̄e si t'b̄ej̄em
ás ngā t'mb̄áhem̄i, n̄e rr̄úḡe
c̄e na hápet n'd̄ysh p̄erp̄ara,
si kúsh nát̄en b̄ie n'k̄en̄et̄e
140 è rr̄i p̄ezull ngā do t'z̄er̄e
p̄er me d̄al̄e. Po një rr̄eze
drit̄ēsón te náta e j̄on̄e:
f̄j̄ála e at̄ij c̄e ndónse i lúm
tek ajò ç̄e s'k̄a t̄e sósur
145 j̄et̄e e d̄yt̄e edh̄e e vērt̄et̄e,
nuk harr̄on at̄a ç̄e déshi

non v'ha luogo per noi miseri
dove possano riposare senza oltraggio
115 le nostre ossa, chè nei sepolcri
penetra il Turco, come una trista jena,
sì che in Alessio, sotto la pietra
dove lo sotterrammo in San Nicola,
piangendo sul nostro fato,
120 non è più il corpo di Skanderbeg.
Lo rapirono come un pezzo d'oro,
lo infransero e ne volle la parte
ciascuno, per averlo come sua difesa,
quasi reliquia di un santo,
125 ed ai figli che tremano
a quel terribile nome,
per mostrarla. Ma non temete,
o figli dei Turchi,
che davvero la morte crudele
130 ha vinto l'invincibile!
Monti e piani e colli e selve
e città e villaggi
piangono l'eroe; lo piangono i guerrieri
compagni di lui e l'unico figlio,
135 perchè siam quì rimasti
e non sappiamo comè fare,
nè a qual partito appigliarci, in una strada
che ci si biforca innanzi;
come colui che di notte s'ingolfa in una palude
140 ed è incerto da qual parte avviarsi
per venirne fuori. Ma un raggio
rifulge nella nostra notte:
la parola di colui che sebbene felice
in quella ch'è non ha mai fine
145 seconda vita e vera,
non dimentica coloro che egli amò

- è ç'é déshëm më se véhten
è pás Zótit. Mós t'vëm díttë
më mbi díttë è rúajëm bésën,
150 bésë è ndër te dhëu lití,
te ku rrégji s'ë i harróshëm
se për në te krýet kurórën
è në dórë edhë kã shkópin.
Ëmbrin t'ënë atjè shëndrítën
155 Dhíma Rrèresi è të bijët,
atjè jánë è të nderúam
po si i dúhet pás të lëmit,
è më shúmë edhë pas púnës,
Nik Bidhëri è Tin Masréku
160 Kuça, Grópa e Pravatáu
è Pál Mánësi è te tjerë.
Pláku hështi è fjála e tîj
u dúk érë çë mbí dëjtin
túke râr, trazón suválët.
165 Flísnin gjíthë è disã thóshin
se t'digjónëi ish këshílli
i kallógjerit të bárdhë;
po tsà vétë è Márka Shini
ndër atà, nuk pátën hîr.
170 U ngrè shtúara i nípi i Mílit
edhë thà: « — Për dhéutbin t'ënë
dúa të vdés è gjákun t'ím
dúa për 'të t'e dérth', ò burra,
po si gjýshërat e mî;
175 se s'më dúket ndër të jíkím
tek i hóí, si kúsh për jétën
kã kujdés è máll më tépër
se për ëmbër è lëvdí.
Prân të vdésim, n'arrú héra,
180 ti dëftójëm t'tërës bótë,

e che lo amarono più di se stessi
e dopo di Dio. Non aggiungiamo giorno
più a giorno e mettiamo in salvo la fede,
150 la fede e l'onore nella terra latina,
dove il re non è immemore,
che per opera nostra la corona in testa
egli ha e lo scettro in mano.
Il nostro nome ivi illustrarono
155 Demetrio Reres ed i suoi figli,
là trovansi, ed onorati tutti,
come loro spetta per l'origine,
ed ancor più per le loro imprese
Nicolò Bideri e Costantino Masrek,
160 Cuccia, Gropa e Pravatà
e Paolo Manes e molti altri.
Tacque il vecchio e la sua parola
parve un vento che sul mare
piomba e sconvolge le onde.
165 Tutti parlavano e dicevano molti
che da ascoltarsi era il consiglio
di quel bianco monaco;
ma alcuni altri, e Marco Shino
tra quelli, non vollero saperne.
170 Levossi in piedi il nipote di Milo
e disse: « — Per l'amata patria
io vo' morire ed il mio sangue
voglio versare per essa, o uomini,
come i miei antenati,
175 che non mi sembra decoroso il fuggire
in terra straniera, come colui che della vita
ha maggior cura e pensiero,
che della fama e della gloria.
Moriamo quindi, se è giunta l'ora,
180 per dimostrare a tutto il mondo,

túe luftúar ashtú si dīm,
se na jémi edhè Shkjiptarë!— ».

- « — N'edhè nà te lúfta vdékshim
erdh'é nísi Ján Skjiròì,
185 bésë ü kám se nómë t'mádhe
do të lëm è te kujtími
è te kënga e burrëris;
po me nē tek ajò ditë
do të shúhet për gjíth mónë
190 fláka e ndhëzurë e liris,
çë te jéta këmi mbajtur
akjë mót, è bésa e jónë
do të sósnjë edhè me nē.
Kā të vdëkurit me klënë
195 jétë e vëndit fòrt të dáshur?
Prān të vdësim atë hérë,
è të gjíthë è te një ditë,
edhè tásh! Po në prej vdékes
trimërore t'ënë, ò vllézërë,
200 s'do të vínjë n'do një e mirë
Shkjiptëris, çë për së kúndra
për të pásur kā të kékj,
pā ndyshím, nga ajò; më dúket
marrësi, edhè mos të thóm
205 dashurì për véhte e tépërë,
të lëshónemi si déle
ngā një shkrép edhè të bíem
brënda hónit. Hérë è hérë
është i póshtër kúsh shpëtòu
210 túke rār te fúsha e ndërit,
jò kúsh mbétet ndër të zéza
à me díje, à me shpërësë
se ngā t'vúajturit e vét
do të kët prodhím atdhëu — ».

combattendo al nostro solito
che noi siamo sempre Albanesi!».
«— Se in battaglia anche noi morremo,
soggiunse Giovanni Schirò,
185 io credo che fama grande
lasceremo e nel ricordo
e nel canto eroico :
ma con noi in quel giorno
si spegnerà per sempre
190 la fiamma ardente della libertà
che nel mondo abbiamo alimentata,
da tanto tempo, e la nostra fede
verrà meno con noi.
Sarà la nostra morte
195 vita per la patria diletta ?
Allora moriamo,
e tutti e nello stesso giorno
ed ora stesso ! Ma se dalla morte
nostra eroica, o fratelli,
200 non sarà per derivarne alcun bene
all'Albania, che, per contro
avrà del danno
da essa senza alcun dubbio, mi sembra
stoltezza, per non dire
205 eccessivo amore di noi stessi,
il buttarci come pecore
giù da una rupe per cadere
dentro un baratro. Talora
vile è colui che se stesso libera dai mali,
210 morendo sul campo dell'onore,
e non già chi resta tra gli affanni,
ben sapendo, ovvero sperando
che dalle proprie sofferenze
la patria potrà avere dell'utile un giorno —».

- 215 Ndrë Muzákja pas atij
 móri fjálën edhè thá:
 « — Këtë mënde edhè e kám vét.
 Po një çështëja çë rráhim :
 Do të rrím këtù nën sgjédhë
220 sā të rúajëm ndër è bésë
 báshk me jétën, për fitím
 të së mjérës Shkqipëri ?
 A do t'míldhemi mbi bjéshkat
 me të tjérë ? 'A, sā më shpëjt
225 do të zëm të jáshtit rrúgën ?
 Sgjédha, májde !, s'ísht për në,
 bjéshka po; por është e zënë
 sā më mírë, ngā atà búrra
 ç'atjè pátën djép è bánë
230 me shkqipónjat. Atà brënda
 è nà jáshta edhè me kórdhën,
 do të mbáhemi Shkjiptarë
 è t'Krështërë, pas të thënës
 çë mësón se te ku kórdha
235 atjè bésa. Po më mírë
 na, ndër míkjë edhè të fórtë,
 münt l'përpíkjemi sā dúhet
 për shpëtim të dhéuthit t'ënë,
 n'atò víse t'Italis,
240 çë me gják, fitúam ngā rregji
 kūr na páti shòk è ndíhmë
 tek e zéza. Andéj do t'vújëm
 si shtërgátë e papëriturë
 è me vllézërit e rrépëtë,
245 çë do t'túrren vrík ngā málet,
 do t'lirójëm shpízit t'óna,
 tue përzënë atà ç'i mbájën
 si kusárët gjën e vjédhurë — ».

215 Andrea Musacchio dopo di lui
prese la parola e disse :
 « — Tale è pure il mio avviso.
Ma la questione è questa :
Vogliamo restare qui sotto il giogo,
220 a fin di custodire l'onore e la fede
insieme alla vita, per il bene
dell'infelice Albania ?
O vogliamo ritirarci con altri
sulle alpi ? Ovvero al più presto
225 ne conviene prendere la via dell'esilio ?
Il giogo, per Dio, non è per noi ;
l'alpe sì ; ma è già occupata,
come meglio non si potea, da quei forti
che ivi ebbero culla e sede
230 con le aquile. Essi nell'interno
e noi fuori, con la spada,
sapremo mantenerci Albanesi
e Cristiani, secondo il detto
che ne insegna che là dove è la spada
235 ivi è la fede. Ma assai meglio
noi, essendo tra forti amici,
potremo adoperarci quanto è necessario
per la libertà della patria cara,
in quelle regioni dell'Italia
240 ottenute col sangue nostro da parte del re,
quando egli ci ebbe compagni ed alleati
nella sventura. Di là torneremo
come nembo improvviso
e coi fratelli valorosi,
245 che balzeranno tosto dai monti,
libereremo le nostre case,
scacciandone coloro che le tengono
come i ladri tengono gli oggetti rubati — ».

- Thà, tue hápur gjíth mendímin,
250 Túsh Golèmi i bìri i Gjérgjit :
« — Bésë ù kám edhè të plótë
se në váfshim tek i hóí
do t'këthébemi paméta,
kūr paméta t'jët me në
255 Zóti i máth; sè nuk ë dhúnë
të mós rrím aspák në bállë
Perëndís. Çë sónte e pára
nā do t'síllemi si tēri
kūr me dālë do mbi armíkun
260 ç'e kā múndur. Për tsà mòt
véte è rrī në vënt të fshéhët,
ku ndër bār të njómë è t'dëndur
gjalpëron të ftóhtit újë
të njī lúmthi. M'i fukjishëm
265 atjè bēnet; brit te gríha
po përéh è dél ndë vónë
për në lúft, i plót me fóré
è me bíshtin ijët rrähë,
edhè fúshën mblón me brámët.
270 Gjíthë e díim tashtì se t'vétëmë
túke klënë è kákj të lódëtë
è të pákë edhè pá búkë,
na nuk jémi më të zótë
t'i kjëndrójëm me shpërésë
275 njij armíku çë s'kā númer;
edhè e shóhim se, më tépër
n'u ndalófshim në kjytët,
do t'na zën me dórë t'gjállë,
po si dhélpëra në strófull.
280 Çë përésim prān ? Të vémi
pā voním, ku e pátëm shkrúar,
vémi, è púna edhè na dált

Disse, manifestando intero il proprio avviso
250 Pietro Golemi figlio di Giorgio :
« — Io ho piena fede
che, se noi andremo in estranea terra,
torneremo di nuovo
allorchè di nuovo sarà con noi
255 il Signor grande ; che non è già vergogna
il non opporsi affatto
a Dio. Fin da questa sera
noi faremo come il toro
desideroso di vendicarsi del nemico
260 che lo ha vinto. Per qualche tempo
va a stare in luogo appartato,
dove, fra l'erba tenera e folta,
serpeggia la fresca acqua
di un fumicello. Più forte
265 ivi diventa ; le corna alle coti
affila di continuo e finalmente esce
per la lotta, pieno di baldanza,
e con la coda sferza i fianchi
e riempie il piano coi suoi muggiti.
270 Tutti oramai lo sappiamo che, soli
essendo e così stanchi
ed in pochi e privi di vettovaglie,
noi non siamo più in grado
di resistere, con qualche speranza
275 ad un nemico innumerevole ;
e vediamo altresì che, se più a lungo
ci tratterremo dentro la città,
saremo presi vivi
come volpi nella tana.
280 Che attendiamo dunque, andiamocene,
senza indugio, là dove il destino ha stabilito ;
andiamo, e ci riesca la fuga

- sā më mîrë, è përr të mîrë
pas vullîmit t'Perëndîs !
285 Këjò fjála klè e të shumës
è të gjíth e miratósën.
Dedósh Bárça thà atë hérë :
« — Po se t'nîsemi më pára
na t'i thómi shumë vjélë
290 Rrepublikës të Shën Márkut
çë na mbájti edhè na mprôjti
po si bîjézit një mëmë,
pas dëshîrit t'Skanderbégut,
kûr i trúajti asáj të vóglin
295 diálë të vétëm edhè vëndin
ç'akjë déshi. Ajò e bekúame
nuk kursèu gjë ás gjákun
për lirín e Shkjpëris,
è te bóta báshk me t'ánët
300 flën në pákje të pasóme
atà tríma t'Venetîs
çë na u ndódhën te rrëzîku
po si shókë edhé si vllézërë.
Ndër po pást e Zónja e dëjtit
305 è po dálit me fákje t'bárdhë
per mbi armikjët ! Ëmbri i 'sáj
po këmbóft i lavdurúam
edhè i dáshur ngà Shkjiptarët,
çë ngà bjéshkat e veríut
310 ngjër te Náрта rregjërórë,
çë ngà i kalthëri Adriatík
ngjër në Shkjýp për mbi Vardárin;
po mós pást në zotëri
kûr ajó te jéta megje !
315 Túke e mlédhur sót ndër lóte
báshke me t'ënin t'lártin flámur,

a buon fine e per il bene comune,
giusta la volontà di Dio!

285 Fu questo il decreto della maggioranza,
e tutti lo approvarono.

Dedòsh Barcia disse allora :

« — Ma prima di andarcene
auguriamo lunghi anni
290 alla Repubblica di San Marco,
che ci ha sostenuti e difesi
come fa una madre con la sua prole,
giusta il desiderio espresso da Skanderbeg,
quando ad essa affidava il piccolo
295 unico figlio e la patria
amata tanto. Quella benedetta
non risparmiò nulla, e nemmeuo il sangue
per la libertà dell'Albania ;
e nella stessa terra, insieme ai nostri,
300 dormono in eterna pace
quei valorosi cittadini di Venezia,
che ci furono nel pericolo
compagni e fratelli.
Abbia sempre onore la Regina dei mari
305 e risplenda sempre per vittoria il suo viso
contro i nemici ! Il nome di lei
risuoni ognora glorioso
e caro agli Albanesi,
dalle alpi del settentrione
310 fino alla regale Arta ;
dall'azzurro Adriatico,
fino a Scopia sul Vardar ;
ma non abbia nel suo dominio
 giammai confini essa nel mondo !
315 Ammainando oggi, fra le lecrime,
il superbo vessillo insieme al nostro,

- báshk të dý t't vëm në rójë,
po si fárë e t'mírës t'ënë
te përbrendëzat e kódrës
320 mbi të tsílën madhështóre
rrí kjyléza Rojsafát;
edhé prap u ngrëhshin díellit
báshk é báshk atá te díta
e gazmëndit për shpëtím!
- 325 Trímat gjithë u çúan më këmbë
túe bërtítur: « — Rróft é klóft
Rrepublíka é Venetís
è mbi bótën zotëróft!
- Thà prán Leka Dukagjini:
330 « — U mbí málet, çë ká Shkódra
si t'pá-prékshëme kuróré
do t'këthéhem; por, ò vllézërë,
ju jáp bésën se ngā trút
nuk do t'shkúlet kūr kujtími,
335 as do t'shúhen kūr te zëmbra
mirëdíja é málli i vjëtër
për kiytétin te ku çérdhe
bën e dréjta edhé líriā;
për atë të lúme ndëjë
- 340 të lëvdís, ngā e tsíla u túrrën,
kúndra armíkut t'ënë é t'Zótit,
Loredáni é Ndón Vitúri,
Vik Kastéla è Kontaríni
é lí vet, o Ndón i Lédzes!
- 345 Për sã do të kët shkjpónja
jété è ndër mbi bjëshkat t'óna,
i bekúam me atë t'atdhéut,
ëmbri i lárt i Vénetís
do të jët, é ashtú harrésa
350 mos mbulóft edhé atë t'ímin

mettiamoli insieme in custodia,
come semente di nostra fortuna,
nelle viscere del colle
320 sul quale maestosa
sorge la fortezza di Roisafât ;
e possano levarsi di nuovo al sole
essi, sempre uniti, nel giorno
della gioia per l'ottenuta libertà ! — »

325 Tutti balzarono in piedi
gridando : « — Viva e sia sempre
la Repubblica di Venezia,
ed imperi sulla terra ! — ».

Poscia disse Lek Ducagini :
330 « — Io sui monti che ha intorno Scodra,
quale corona inviolabile,
ritornerò, ma a voi, o fratelli,
dô la mia fede che dalla mente
non isfuggirà giammai il ricordo,
335 e che non si spegneranno mai nel mio cuore
la riconoscenza e l'antico affetto
per quella città, dove il loro nido
costruirono la giustizia e la libertà ;
per quella beata sede
340 della gloria, dalla quale sorsero,
contro il nemico nostro e di Dio,
il Loredano ed Antonio Vitturi,
Ludovico Castella ed il Contarini,
e tu stesso, o Antonio di Lezze !
345 Fino a tanto che avrà l'aquila
vita ed onore sulle alpi nostre,
benedetto con quello della Patria
il superbo nome di Venezia
sarà sempre, e così l'oblio
350 non ricopra giammai il mio nome,

- è t'fatósavet të mī
përtëj dëjtit te ku véni
jú ngā urímet përsjéllë
é ngā shpýrti edhé i gjërís.
- 355 Ndóni i Lédzes fóli i sprásmi
edhé thúaj se i dridej zëri :
* — O Shkjiptārë, ó búrra t'dhéut,
bésën t'ëjë é bujërín
Rrepublíka e njéh fort mírë
- 360 é i cëmón akjë, sã sót,
po si bñjë, ajó të gjñri
ju thërrét è në mbulésë
ju vë gjithë, é fjálën mbān
ç'i dha trímit të pā vdékshëm
- 365 mik i'sāji é tátë i júaj.
Lé kush-dó prej júsh të vñjë
në dhë t'ënë, é do të kët
jó më pák se edhé në Nápul
të përitur vllazërór,
- 370 ngushëllím é ndër të máth,
si luftār i krishtërímit,
si kúsh zót lirís i dólli,
é si mík é i ndorëzúam
ngā i Shën Márku. Û thóm, ò trima,
- 375 se sikūr se u thye një kráhë
të pā-múndurit luā,
sot çë Shkódra bñe më dórë
të të númurit armík,
túke hápur atij rrúgën
- 380 è dhëshírín túke i zítur
për fitíme edhé të t'jërë.
Po te Zóti t'këmi bésë,
se do t'léhet dfelli i rī
è do t'trétet kréjt ngā kjíelli

nè quello dei miei valorosi,
di là dal mare, dove ve ne andrete
voi, accompagnati dagli auguri
e dall'anima del parentado — ».

355. Antonio di Lezze parlò ultimo
e quasi gli tremava la voce :
« — O Albanesi, o uomini della terra,
la fedeltà vostra ed il nobile animo
la Repubblica assai bene conosce
360 ed apprezza tanto, che oggi,
come figli, essa nel suo seno
vi chiama, ed al riparo
vi mette tutti e serba il giuramento
che fece all'immortale eroe
365 suo amico e padre vostro.
Venga di voi chi il voglia
nella nostra regione ed avrà,
non meno che a Napoli,
accoglienza fraterna,
370 conforto ed onor grande,
quale campione del cristianesimo,
quale difensore della libertà
e quale ospite e protetto
di San Marco. Io vi assicuro, o forti,
375 che si è quasi infranta un'ala
all'invitto leone,
oggi che Scodra cade in potere
del nemico esecrato,
aprendo la strada a costui
380 ed aguzzandogli l'appetito
per ben altre conquiste.
Ma confidiamo pure in Dio,
poichè sorgerà un nuovo sole
e dileguerassi affatto dal cielo

- 385 gjýmsa e hënzës e mallkúarë
për gjith mónë — ». « — E dáshe, o Zót! — ».
thánë të gjith é u ndá kuvëndi.
Mbí tsá herë, ashtú si mjégullë
- 390 ngá gjith ánët e kiytétit
tým prej ziárrëvet u çúa,
sé ndë fúsha è patalókje
u vùn éshtërat tue djégur
të gjërívet të shvarrúamë
mós edhè t'i shkíljën Túrkit,
- 395 mós t'i shtíjën për në dhë,
t'i shpërdáj si plúhur éra
è me báttat t'i përzíej.
Ndë vajtíme zónja t'rënda
è me kríp të shpúpuríshur,
- 400 rríbnin gjírëzit të bárdhë,
é po zëheshin te dýerët
e shtëpívet, si të lëna;
túke i púthur me rrëmbím.
Brënda klíshëvet t'përmísëmë
- 405 rríjën príftërat, me lótë
të bekúamin dhë túe lágur,
pá një fjálë. E zërë e zézë
náta prân túe bumbullísur
dál'é dálë u sdríp mbi jétën.
- 410 Fríj e drédhur éra é shíu
bíj ngá mjégullat e shkjírra
me të máth ushtím, pá undákur
ás për pák, (të klár të kjéllit!)
E' të mjérëvet të jíkurë
- 415 rrúgën ndrítëjën vetíma
të tmeróshme. Për në t'ërrët
vënë atà, préj fátit t'ndrýdhurë,
po ngá Zóti jó t'harrúamë;

385 la maledetta mezzaluna
par sempre.—» «—Che tu lo voglia, o Diol—».
esclamarono tutti e l'assemblea si sciolse.

Poco dopo, simile a nube,
da ogni parte della città
390 si levò il fumo dai fuochi accesi;
chè nei piani e nelle piazze
erano tutti intenti a bruciare le ossa
dissotterrate dei parenti,
perchè i Turchi non le calpestassero,
395 perchè non le buttassero per terra
affinchè il vento le disperdesse come polvere
e le confondesse col fango.
Con alte grida alcune gravi matrone
e con le chiome scarmigliate,
400 si battevano i candidi seni
e si afferravano alle porte
delle loro case, come forsennate,
baciandole furiosamente.
Bocconi dentro le chiese
405 stavano i preti, di lacrime
bagnando il sacro suolo,
senza profferir parola. Assai fosca
poscia tuonando la notte
scese lentamente sulla terra.
410 Soffiava vorticoso il vento, e la pioggia
veniva giù dalle nuvole squarciate
con grande scroscio, senza mai cessare
per un istante, (pianto del cielo!);
ed agli esuli infelici
415 la via illuminavano i lampi
spaventosi. In fra le tenebre
se ne vanno costoro, oppressi dal fato,
ma non dimenticati da Dio,

- n'Antivār; te ku i présnin
420 plékië é t'végjijë é t'sëmürë
edhë vâshazit e bårdha.
Agój díta kūr arrün,
po nuk pân anit te dëjti,
se gjith íshën n'Pastrovíc,
425 te ku, hékúrit e ziarmit
të shpëtúamë, u kíshën mlédhurë
ngā të vârfërit shkjiptarë
më të mírët. Ndër atë
tek ajó e shkretúame Shkódrë
430 hírën Turkjit, túke n rúajtur,
sí në vâthë t'hápëtë, ùlkjë
fórt t'úrshúamë, edhë përbinden
se s'i dél njeri përpára.
Kjë se dúallën ng'Antivari,
435 ndër të véshura të zéza,
të pā-brézurat të gjítba,
me të Lópesit përpára
atë vâjzë fórt të búkurë
è të méntëshme é të híshme
440 për me i márrë urátën dhéuthit
çë lërëjën. Mënit t'zí
gjethëtären dége, i shklyejtin
è te móllëza këpútën
edhé dégëzën e hóllë
445 me të bårdhat pémë t'sāja.
Mbjódhën prān é i vūn në prëhër
di-sā lúle è zūn të klājën :
« — Móre dhéuthi i jynë i dāshur
na të fálemi è të lēm
450 edhé s'dīm në t'pavshim më.
Nuk do t'gjëjëm shpī ku t'vémi,
të harrójëm ató t'onat,

verso Antivari, dove li attendono
420 vecchi, piccini ed ammalati
e le candide fanciulle.

Albeggiava allorchè vi giunsero,
ma non videro in mare le navi
chè tutte erano a Pastrovic,
425 dove, al ferro ed al fuoco
scampati, eransi raccolti
degli orfani Albanesi
i più nobili. Frattanto
nella deserta Scutari

430 entrarono i Turchi, cautamente,
come, in un ovile aperto, lupi
affamati, e si meravigliano
che nessuno esca loro incontro.

Ma ecco che da Antivari uscirono,
435 vestiti in gramaglie,
tutte le giovanette ancor prive di cintura,
con a capo quella di Lopes
vergine bellissima

e prudente e vezzosa,
440 per prendere la benedizione dalla patria
che abbandonavano. Al gelso nero
svelsero il ramo fronzuto,
e dal melo strapparono
il ramoscello delicato

445 con i suoi candidi frutti.
Raccolsero poscia e li posero in grembo
molti fiori e proruppero in pianto:

« — O nostra amata patria,
noi ti salutiamo in sull'abbandonarti,
450 e non sappiamo se ti vedremo mai più!
Là dove andiamo non troveremo case,
che ci facciano obliare quelle nostre,

n'don se edhè do t'jên të hújat
më të búkura è të gjëra
455 më të shtrúara è të ndërtúara
se shtëpízit te ku u lëm,
ku t'mëmavet u rrítëm
me kujdés edhé me máll,
te ku dérdhëm për të párën
460 t'ëmbra lót edhé të thárta.
S'múnt të kên ató për në
një kujtím, edhé të vétëm
çë të shtrëjte zëmbres t'ënë
hën kësóllen më të vápkë
465 më të shkrétëzën kalíve.
Atjé nà s'do t'hémi klíshë
ku të dásburit të vdëkurë
rrín é prëhen n'pákje t'Zótit,
è te kú, te hjeja e shéjte,
470 nà të mlídhemi si zókjë
çë po dò te sýt e jëma.
S'do të kémi atjé lulíshte,
edhé fúshazit me bār,
çë të jën vërtéta t'ónat,
475 për kangjélle edhé per válë.
Do të véshken jáshta téje
këtà gjéthezë të njómë;
po nuk shúhet málli i jýnë;
kërsëndizet váll më shúmë
480 përsé dhéu nuk na përzë,
nuk na kjét si klísha t'nëmurë;
por e jíkës t'ënë i ndzjitur
prej dhëmbímit, rri, edhè ndíen
se për brënda shungullónet,
485 si këpútet zëmbra néve.
E' si ndrýshe? Kúrr s'e lágën

quantunque possano essere quelle straniere-
più belle e più vaste,
455 più ornate e meglio addobbate
delle casette dove noi abbiam vista la luce,
dove siam cresciute delle nostre madri
con le affettuose cure;
dove abbiam versato, per la prima volta,
460 dolci lacrime ed anche amare.
Non potranno quelle aver mai per noi
un ricordo, un solo ricordo
che al cuor nostro rende cara
anche la più povera casipola;
465 anche la più misera capanna.
Ivi non avremo chiese,
dove i nostri cari defunti
stanno e riposano nella pace di Dio,
e dove, all'ombra sacra,
470 noi ci possiamo raccogliere come augelletti
che la madre vuole sempre sotto gli occhi.
Là non avremo giardini,
nè pianure erbose,
che veramente ci appartengano,
475 per i cori e per le danze.
Avvizziranno lungi da te
queste tenere foglie,
ma non ispegnerassi il nostro desiderio,
anzi divamperà maggiormente,
480 poichè la patria non ci scaccia,
non ci respinge come la chiesa i maledetti,
ma della nostra partenza essa in lutto
per il dolore se ne stà e sente
che di dentro già si fiacca,
485 così come a noi si spezza il cuore.
E come altrimenti? Non la bagnarono giammai.

- búrrat t'ánë atë me gják
të pá-fájshëm, edhé véhten
kúrr të póshtërë s'e bën
490 mërre grávet túke i sjéllë;
a me ndër te shpít e bárdha
túke mós përítur míkun;
túe e mós dënë buk é krýpë
udhëtárit ë të vápkut;
495 túe mos ndájtur gjën me t'várferë
é të véja t'rréptish tríma,
çë te lúfta rán për gjíthë.
Por atíj i rúajtín námin
é j-a shtúan edhë te bóta,
500 é me gják fisník é t'thiéllët
për lirín é fën të dérdhur,
è me múnd e shëjtërúan;
si me váj ullíri t'égër
è me kém è týme t'rrállë
505 è me t'lútura të ndzéhta
tókët t'urúame për me ngréhur
shpín e t'Lártit Perëndi.
E' vértéta si një klishë
është të njíhet vëndi i jýnë;
510 sé s'kã tsópëzë, ás kã géne
ku nuk ndódhët e mbulúarë
të njí trími zëmbra e mádhe
ku nuk ë të njí deshóri
várri i fshéhët. Edhé të párët
515 kështú bën atë; sã Zóti
ndëpër líse edh'áhe t'pýllit
si një frýmëzë ahtarísiëj;
ndërsã njérëzit te dhéu
të permísmë è tukë drídhur
520 dzëjën fjálën e kështílit

i nostri uomini con sangue
innocente, e sè stessi
giammai non avvilarono,
490 arrecando qualche affronto alle donne ;
ovvero con onore nelle bianche case
non accogliendo l'ospite ;
non offrendo pane e sale
al viandante ed al povero ;
495 non dividendo il proprio avere con gli orfani
e con le vedove d'intrepidi eroi,
che in battaglia caddero per il comune bene.
Ma invece serbarono ad essa la fama
e gliela accrebbero nel mondo,
500 e con sangue nobile e puro,
versato per la libertà e per la fede,
e con grandi travagli la consacrarono,
come con olio di olivo selvatico
e con incenso e con profumi rari
505 e con ardenti preghiere,
un terreno riserbato per elevare
la casa del sommo Dio.
E davvero quale tempio
è da considerarsi la patria nostra
510 poichè ivi non vi ha zolla nè angolo
dove non sia sepolto
il gran cuore di un eroe ;
dove non ci sia di un martire
la tomba nascosta. Anche gli antenati
515 tale la resero ; sì che Iddio,
fra le quercie ed i faggi della selva,
come un soffio alitava ;
mentre gli uomini, al suolo
prostrati e tremanti
520 ascoltavano la parola del consiglio

të hyjnúshëmë. Nuk përlýhet,
as dhunóhet pā ndëshkím
vëndi i shëjt, è do te shóhin
gjíthë atá çë Shkqipërín
525 uke shkélur, sót á nésër,
nuk do t'sbáthen, ás t'përujen
për me púthur atë tókë,
çë mbi t'jérat, déshi kjfelli
sā t'ish djép i trimëris;
530 mëmëtäre bánë e ndërit
è rrethák i vjètrë gjýkji.
Kush i vógël ká me u shúar;
kush i máth po ká me u prishur,
edhé kush s'i njéh të mírën,
535 do të kêt të lígën brënda;
sé për 'lë nën thúndres s'plirë
të të zëshkut kál t'Osmánit
nuk këmbón te perëndími
ngjër më sót, é mos këmbóft
540 kúrr edhé për fát të bárdhë
tóka e gjélbërë é piellóre.
Tásh po vémi e báshk me në
si vistár të pa-çëmúam,
tuke sjéllë díen e tërë
545 të kjéllímit t'Perëndís,
do t'përésim me durím
atë díte edhé atë hérë
çë dëshíri i jétës t'ënë
do thë mbúshet, é më plót
550 sá më vónë, é sá të shúmë
do të jën atà ndalíme
çe do t'múnden è t'kalóhen.
Po këtú në lëm kujtímet
t'atíj móti çë s'këthéhet,

divino. Non si contamina
né si viola senza punizione
il luogo sacro, e lo vedranno
tutti coloro che l'Albania
-525 attraversando, oggi o domani,
non si toglieranno i calzari e non s'inchineranno
a baciare quel suolo
che, sugli altri, volle il cielo
che fosse culla della fortezza,
-530 materna sede dell'onore
e recinto antico di giustizia.
Il piccolo sarà spento,
il grande sarà distrutto,
e chi non serberà ad essa gratitudine,
-535 avrà il malanno dentro ;
che per essa sotto l'unghia insanguinata
del nero cavallo di Osmano
non risuona nell'occidente
fino ad oggi, e non risuoni
-540 giammai, per buona fortuna,
il suolo verdeggiante e fecondo.
Ora ce ne andiamo ed insieme con noi,
quale tesoro inestimabile,
recando la coscienza intera
-545 degli scopi di Dio,
noi attenderemo con pazienza
quel giorno e quell'ora
in cui il desiderio della nostra vita
sarà soddisfatto, ancor più pienamente
-550 quanto più sarà tardi, e quanto maggiori
saranno gli ostacoli
da vincere e da superare.
Ma se qui noi lasciamo i ricordi
del tempo che non ritorna,

- 555 nuk lëm dót këtù shpërésat
t'atij móti çë do t'vínjë;
sé prej rrënjavet t'shëndóshta
të të shkúamit të lëvdóshëm
bîn e míra e gjíndhes s'mírë,
460 ndónse e ndrýdhurë ngā e zéra.
Lé kushdó t'kërkónjë kjëndrën
të pushtétit mbî të₂kékien;
lé kushdó të ngréhnjë thrónin
ndër rrëníme edhè ndër gják!
565 Af díttë i ká të prëra,
é do t'bjérë për gjith mónë
te një vârr çë s'ká të sósur;
si do t'çóhet kush me t'dréjten
lídhi fálin; po si díelli
570 çë m'i búkur é i shkëlzýeshëm
dél i rî ngā gjiri i nátës.
Vájza e Lópësit ndër lóttë
thá kështú, po si të tjerat
me vajtíme ushtímë i bëjën
575 fjálës s'dhímshëme edhé t'ëmbëlë,
ç'i burój ngā zëmbra e thýerë.

555 qui non lasciamo pure le speranze
 del tempo venturo;
 ché dalle radici robuste
 di un passato glorioso
 fiorisce il bene di un popolo buono,
560 sebbene oppresso dalla sventura.
 Cerchi chi il voglia la base
 del suo potere nel male,
 ed elevi chi il voglia il suo trono
 fra le rovine ed il sangue!
565 Egli ha i giorni contati,
 e cadrà per sempre
 in un abisso che non ha fondo;
 mentre risorgerà chi con la giustizia
 avvinse il proprio destino; come il sole
570 che, più bello e più luminoso,
 sorge di nuovo dal grembo della notte.

 La vergine di Lopes lacrimando
 così disse, mentre le sue compagne
 con i lamenti facevano eco
575 alle parole dolenti e dolcissime,
 che le sgorgavano dal cuore infranto.

KËNGË VIII.

Donika

Kënga e mbrame e kyrkës. — Të klarit e të mërguarvet. — Mendime të Princëshës Donika. Fjalim zëmër—butë me t'birin Gjinin.—Besa besë ekëtiij.—Tmeróshëme shtërgátë detare.—Shpërësë e patúndëshme e Donikës te rilíndja e Shkjpërís me ndihmën e Italis. — Kthéhet kjetími ngushël-lónjës. — Itali ! Itali !

Si korrílat, tue bër vāj
udë për mjégulla më kúrë
lën në dímbër ató víse
ku te vëra s'ndíejtin vápë,
5 é kush ë ngā ató m'e búshme
kā mbí krahë á mëmë, á tátë,
á ndó t'vógël të kopës;
ashtú trímat arbërëshë
rrúgën zún për në búaj,
10 me të dhëmbur të pa-thënshtëm
çë s'kuptón kúsh nuk e ndíen.
Atë hérë kýkra e bárdhë
kjíti këngëzën e páre,
ç'ísh e mbráme për atë,
15 edhé dējti u sbút è u shkríf:
« — Po çë shohin sýt e mī
ç'ë si kūr se sót u hápën

CANTO VIII.

Donika (vv. 540)

ARGOMENTO

Il canto del cigno moribondo. — Pianto degli esuli. — Pensieri della Principessa Donika. — Tenero dialogo col figlio Giovanni. — Giuramento di quest'ultimo. — Violenta tempesta marina. — Incrollabile fiducia di Donika nel risorgimento dell'Albania e negli aiuti che all'uopo appresterà l'Italia. — Ritorna la calma confortatrice. — Italia! Italia!

Come le gru, mettendo lai,
fra le nubi in lunga fila
abbandonano d'inverno quelle regioni
dove non sentirono il caldo nell'estate,
5 e le più robuste fra loro
recano addosso o la madre, o il padre,
o qualche piccolo del loro stormo;
così i valorosi Albanesi
presero la via dell'esilio,
10 con dolore ineffabile
che non intende colui che non lo sente.

Allora il candido cigno
sciolse per la prima volta il canto,
che per lui era ultimo,
15 ed il mare si calmó e divenne piano:
« — Che cosa vedono mai gli occhi miei,
che pare siansi aperti solo oggi

dfellit t'búkur, kjéellit t'kálthër?
Yéta dél ngā várri i zī,
20 po si dél ngā náta dríta
si ngā zjármi një tsópë ar,
si edhé lúleja ngā prísha.
Lóta bënet fárë e gázit
edhë bīn ngā rrénjë e hídhëtë
25 péma e këndës të kerkóshme.
Shtéte t'klëni jétë é déke,
é të dúkura cë tréten
è ndërrónen pā pushím;
sā nuk dëmbet, ás gëzónet
30 përr atò kúsh dī se jétë
është të klënët, é se déke
nuk kâ fáre, túe mós klënë
të mós klënët! Yám túe vdékur
pas të dúkurit, é ndíenj
35 se burón te zëmbra e jíme
jétë e rë çë s'ká të sósur.
Plekjëría me të vërtétë
është-të dhëmbur, è të dhëmbur
është te húmburit e péthkut,
40 si të rrúarit me kë s'dúbet,
si të ndárit me kë dúhet.
Por i rī do t'bënet pláku,
é kúsh rā ndë zī do t'kjóset;
kúsh nuk dó bashkím do t'ndābet,
45 do t'bashkónet kúsh ë ndājtur.
Si te dfelli t'ārtit rréze
prap këthéhen edhé mlídhën
te të ngrísurit e dítës;
é si shpýrtërat të gjíthë,
50 túe mós húmbur vehtetīn,
vënë edhé me atë njësóhen

al bel sole, al cielo azzurrino?
La vita erompe dal nero sepolcro
20 come la luce dalla notte;
come vien fuori dal fuoco una massa d'oro;
come il fiore dalla corruzione.
La lagrima diventa seme della gioia,
e germoglia da radice amara
25 l'albero del piacere ricercato.
Stati dell'essere la vita e la morte
ed apparenze che si dileguano
e si trasformano incessantemente;
sì che non si addolora e non si compiace
30 di esse colui che sa come vita
sia l'essere, e come la morte
non esista affatto, non esistendo
il non essere. Io sto per morire,
secondo ogni apparenza, eppure sento
35 che sgorga dal mio cuore
una vita nuova che non avrà fine.
La vecchiezza, a dir vero,
è dolore, ed anche dolore
è la perdita degli averi,
40 come il convivere con chi non si ama,
come il dividersi da chi si ama.
Ma il vecchio diventerà giovane,
e riacquisterà ricchezze chi è caduto in miseria;
chi non vuol convivere con altri sarà separato,
45 e sarà congiunto chi soffre dalla separazione.
Come al sole gli aurei raggi
ritornano e si raccolgono
in sul far della sera;
e come tutte le anime
50 senza perder punto la individualità propria,
vanno ad unificarsi con quella

çë i të gjithës është i zóti,
ngã ha atá së párit dúallën,
si shkëndíjëza ngã zjármi;
55 ashtù thóm se atà çë jíkin
prej shtrëngímit t'fátit t'kékj,
i të nísurit te vëndi
do të mbrápen përsëri,
si peshíme çë, të hëlksurë,
60 për në més të dhéut rëndójjën;
a si vídëza të bárdha
çë kūr étë i shlín, mbë krúa
fluturójjën edhé híden
è s'imbán kūr gjë për n'érës.
65 Kështú thót e lárta këngë
e asáj kýkre c'është túe híekur,
è shtyn éra anit é vénë
me pëlhúrëzit të shtjélla,
vënë ató si me pahír
70 për në dhésperit líti.
M'atë hérë kūr i mbrázët
dúket áiri, ás prej hënës
ás prej dfellit kã drítë,
edhë rrín si túe përitur
75 kjielli i gjérë pã një hýll,
si edhë bóta pã një flákë;
i ktáj gjithve në zëmbërë
një vajlím : « — O Shkqipëri,
si të lách ! O vënt i dáshur
80 po si kám të të barrónj ?
Atí kám ù zótin tátë;
atí kám ù zónjën mëmë,
atí kám edhé t'im vllá !
Nuk më dél prej mëndes máli
85 ngãha Turkut j-u lëshóva;

che domina l'universo
dalla quale per prima si dipartirono
come scintille da un gran fuoco,
55 così io dico che coloro i quali fuggono,
perchè costretti dal fato avverso,
al puoto di partenza
di nuovo riederanno,
quali pesi che, attratti,
60 gravano verso il centro della terra;
o quali bianche colombe
che, spinte dalla sete, verso la fonte
drizzano il volo e si slanciano
e non v'ha nulla che per l'aria le trattenga.

65 Così dice il nobile canto
del cigno moribondo,
mentre il vento spinge le navi e vanno,
a vele spiegate
esse vanno come a malincuore
70 verso il vespero latino.

 Nell'ora in cui vuoto
sembra l'aere, che non ha luce
nè dal sole, nè dalla luna,
e se ne stanno come in attesa
75 il cielo vasto senza alcun astro
e la terra senza alcun fuoco;
a tutti piangeva in core
un lamento: « — O Albania,
come t'ho lasciata! O cara patria,
80 come potrò mai dimenticarti!
Ivi ho il mio signor padre;
ivi ho la signora mamma;
ivi ho il fratello mio!
Non dimentigherò mai il monte,
85 dal quale mi avventai contro il Turco;

- nuk më dél prej mëndies fúsha
ku me fákje t'bárdhë u ndájta;
nuk më dél prej mëndies shpīa
te ku u prëjtā për të tjera
90 únë é lúfta të lëvdóshme.
Móre vëndi i jím i dáshur
gjíth me gják i lýem è i lám,
jám tek tí ku véte è véte;
se të kám po te kujtími,
95 se të kám te dishirími,
në të ndíem é te shpërésa!
Ndër atë, si prej shkrepílmës
e kjillúame, rríj Doníka,
zónja è mëmëza e nderúashme
100 e Shkjiptārëvet të lërë;
rríj ajò në dhímë t'vétë
e kurrúsurë è pā fiálë,
si m'i shkój përpára sývet
kóha e viétrë, kūr e búkurë
105 pa kujdés në shpī të mádhë
të të játit, vájzë e vétme
po sí hënëza, edhé e húajë
te këjó e helmúame jétë,
ísh ngā gjíth e përgëzúarë
110 ísh ngā gjíth e dishirúarë.
Dólli prān një díte e bárdhë
mbi të tjera, e kjíell é dhë
në gazménd e pān ndë vónë
të pa-múndurit për kráhu,
115 si nj'ardhī me flëtë të gjëra
të mbështéturë é të lídhurë
me të lártin kjyparís,
te ku zókjëzit ndër dégë
bëjën çërdhezit ndë hīe.

non dimenticherò mai il piano,
dove mi distinsi vittorioso;
non dimenticherò mai la casa,
dove ripresi il vigore per altre
90 imprese e battaglie gloriose.
O mia amata patria,
tutta di sangue intrisa e purificata,
io sarò in te ovunque me ne vada;
che ti avrò sempre nel ricordo,
95 chè ti avrò sempre nel desiderio,
nel sentimento e nella speranza!
Frattanto come dalla folgore
colpita, se ne stava Donika,
la signora e la madre onoranda
100 di tutti gli Albanesi;
stavasene essa nel suo dolore
tutta raccolta e tacita,
mentre le passava davanti agli occhi
il tempo antico, allorchè bella
105 e spensierata nella nobile casa
paterna, figlia unica
come la luna e straniera
a questo misero mondo,
era da tutti vagheggiata,
110 era da tutti desiderata.
Spuntò poi un giorno bianco
in su gli altri e cielo e terra,
con gaudio, la videro finalmente
accanto all'invincibile,
115 come una vite dalle larghe foglie,
appoggiata ed avvinta
al superbo cipresso,
fra i cui rami gli uccelletti
intessono i nidi nell'ombra.

- 120 Po mbi drūrin rā shtërgáta
è ngā rrënjët drédha e shkúli,
túke e hédur me rrëmbím
për mbi dhë, te náta e zézë.
Yíkën zógjëzit të trëmburë,
125 edhë, çerdhezit u príshën,
sí përpláset, érësh lójë,
e shpërfléturë edhé e véshkur
mbi të shkrétën kodrë ardhia
ngjër çë, vétë ajó e këpúturë,
130 ësht e márrë prej rrëpírës,
é këtú é këtìe e dzarrístë
nuk e dī ku do të mbéte
për t'u prëjtur përgjith mónë.
Po në shpýrti gjën të prëjtur
te ndëlésa e Perëndís,
135 kúrmi i lódhët do té kët
tek e kúaja bótë e zézë,
çë rëndón mbi 'të më shúmë
se harrésa edhé më héret
140 e mbështíell të bárdhin gūr,
çë mprón éshtërat e thätë
më se bāri, ç'i harlísur
rréth i bīn? Nuk kā të ndíem
kurmi i mjër kūr shpýrti e lë,
145 sí të véshurë të vjétre
te një skútë e sbkrétë é e vrërëtë.
Por e kā të mádhe shpýrti,
è pas mëndes të të gjállit,
do të dhëmbet, pa ndyshím,
150 për atë çë pati shók
në gëzím edhé në brëngë;
për atë me t'sílin kjéshi,
për atë me t'sílin vúajti

120 Ma sull'albero infierì il nembo
e lo strappò il turbine dalle radici,
abbattendolo con violenza
al suolo, in una fosca notte.
Fuggirono gli uccelli spaventati
125 e furono dispersi i loro nidi,
mentre si dibatte in ballia dei venti,
priva di foglie e di vigore,
sul devastato colle la vite,
finchè essa pure infranta,
130 viene rapita dalla bufera
e qua e là trascinata,
senza sapere dove potrà mai fermarsi,
per riposare eternamente.
Ma se l'anima trova requie
135 nella misericordia di Dio,
il corpo affranto la troverà mai
nella estranea terra nera,
che tanto graverà su di esso
quanto più presto l'oblio
140 avvolgerà il bianco sasso
che protegge le aride ossa,
più che non lo avvolgerà l'erba, che rigogliosa
gli sarà cresciuta intorno? Non ha senso
il misero corpo allorchè l'anima lo abbandona,
145 quale veste disusata,
in un angolo solitario e buio.
Ma invece lo ha grande l'anima,
e secondo il pensiero di chi è ancor vivo,
essa, di sicuro, sentirà sempre affetto
150 per colui che ebbe compagno
nella gioia e nell'affanno;
per colui col quale sorrise,
per colui col quale soffrì,

- me të tsílin të thiellúam
155 prap do t'ngjítet é t'njësóhet,
zërit t'lart t'asāj buríje
çë të vdëkurit ngā várri
do të sgjónjë. Prān te klíshët
è n'rrethákje të bekúamë,
160 brēnda grópave të ndāra,
a n'martúme gúri t'prēm
po mbulónen è nderóhen
me vajtíme è lótë, è lúle,
à nga bījë, á ngā gjërínjë
165 á ngā mikjë é ngā të dāshurë,
atà njérëzë çë vdésin
pas të shkrúames é ndë hīr
të t'yn'Zóti. Po çë këndë
münt të kët për vārr të véçëm
170 kúsh kalón mb'at'anë é véte
te ku jánë e rrīn të shúmët
túe mós lēnë ás një ngā físi,
túe mós lēnë ás një ngā gjàku
ç'atij vārri në vënt të húj
175 do t'í kët kuidés për ndër
të të mjérit hi çë ndzēn ?
Vét me vét kēshtú Doníka
ligjirój é rúaj të bīrin,
si pērānë i rrīj më këmbë
180 po me sýt atjé ku zēmbren
kísh të lídhur; é m'i dúkej
si një kjíftë i rī, ç'i gjúar
te një kráh, ashtú si çóhet
madhēshtōr te kjielli i gjérë
185 gorromíset i skotisët,
më për túrpin e të rēnit,
se për dēmbējen e plágës.

155 e col quale, purificato,
si congiungerà e si unirà di nuovo
all'alto suono di quella tromba
che i morti dal sepolcro
farà risorgere. Per tanto nei templi
ed in recinti sacri,
160 dentro fosse distinte,
o in monumenti di pietra intagliata,
sogliono seppellirsi ed onorarsi
di canto funebre e di lacrime e di fiori,
sia da figli, sia da parenti,
165 sia da amici e da persone amate,
coloro i quali muoiono
giusta il decreto e nella grazia
del Signore. Ma quale gioia
potrà aver mai per una special tomba
170 chi, varcando i confini, se ne va
là dove se ne stanno i più,
senza lasciare alcuno della stirpe,
senza lasciare alcuno del proprio sangue
che di quella tomba in terra straniera
175 abbia cura, per la riverenza
delle povere ceneri che essa contiene?

Così Donika fra se stessa
ragionava, guardando il figlio
che le stava ritto accanto,
180 con gli occhi rivoiti là dove il cuore
avea legato; e le pareva
come un giovine falco che, colpito
ad un'ala, mentre si leva
maestoso per il vasto cielo,
185 piomba giù pieno di stordimento,
più per la vergogna della caduta,
che per il dolore della ferita.

Trími prān në psherëtíma
mbi atà glúnjezë u mbështít,
190 çë të vógël e djepúan,
é i përiturith me mäll
móri t'ëmëzën n'ë grýkë
e m'í thá me zëmbër t'plótë:
« — Tí, te brënga e jíme e mádhe
195 Ú më mbéte, o zónja mëmë;
mëmë e mírë më se drita,
më se sýt e jéta e dáshurë!
Ku do t'vémi è ku do rrím,
túke prëjtur krýet e lódhët
200 tek i búti gjith i jýt,
fálin t'im è t'Arbëris
do t'harrónj, o mëmë e jíme.
Do t'harrónj edhé se jám
rrégj i jíkur è pa dhë,
205 sè vistār të math ù kám
të këm týt, ò mëma e jíme!
E në bállë túke e púthur
edhè flókët me mäll shúmë
túke i ngār, ajó u përgjékj:
210 « — Gjëmë máth i mádhi, ò bír!
Po shpëresën mós e húmp
é kīj bésë edhé te Zóti,
se një gjínde çë s'kā fáj
për dënímin e pa sósëm,
215 nuk e shúan në fákje t'dhéut,
ndónse e ngét për të kjértúar
kékj akjë sã e do më mírë.
Prān nuk kám ás një ndyshím
se s'do t'çóhen Arbëreshet
220 përsëri ngā e zéza e mádhe
te ku ndódhen, è se n'ëmbër

Sospirando poscia il giovane
si sedette su quelle ginocchia
190 che da bambino lo cullarono,
ed accolto con tenerezza
abbracciò la diletta madre
e le disse, col cuore gonfio :
« — Tu, nell'affanno mio grande
195 tu mi resti, o signora mamma;
mamma buona e cara
ed amata più degli occhi e della vita !
Ovunque andremo ed ovunque staremo,
appoggiato il capo stanco
200 nel tuo seno mite,
il fato mio e dell'Albania,
io dimenticherò, o mamma.
Dimenticherò di essere
un re fuggitivo e senza terra,
205 poichè un tesoro grande possiedo
avendo te, o madre mia !
E baciandolo in fronte
ed i capelli con grande affetto
accarezzandogli, essa rispose :
210 « — Il grande è grandemente sventurato, o figlio !
Ma tu non perdere la speranza
ed abbi anche fiducia in Dio,
poichè un popolo, che non ha colpa
degnà di eterna dannazione,
215 egli non la cancella sulla faccia della terra,
sebbene lo percuota per emenda
tanto fieramente quanto più esso gli è caro.
Quindi non ho verun dubbio
che non debbano sorgere gli Albanesi
220 di nuovo dall'immensa sciagura
che li opprime, e che in nome

- e Shëndetit, te ku sót,
ndër të gjëlbërit ullinjë
ndódhët klíshëza e shën Kósmës,
mbi të vjëtërën faltöre
- 260 çë të párët i kushtúan
të shkëlzyemit Zót të drítës.
- « — Pa lé, mëme, se e harrúame
s'múnt të jësh mbi dhë ngā t'gjállët
për gjith mónë, è më ngā bijët
- 265 e të rréptëvet Shkjiptarë,
për të rrállat mirësi,
sbukuríme t'shpýrtit t'ënt,
çë ndër grāt të gjílha t' ngréhin,
e mbi zónja è mbretërështa ;
- 270 veç edhë se për të lëmit
é për dársmat të lëvdóshme,
ü shpërénj se, në klè thënë
se ne thròn të t'madhit Àt
kam me u hýpur prap një dítë,
- 275 tí përanë do t'më rrísh
si e bekúara Zónjë e jóna
e Këshíllit t'Mírë!... — ». Ó i dáshur,
mos shíh ëndërra nauí,
se një tiátër áfër téje
- 280 do të zërë vënt e lúme
ngā ti vét ndër gjítthe e sglédhurë,
si ndërsā, në klófsha e gjállë
ünë plák è me kuitíme,
kám të rri në shejtlëróre
- 285 të shtëpis, ku do t'i fálem
Zótit t'ënë t' mishëriëshëm,
túke u lútur pa të lódhët
për jū, dý, si edhé për níperat
è për mbésat, çë do t'léhen,

della Salute, dove oggi,
in mezzo ai verdi olivi,
sorge la chiesetta di San Cosmo,
in sull'antico tempio
-260 che gli antenati consacrarono
allo splendido Dio della luce — ».

« — Or a parte, o mamma, che dimenticata
non potrai essere dai vivi in terra
giammai, e specialmente dai figli
-265 dei valorosi Albanesi,
per le virtù rare,
pregi dell'anima tua,
che fra le donne tutte ti elevano,
e su matrone ed imperatrici,
-270 oltre che per la nascita
e per le nozze illustri,
io spero che, se è stabilito
che sul trono del mio gran Padre
debba salire di nuovo un giorno,
-275 tu mi sarai accanto,
come la Madonna santissima
del Buon Consiglio!... — ». « — O diletto,
non abbandonarti ai sogni adesso,
chè un'altra a te accanto
-280 occuperà felice un tal posto,
e da te stesso fra tutte scelta
mentre che, se pur sarò tra i vivi,
io vecchia e piena di memorie,
me ne starò nel santuario
-285 della casa, prostrata
davanti al nostro Dio misericordioso,
intenta a pregarlo, senza mai stancarmi,
per voi due e per i nipoti
e per le nipoti che nasceranno,

- 290 è për kë në kēmi t'vdēkur.
Kēshtú klóft, è s'ime rēje
mos rëndófshta kūrri mbi shpÿrtin,
edhè çilēsit te brēzi
past ajó, si ti kē shpátēn !
- 295 Po në púna pas dishīrit
nuk na dél, ò biri i jím,
bē më bēn, se këndēn t'ime
do t'mbarósh... « — Ō zónja mëmë,
të jáp fiálēn çē nuk thēbet
- 300 ás për jētē ! — ». Edhē një bēsē
dúa ngā tí è më patsh urátēn !
Nē Kanínē, te kÿjtēza,
përposh prákut t'dérēs mádhe,
ku e gēdbēndurē ē një shpátē,
- 305 do të gjēsh të fshéhur kúrmin
e t'ýt gjýshi, t'Arjanítit
të pa múndur. Mós e lé
të hárruam edhè pā ndër
n'atē grópē akjē të póshtērē,
- 310 te ku shókē è mikjē e vûn,
mós t'e kish, edhè pa frýmē
Túrku n'dórē è të m'e fÿej ;
po n'ansújē të Sazénit
çe po klé ngā kóhi e párē
- 315 ndējē e t' mádhit Poseidón,
prej të gjíthave e nderúarē,
te m'i lárti thép i málit,
ngréhi várrin, è dejtārēt
prej së lérgut bardhullōr
- 320 tuke e njōhur, do të thēn :
« — Èsht aí martúmi i trimit
çē klé dríta e Toskēris ;
shpÿrti i'tij naní më shték

290 e per chi noi abbiamo sotterra.
Così sia, ed alla mia nuora
io non gravi giammai sull'anima
e le chiavi nella cintura
essa abbia, come tu hai la spada!
295 Ma se il fato al nostro desiderio
non risponderà, o figlio mio,
tu giurami che il mio voto
soddisferai... — ». « — O signora madre,
eccoti la parola che non si frange
300 nemmeno a costo della vita!.. — ». Ancora una promessa
da te voglio, e che tu sia benedetto!
In Kanina, nella fortezza,
sotto la soglia della porta maggiore,
là, dove incisa è una spada,
305 tu ritroverai il corpo nascosto
dell'Avo tuo, di Arianite
l'invincibile. Non lasciarlo
dimenticato e privo di onore
in quell'umile fossa,
310 dove compagni e amici lo deposero,
perchè non lo avesse, anche esanime
in suo potere il Turco e non l'oltraggiasse;
ma nell'isola di Saseno,
che fu, sin da tempi antichissimi,
315 la sede del gran Poseidone,
da tutti venerata,
sulla più alta roccia del monte
eleva il suo sepolcro, ed i naviganti,
biancheggiante da lontano
320 nel riconoscerlo, diranno:
« — È quello il monumento funebre dell'eroe
che fu lo splendore della Toscheria;
l'anima di lui ora, in sul varco

- l'atij vëndi ç'akjë dësh
325 rri ndë rrojë ditë é natë
èdhè l'ardhëmen përét.
Kështú flisnin mëmë é bir,
tue përziejtur më një hérë
psherëtimet edhè lótët ;
330 si shtyj éra anit é véjën
me pëlbúrëza të shljélla
ató véjën me pa-hir
për në dképerit lití.
Kúr kjé vrík se kjielli u vrë,
335 u përkjèth paskjýra e dëjtit
me shkëlzíme t'ftóhtë arëndzi ;
ushtój vála nën anivet,
ç'edhè drídheshin në véhte
si të gjálla, túe kërситur,
340 sá se ankóneshin po dúkej,
è një e fshéhtë brumbullímë
gjithë e shkoj për brénda t'újit
atë grúmbull të pasósëm,
çë gulshój me nytëríma,
345 si shkërbá çe dël ngá gjúmi.
Ndë vetíma t' shpèshta è t'plótáma
móti i kékj edhé ahtarísëj ;
po si náta trëmbësóre
bìj, të gjítha tue mbështjéllë,
350 túe përziejtur kjíell è dëit,
rruzullími s'kúr se u thýe,
s'kúrse u shëm è u shungullúa
m'atë hérë, akjë të máth
të gjëmúarit klé è rraptíma,
355 e rrufëvet çë kërситën
ngá kátr ánët; váll një kjínt,
á një e vétme, è më e tmeròshme

325 di quella patria che egli amò tanto,
se ne sta in guardia giorno e notte,
in attesa dell'avvenire.

Così parlavano madre e figlio
mescendo ad un tempo
i sospiri e le lacrime,
330 mentre il vento spingeva le navi e andavano
a vele spiegate,
esse andavano a malincuore
verso il vespero latino.

335 Quand'ecco d'improvviso si offuscò il cielo,
rabbrividi la superficie del mare
con riflessi freddi d'acciaio ;
rombava l'onda sotto le navi,
che tremavano in tutto il loro essere,
come se fossero vive, cigolando
340 così che pareva gemessero,
ed un profondo boato
tutta nell'interno percorsa delle acque
la massa infinita,
che ansava e mugolava,
345 come un mostro che si sveglia.
In frequenti e densi lampi
il tobirdo spazio anch'esso palpitava ;
e mentre la notte paurosa
veniva giù, ogni cosa avvolgendo
350 e confondendo il cielo col mare,
parve che s'infrangesse l'universo,
che si rompesse sconquassandosi
in quell'istante medesimo, tanto alto
fu il rimbombo e lo strepito
355 delle folgori che scoppiarono
da ogni parte ; cento forse,
ovvero una sola e più terribile

- se një kjiñt. Asbtú edhé turri
è të rreptit vishkullím
360 të shtátë érévet të Zótit,
á të njëj të ndarë n'shtátë,
si një gjarpër i mëndërshëm
çë ká shtáte é krérë é kráhe
edhé bíshtëra të drédhurë,
365 çë bën rráthë é vrík i shtíell
é të mbástin dhërzëllón,
si vërvíl binjoret glúhë;
të përgjákta è të helmúame
ngá ató grýkë t'hápta è t'zjárta.
370 O i shën Márk, ndalóje ti
edhë sbúte é lídhe bíchën
çë nën úrdhërit ti páte!
Të rrëmbýera prej thellímit
si lëmishte, anit e shkréta
375 po përplásen ndëpër válët
çë përpíkjen t'egërsúame
edhé çáhen me xumhúr;
é naní si mbi shkëmbinjët
të një máli më të lértë
380 çóhen béfas, è naní
kúr përpósh i théhet mbájja
rrogollísen pósht në gúfrë,
é mbi 'ló, po si ngá kjíelli.
fórt të túrbulla è të zéza
385 è skumáke é t'rrépta shúmë
è me xúrmë è me të pállur
è me brámë edh'uluríma,
jó suválë é jó përrónje,
pó t'vertéta glúhë t'dëjtit
390 çë ngá gjiri gurgullónjës
i kthellímit të pa skájë,

di cento insieme. Fu tale anche l'impeto
e tali furono gli orrendi sibili
-360 di tutti e sette i venti di Dio,
ovvero di un vento solo diviso in sette,
come un serpe spaventoso
che ha sette teste e sette ali
e sette code attorcigliate
-365 che egli ripiega e tosto sviluppa
sferzando il vuoto spazio,
mentre vibra le forcute lingue,
sanguigne ed asperse di veleno,
da quelle gole spalancate e fiammeggianti.

-370 O san Marco, tu infrena
ed ammansa e lega la belva,
che è stata sottomessa al tuo potere!
Trascinate dalla tempesta
come festuche, le misere navi
-375 si dibattono fra le onde
che cozzano fra loro furiosamente
e si sconquassano con cupo fragore,
ed ora quasi in sulle rocce
più elevate di un monte
-380 d'improvviso balzano ed ora,
venuto a mancar loro il sostegno,
precipitano giù nel baratro,
e su di esse, come dall'alto,
assai torbide e nere
-385 e spumeggianti e violentissime
con grande fracasso e orrendi mugghi,
e con ruggiti ed ulutati,
non onde e non torrenti,
ma vere lingue del mare
-390 che dalle profondità gorgoglianti
dell'abisso senza limiti,

- po më t'errët é i trazúám
me furí é tērbím gufójēn.
Thírma çóheshin ndē kjéll
395 è klithíme edhé: « — I shēn Kúall
na shpētó !. Shpētóna, ò Zónjë
Odhigjíttrie !. E i thēhej shpýrti
më të fórtēvet. Po kúsh,
kúsh kísh zēmbërë më të mádhe,
400 mëë kjēndráke é ndēr të ljerē
më t'msúame te rrēzíkku,
veç asāj çē Skanderbégu
páli shókje, ashtú si i dúhej,
ndē të bárdha è ndē të zéza ?
405 Kūr të shúmēt me ndyshím
pēr jétē íshēn, é disā
ás per jétē edh'ás pēr déke
nuk mejtóheshin, tue klēnē
ás të vdékur, ás të gjállē,
410 n'atē hérē akjē të kékje ;
ajó, e mlédhurē në véhte
më një skútē é atjē e kurrústē
lē fashíturit pērisēj
e pa frígēshme è te bésa
415 e t'ýn Zóti edhè e patúndurē
si te ajó çē kísh te fáti
i të vjētrēs gjínde t'sāj.
Çē kūr zú t'i ndíhej ěmbri,
edhè ngjēr tek ajó díte,
420 u ndódh gjíndēja shkjiptāre
ndē një mījē è një të lígē.
Pēr të bīndur, ngā të gjitha
dólli ajó me fákie t'bárdhē,
më e shēndóshlē edhé m'é búkurē
425 se më pára ; si í shēn Gjérgji

in eterna tenebra e sconvolto,
erompono impetuosamente.
Levavansi al cielo delle grida
395 e delle invocazioni: « — O san Nicola
liberaci!... Tu ne libera, o Madonna
Odigitria!... ». E si spezza l'anima
ai più forti. Ma chi,
chi mai aveva un cuore grande
400 e saldo e, fra tutti gli altri,
avvezzo al pericolo,
più di colei che Skanderbeg
ebbe compagna di se degna
nei dì felici e nelle sventure?
405 Mentre i più in dubbio
erano per la vita, e molti
nè di vita, nè di morte
si curavano, non essendo
nè morti, nè vivi,
410 in quell'ora così trista;
essa, raccolta in se stessa,
in un angolo ed ivi rannicchiata,
la calma attendeva
impavida e nella fede
415 del Signore non meno sicura,
che in quella che essa nutria circa il fato
della sua antica nazione.
Da quando prese a diffondersi il suo nome,
e fino a quel giorno,
420 si trovò la gente skipetara
in una infinità di mali.
Da tutti, per miracolo,
era riuscita a distrigarsi,
più sana levandosi e più bella
425 di prima, come san Giorgio

- ngā mundímet. Te ku vánë
gjíthë atá ç'i rān pēr sýpër?
Gjíthë atà ç'i rān é e ndrýdën,
po çë shpýrtin ás pēr pák
430 nuk i prékën? Te ku húmbën
Ilirínjë e Makjedhónasë
Byzantínë edhë të tjërë;
çë mbi lókën Arbëséshe
nuk e lánë edhë një gjúrmë
435 pēr kujtím të vet? E drédhurë
éra fryjti vrík è u trétën
po si mjégulla më dfell;
shkrépi zjármi é bāri i kékj
gjítbë u dókj è u thájtin rrënjët,
440 ndërsā rīshatas drúri i vjëtër
shtúri dégë é gjéthe é lúle,
edhé práp e ndëjti hien
sí pēr mlédhëje é kuvënde,
sí pēr válla edhé per drékë.
445 Aí vét çë rúajti fārën
më të mótshtëme è të mírë,
çë pas údhës s'glátë l'díellit
më të rām e pára u mbúall
ngā përríndërat Ariánë;
450 vét aí, kūr érdhi kóha,
ndzóri krérë e zolërrínjë
ngā e përgjácta shpátë e Túrkut,
jó te dëjti pēr t'i mbýturë,
sé do t'ish pushtéti i 'tij
455 fáre i kót é i pakuptúashëm;
por atá, ngā skjóta t'mprójturë
mbállë atij armíku t'égër,
për me sjéllë n' vënt shpëtímí;
n'atë vënt te ku pēr hérë

dai supplizi. Dove se ne andarono
tutti coloru che la assalirono,
tutti coloro che l'assalirono e la oppressero,
ma che l'anima affatto
430 non le toccarono? Dove si perdettero
Illiri e Macedoni,
Bizantini ed altri,
che sulla terra albanese
non lasciarono orma alcuna
435 per loro memoria? Vorticoso
soffiò il vento e dileguaronsi
come nuvole al sole;
brillò il fuoco e l'erba cattiva
fu tutta bruciata e se ne disseccarono le radici,
440 mentre di nuovo il vecchio albero
emise rami, e foglie, e fiori,
ed estese di nuovo la sua ombra
per adunanze e parlamenti,
per cori e per banchetti.
445 Colui che protesse il seme
più antico e più nobile
che, lungo la strada segnata dal sole
venne sparso primo in occidente
dai padri Ariani;
450 colui pure, al momento opportuno,
sottrasse duci e magnati
all'insanguinata spada del Turco,
non già per farli morire nel mare,
chè la potenza di lui
455 sarebbe stata vana ed incomprensibile;
ma quelli, protetti dalla tempesta
di fronte al barbaro nemico,
per condurre in luogo di salvezza,
in quella regione dove in ogni tempo

- 460 Arbërëshët gjétën ndihmë,
po si gják edhé gjëri;
te ku pátën ngushëllíme
në të kékje, è ku me ndër
kúsh ë trím po klè i përítur,
465 é po gjéti shókë e míkjë
për kuzím të të shpërblýemit.
Do t'i bjérë andéj mbi kókën,
për së párit, e ndeshkímit
kopanëja e thënë armíkut,
470 shënj i t'htëmës, é ndë vónë
bóta e tërë do t'pastrónet,
për të ngórdhurit e bíchës.
Si këtó në mënt tue rráhur
ísh Doníka, zû ngā pák
475 të përmlídhej éra é t'mënej
i suválëvet rrëmbími;
é ndër mjégulla të shkjírra,
çë po ndíkjeshin në kjíell,
drídej hylli príns i drílës.
480 Prān ndër lúle e trundafíle
dólli e Búkura e mëngjésit;
é kūr díelli tue shkëndíjtur,
mundësór u çua si mbrét,
dëjti i gjérë práp u shfry
485 edhé gíthëve më e búkurë
u dúk jëta për gëzímín
e rrëzíkut të kallúam;
po si anít, si të ndëlgóshme
më të shpéjta é më të léhta
490 sýpër újit fluturójën.
E në véhte práp po thóshëj
rregjëréshta: « — Nuk ká gjëë
çë kjillón sá për të ndódhur,

460 gli Albanesi trovarono aiuti,
quali consanguinei e congiunti (13);
dove ebbero conforto
nelle sventure, e dove con onore
fu accolto sempre il valoroso
465 e vi trovò compagni ed amici
per ogni tentativo di riscossa.
Da quel luogo sarà dato in sul capo,
per prima, del castigo
il colpo fatale al nemico,
470 segno dello sbaraglio, e finalmente
la terra tutta sarà purificata
per la morte della belva (14).

Mentre in tali pensieri
era assorta Donika, incominciò a poco a poco
475 a raccogliersi il vento ed a venir meno
l'impeto delle onde,
e fra le nuvole squarciate
che inseguivansi nel cielo,
tremolava l'astro precursore della luce.
480 Poscia tra fiori e rose
apparve la Bella del mattino,
e quando il sole scintillando
si levò vittorioso come un re,
il vasto mare ritornò in quiete
485 ed a tutti più bello
parve il mondo, per gioia
del pericolo trascorso,
mentre le navi, quasi dotate di senso,
più rapide e più agili
490 volarono sulle acque.

E fra sè stessa di nuovo dicea
la regina: « — Nulla vi ha
che avvenga per caso,

- sé tsaktím edhé kā fāti
495 ngā të dāshurit e Zótit,
prej të bēmavet të ngútsur
të të gjállëvet. Të mírë
gjën i míri, é gjën të kékj
búrri i kékj, é atë, çë mbíell
500 punëtóri kúar é rúan
te grunāri. Ashtú me púnët
fátin l'ënë e përgatísim
ná për l'árbhëshmen te jéta
çë po mbájëm të vërtétë,
505 si te dýta ç'është e tíllë.
Lúm é lúm kúsh kā ndëshkímin
tek e pára edhé ndërtónet
pas kjértésës, túke zënë
l'áshprën rrúge të të dréjtës !
510 Do të kët aí, pas múndit
pákje t'plótë è fáre t'dúhurë
për me mbúshur é mbarúar
çë kjellím po kā të klënët.
Si e të tsílit do njeri
515 jéta e gjíndëvët te kóha ;
è ató kánë me u përgjégjur
për të gjítha edhé ç'i ngásin
si pā béh é pā l' përfitur,
a sí l'rriédhura ngā shkákje
520 çë po dúken përfímōrë
túe mos klënë. Ashtú ngā fájet
ná sot léhemi edhé vúajëm
sā mē shúmë, é jó pā rrúgë,
po të jët akjë m'e mádhe
525 kënda e pákjes pas thellímit.
Ndërsā zún é mále é kódra
s'kurse l'çóheshin jásht újit,

poichè determinazione ha il destino
495 dal volere di Dio,
eccitato per le opere
dei viventi. Il bene
trova chi è buono, e trova il male
l'uomo malvagio, e ciò che semina
500 l'agricoltore raccoglie e custodisce
nel granaio. Così con le azioni
il nostro destino prepariamo
noi stessi per il futuro, nella vita
che riteniamo vera,
505 come pure nell'altra che senza dubbio è tale.
Beato colui che ha la punizione
in questa prima e si corregge,
giusta l'ammonimento, col mettersi
nell'aspra via della giustizia!
510 Avrà egli, dopo il travaglio,
una pace completa e del tutto necessaria
per adempiere e recare a fine
lo scopo dell'esistenza.
Come quella di ogni singola persona,
515 è nel tempo la vita dei popoli,
ed essi sono responsabili
di tutto ciò che loro accade
come a caso e d'improvviso,
o come effetto di cause
520 che sembrano generatrici,
pur non essendo tali. Così delle colpe
noi oggi ci purghiamo, soffrendo
quanto più è possibile, e non senza ragione,
ma perchè ci riesca maggiore
525 il piacere della quiete dopo la tempesta.
Frattanto incominciarono monti e colline
quasi ad emergere fuori dalle acque,

- é gjith dhéu me kumbonārë
è me klíshë è pírgje è shpī
530 bardhullóre ndër të gjélbër
nën të mádhes sílë t'díellit.
« Itali! Itali! Sa e bukurë! »
me një zë bërtitën gjithë,
é ngā zēmbra u hólkj e gjithve
535 si një bárrë é u ngjáll shpërèsa
te ngā njëra, ajó shpërésë
çë te t'nísurit i ndríti,
çë me zī s'ushúa për n'údhë,
é çë néve ngjër më sôt,
540 na kā dhënë é jép fukjīn
të kjëndrójëm túké u rúajtur
Arbërësh é si të párët.

e la terra tutta con campanili,
e con templi e torri e case,
530 biancheggianti infra il verde
sotto il grande fulgore del sole.
« — Italia ! Italia ! Oh quanto sei bella !
gridarono tutti ad una voce,
e si tolse dal cuore di tutti
535 come un peso e risorse la speranza
in ognuno, quella speranza
che li illuminò in sul punto di partirsene,
che a stento si tenne accesa per via,
e che a noi, fino ad oggi,
540 ha data e continua a dare la forza
di resistere e la capacità di mantenerci
Albanesi e simili ai nostri Avi.

KËNGË IX.

Agullími

Përpara klísbës s'vógël e përjashtëme që klé stísur e para ngā Shkjpłārët në Sicílje. — Të ngréhurit e Piánës. — Poéti i lútet príndit të rrëfënjë edhé púnët të çuditëshme të stërgjyshëvet. Príndi já táks për dí mërin. — Dhjáte fisnike. — Parathënie é këshille. — Údda e áshpër e t'hípurit. — Thyрма e Shkjpëris. — Shpagím i Zótít kundra armíkjëvet të Shkjpłārëvet. Trimi Músa Shkjpłár è Márko Kralievici. — Të ikurit të tmeróshëm të Sërbëvet për në Shkjpëri. — Mallkím kúndra Athínës. — Kërçellím i rráshtit të Mahmúd Páshes në Tsetínje. — Úrim í sprásmë. — Pákja e Rrómsë.

5 Ò ndër gúrë, n'rrëzë t'málit
klísha e bárdhë e Shën Mëris,
te ku hýpemi për vít
nà, me sý ngā léhet djelli
túe vajtúar mbì fátin t'ënë!
Tyj pèrpára çíla zëmbërë
arbëreshe nuk u njóm?
Kúsh ndër në nuk dérdhi lóte
10 túe të pâr ashtú t'lëshúame,
me u kujtúar se klëve e pára
tí ngā Gjýshërat e ngréhurë,
kúr atá sí túba zókjësh
çë përzë edhé ndjék shtërgáta
tek í húaji dhë u shpëríshën?

CANTO IX.

L' a l b a (vv. 893)

ARGOMENTO

Davanti alla piccola chiesa campestre che per prima fu eretta dagli Albanesi in Sicilia. — Fondazione di Piana. — L'autore prega il padre che continui a narrare le imprese degli antenati. — Egli promette di farlo durante l'inverno. — Nobile testamento. — Predizioni e consigli. — L'aspra via dell' ascesa. — Il grido dell' Albania. — La vendetta di Dio contro i nemici degli Albanesi. — L'eroe Musa albanese e Marco Kraljevic. — La tragica fuga dei Serbi attraverso l' Albania. — Maledizione contro Atene. — Scroscio del cranio di Mahmud pascià a Cettigne. — Augurio finale. — La pace di Roma.

O fra i sassi alle radici del monte
candida chiesa della santa Vergine,
dove ci rechiamo ad ogni anno
noi tutti, con gli occhi rivolti ad oriente,
5 piangendo sul nostro fato!
A te davanti quale cuore
albanese non si sentì commuovere?
Chi di noi non versò delle lacrime,
nel vederti così soletta,
10 ripensando che fosti la prima
tu ad essere costruita dagli Avi,
allorchè essi come stormo di uccelli,
che la bufera scaccia ed insegue,
si dispersero nell'estranea terra?

- 15 Në këndíme è pa kujdés
shkójën mbrëmanet të hëshme
váshat t'óna, si fëlëza,
kush me túfa trundafílesh
kush me një dhomátëth bār.
- 20 è mbi búzëzit kërshíje
më një hérë i shúhet kënga
prápa dérës t'ënde è thónë:
«Ná të fálemi, ò Mëri».
Po me bésë è túke u lútur
- 25 plakarúshëja ngā dálë
me límíshite vjén nën sjétullë,
edhé púth atë të njóhur
gūr çë ndódheth ngjër më sót
i përfálur midis rrúgës,
- 30 è ç'i bút u bë si díllët,
pas të vjétrës gojédënë,
kūr mbi të, si n'vënt të ndërit
e vún priftërat e páre
Zónjën t'ënë è të Parráisit.
- 35 I ngërmúam nën shātít t'rëndë
punëtóri asāj i prújet,
túke i thënë dashurisht:
«Û të fálem, ò hír plóta»;
edhè ndíen se i mbrázet zëmbra-
- 40 préj mërís çë po j-a grín,
è se i ndízet një shpërésë
n'atë nátë akjé më t'ërrët
ç'e rrethón è e mubān të lídhur.
Po si jē tashtí e harrúame,
- 45 klísha e bárdhë e Shën Mëris,
tí nuk íshe edhé atë hérë
kūr përánë týj u prëjtín
në kalíve è në shatórre

15 Cantando spensierate
passano belle in sul far della sera
le nostre fanciulle, come pernici,
chi con mazzi di rose,
chi con alcun fascio di erba,
20 e sulle labbra di ciliegia
d'improvviso si perde la canzone
dietro la tua porta e dicono:
«Noi ti salutiamo, o Maria».
Piena sempre di fede e biascicando preci,
25 a lenti passi la vecchiarella
sen viene con le legna sotto il braccio,
e bacia la ben nota
pietra che fino ad oggi trovasi
venerata in mezzo alla via (15),
30 e che divenne morbida come la cera,
secondo l'antica tradizione,
allorchè su di essa, come su d'un'ara
collocarono i nostri primi preti
la Signora nostra e del Paradiso.
35 Curvo sotto la grave zappa
il contadino a lei s'inchina,
dicendole affettuosamente:
«Io ti saluto o piena di grazie»;
e sente alleviarsi il cuore
40 dall'odio che di continuo glielo rode,
ed accendersi una speranza
in quella notte così tenebrosa
che lo avvolge e che lo tiene avvinto.
Ma obliata come sei adesso,
45 o bianca chiesa della Santa Vergine,
non eri già allora,
allorchè accanto a te si riposarono
in capanne e dentro padiglioni

- 50 ushtërrjake, Gjín Skjírói,
Gjín Barbáta è Pjëtër Bua,
Thóma Táni è Mathé Máza,
é Ndón Rósha è Gjérgj Burléshi,
Gjérgj Lushjári è Gjìn Kamníti,
Gjìn Parríni e Gjérgj Golémi,
55 Gjín Maklúzi e Tóth Dragóta
me gjërín e 'týre è shókët.
Nátë è dítë e háptë déra
è ndër dritë è lúle shúmë
Rregjëréshta e kjíellit rríj
60 sí í kísh híje, è búrra è grā,
djélmë è vashazë è fëmíjë
po e lëvdójjën túe këndúar;
ndihmë í lípnin e këshíll
í rrëfyej kushdó të vétat,
65 è për gjíth ajò kujdësej
sí një mëmë për të híjzëit.
Po me hír è me të mprójtur
t'Odhigjítres të hierùshme,
tek e ftóhta gròpë e Mérkut,
70 përpósh Shkëmbit, mbi përróin
çë prān shpīn na gorromsí,
atà tríma te trī vjètë,
bën katúndin t'ënë t'bárdhin.
T'í kujtójën dhéun e vét
75 ëmbër vëndevet í dhánë
è kashtú në vësh í rān,
sí te sýt j-u përtërijtin,
Kseravúli í thāt è í gjerë,
Mája e Pélavet e lártë,
80 te gjíth dímbëri e pështjéllë
po me mjégulla të zéza;
Shéshi, dzéhe e gūrit t' gjáll,

50 militari, Giovanni Schirò,
Giovanni Barbato e Pietro Bua,
Tommaso Tani e Matteo Maza,
e Antonio Roscia e Giorgio Burlèsci
Giorgio Lusciàri e Giovanni Kamniti,
Giovanni Parrini e Giorgio Golèmi
55 Giovanni Maklùzi e Teodoro Dragota
col parentado loro e con i commilitoni.
Notte e dì era aperta la tua porta
ed in mezzo alla luce ed ai fiori
la Regina del cielo se ne stava
60 decorosamente, ed uomini e donne,
giovannetti e vergini e bambini
di continuo la esaltavano con i cantici;
aiuto le chiedevano e consiglio,
le manifestano ognuno i propri affanni,
65 e di tutti essa aveva cura,
come una madre per i figliuoletti.
Solo con la grazia e con la protezione
dell'Odigitria divina,
nella fredda valle di Merko,
70 sotto lo Skumbi, in sul torrente,
che poi ci distrusse la casa,
quegli eroi, in tre anni,
edificarono il nostro bianco paese.
Affinchè ricordassero loro la patria,
75 diedero nome ai luoghi,
e così risuonarono al loro orecchio,
come loro eransi già rinnovati agli occhi,
lo Kseravúli arido ed esteso,
la Cima di Pela superba,
80 durante l'inverno tutta avvolta
di negre nubi;
lo Scéshi, donde cavasi la pietra viva,

- è Himárra rróka rróka ;
è përr n'Arbërit të rī
85 i rī rròdhi n'més të bārit
Lúmi i máth, çë véte è shlíhet
brënda Hònit trëmbësòr,
ngāha shkúlet gūri i kúkj.
me akjë hie te klisha e mádhe,
90 edhë Várfëri i kullúam,
çë ndër plépe edh'arëntíka
i pëlkjýeshëm trungullín ;
ndersā Zónjazit e Jáshtëme
drítes s'bárdhë t'hënzës s'plotë
95 vénë è làhen é n'ansújëzë
ç'atjë ndóddhet pa e rëmúarë,
mbājëñ válla edhë këndòjëñ.
Ç'atë hërë u ndzī me argóma
fúsha e tërë, è me vërështa
100 gjelbëruáu edhë me pémë
çëdò fárëje, è ngā dále
me kështénja edhë me ullínjë
gjíth Lehtàni edhë Gamíli,
ána e lártë e lúgut t'Gjónit
105 Brínja è kódrazit e Llázit
è Shën Ëngjëlli i gurísht,
Drangunára è Surfullëri
è e mehíeja Grópë e móllës
vënt i sglédhur ngā bylbylet.
110 Héshti táta è hiet e ndërshëme-
të të Vjëtrëvet te sýt
kíshëm ná: «— Ò të párat rrënjë,
pátshit dritën e pasósme
edhë pákje t'plót n'kjell!
115 Për sā jéta kā me klënë,
kūrr mbi dhë mós u harrófshin

e la Himarra scoscasa ;
ed attraverso la novella Albania
85 flui nuovo in mezzo all'erba
il Fiume Grande, che va a gittarsi
dentro l'orrido precipizio del Honi,
da dove si estrae il marmo rosso,
decoro del nostro maggior tempio,
90 ed il limpido Varfar,
il quale fra i pioppi ed i salici
soavemente mormora ;
mentre le signore Fate esterne
al candido chiarore della luna piena,
95 vanno a lavarsi e nell'isoletta
che ivi esiste non mai tocca dalla vanga
intrecciano ridde e cantano.
Nereggiò da allora di maggesi
tutta la Fùscia e di vigne
100 verdeggiarono e d'alberi fruttiferi
d'ogni sorta, ed a poco a poco
anche di castagni e d'ulivi
tutta il Lehtán ed il Gamilo,
la parte superiore della valle del Ghiòn,
105 la Brigna e le colline del Lasi,
ed il sassoso Sant'Angelo,
la Dragonàra e lo Zolpaliere,
e l'ombrosa Valle del Melo,
ritrovo di usignuoli (16).
110 Tacque il babbo e le ombre onorate
degli Avì davanti agli occhi
noi avevamo. « — O nostre prime radici,
abbiate la eterna
e completa pace in cielo !
115 Finchè il mondo duri
giammai in terra non siano obliati

- ëmbret t'úajë, è jú na rúani
è me vllézërit ndë vónë
e lirófshim nà ngā armíku
120 Shkjpërin! Tek ajò dítë
n'atë bótë akjë të dāshurë,
çë me djërsë è gják jú lágët,
do të kíni vārr, si n'zëmbërë
më t'u shúar e dishirúat.
125 Thásh è prān í mádhi i t'bījëvet
érdh'ë e nīsa: « — Ti më rrófshe
é më klófshe për mót shúmë,
ō të bārdhë krýe të tátës,
túe mós pásur drë prej dékes
130 për të gjíth e pashpëtóshme,
ngjër çë gjélla dálë é dálë,
si të mírit i kā hīje,
me një gás të bút te sýzit,
kúrmin t'ëntë me dítë è t'ftóhët
135 do të lërë përpósh díellit!
Po ti nglījëmë dishirimin
çë te zëmbra të pafíkshim
ndíenj ç'i vógël. Ú kām gjégjur
se ndër grāt Mētáta e jíme,
140 zónjë e këndëshme sā e rëndë,
pórsa i dhánë t'hāj në ndrīza
zëmbren n'gják të dallandýshes,
ísh e pára túe rrëfýer
púnë trímash Arbëreshë,
145 á në dímbri e mbāj te vātra
midís váshavet túe tјërrë,
á në mbrëmanet në dérë,
te të kórrat é te vјéshti
hënza e gjēj me gjítonīn.
150 Ti më thúaj atë çë dílēj

i vostri nomi; e voi proteggeteci
e d'accordo coi nostri fratelli finalmente
possiamo noi liberare dal nemico
120 l'Albania! In quel giorno
dentro quella terra amata,
che voi bagnaste di sudore e di sangue,
avrete il sepolcro, così come in cuor vostro
lo desideraste spegnendovi — ».

125 Dissi e poscia, il maggiore dei figli,
così esclamai: « — Che tu mi viva
ed esista per molto tempo,
o bianco capo del padre mio,
senza paura della morte
130 per tutti inevitabile,
finchè la vita a poco a poco,
come conviene all'uomo dabbene,
con un mite sorriso negli occhi,
il corpo tuo carico di giorni ed oramai freddo-
135 abbandoni sotto il sole!
Ma tu soddisfa il desiderio
che inestinguibile nel cuore
io sento fin da piccolo. Ho inteso dire
che fra le donne la signora Nonna,
140 matrona tanto gentile quanto grave,
poichè le diedero in pasto mentre era in fasce
il sanguinante cuore di una rondine (17),
era la prima nel narrare
imprese di eroi Albanesi,
145 o che l'inverno la tenesse al focolare
intenta a filare tra le ancelle,
o che di sera alla porta di casa,
nella mietitura e nell'autunno
la luna la trovasse con le vicine.
150 Tu dimmi quel che usciva

- ngā ajó búzē e mjältē e 'sāja,
túe burúar si edhé ngā króí
t'ëmbël újē ç'ep shëndét,
sā t'e lē nē këngē t'mīa
155 arbërëshēvet pēr jétē.
Me atá sý tē mírē é t'kálthērē,
çē ndër tsínora tē bárdhē
llámbarisnic tē përlóturē
mē vërrējti é m'u përgjégj
160 me një gās : « — Si një ferrákëth
çē nē vërē férr mbē férr
po këndón, é t'ljérët zókjē
rrīn ndër gjéthe tue digjúar
é skuzójën dót, prej bīndēs,
165 tsép tē shkjëpin, á t'livízin ;
ashtù s'kīsh ajó tē lódhët
ás nē këngē, ás nē kalzíme,
é këndój me t'úlët zē
dhé kūr tūndej shpīs e shpīs
170 tūke i dēnē asāj gazmēndin
ç'i rrezòj ngá shpÿrti i búkur.
Edhé júve, ó bijē, ũ dúa
te ky dímbër kákj i thārt
tē mēsónjē ató tē gjítha
175 çē ngā ajó, me tē kënákjur,
dzúra vét, é kūr tē rritet
jú këtij tē vógli t'im
tē j-a thóni, túke e pásur
mē si bīr se edhé si vllā.
180 Po tē mbáhij Arbërëshē
é té rúani glúhën t'ënē
me kujdés é me tē dāshur,
si një gjē tē shëjtërúamē,
si mē t'mirēn ngā tē dēnat

dal mellifluo labbro di lei,
sgorgando come dalla fontana
dolce linfa ristoratrice,
affinchè io lo tramandi nei miei canti
155 agli Albanesi per sempre — ».

Con gli occhi buoni ed azzurrini,
che fra le bianche ciglia
brillavano di lacrime,
egli guardommi e mi rispose:
160 sorridendo: « — Come un usignuolo
che d'estate, di rovo in rovo,
canta di continuo, mentre gli altri uccelli
stanno tra il fogliame, intenti ad ascoltare,
e non osano, per la meraviglia,
165 aprir bocca, nè muoversi;
così essa era instancabile
nelle canzoni e nei racconti
e cantava a bassa voce
anche allorchè aggiravasi per la casa,
170 comunicando ad essa la letizia
che irradiava la sua anima bella.
Anche a voi, figli, io desidero,
durante questo rigido inverno,
d'insegnare tutto quello
175 che da lei, con gran diletto,
io stesso appresi; e quando sarà cresciuto,
voi a questo mio piccino
riferitelo, allorchè lo avrete
più come figlio che quale fratello.
180 Ma sempre Albanesi mantenetevi
e conservate la nostra lingua
con cura e con affetto,
come cosa sacra,
come il migliore fra i doni

- 185 e t'ÿn' Zóti ; é ashtú edhé véset
çë na lánë atá të párët,
gojëdënat edhé ndienjat ;
po të vjétrin ndër të fárës,
si të shpīs edhé të véhtes,
190 mbí të gjítha è fórt më shúmë
se të pásurat è pétkun,
é më shúmë edhé se jétën ;
sè pa ndër nuk ká vëlésë
fare jeta. Dójë t'madhe
195 kēmi na në vënt të húaj :
sā t'i shtójēm të bindúar
Shkjpērīs me t'sjéllēt t'ánë
ná tue klēnë të bindúashmë ;
è të mbājēm po të dhézur,
200 te të bárdhat zēmbra t'óna
zjárrin shējt të fátit t'sāj,
të mós fíket kūr në bótë,
ngjēr ç'ajò me të vértétë
të shpëtónjë edhé të çóhet
205 si një zónjë, é ndër të t'jérat
mótrë e dáshtë è nuk e zēnë.
Mós u lódhni kūr pas díes,
sā të jīni ngā të pakēlit,
edhé mírruni me vépra
210 pas fukjīs të mēndes t'úajë,
po të lárta è jó të mündit ;
të mos kíni t'zót mbi jū
véç t'ÿn Zóti n'kjéll, è vétēm
t'úlni syt pērpára atij.
215 Prān edhè ju thóm të dúhíj
sā më fórt è ndër të gjállēt
mos të shkúlíj kūr e kūr
njēri t'jetērit ngā shpýrti

185 di Dio; e così anche i costumi
che ci lasciarono gli antenati,
le tradizioni ed i sentimenti;
ma l'antico onore della razza,
e quello della famiglia ed il proprio
190 sovra ogni cosa ed assai più
delle ricchezze e degli averi
e più della stessa vita:
chè senza onore non vale
per nulla la vita. Un gran dovere
195 abbiamo noi in terra straniera:
di accrescere il rispetto
verso l'Albania con la nostra condotta,
essendo noi stessi rispettabili,
e di tenere sempre acceso
200 nei nostri bianchi cuori
il sacro fuoco del suo destino,
affinchè non si spenga giammai in terra,
fino a tanto che essa davvero
sia libera e risorga
205 da signora e fra le altre
quale sorella amata e non quale schiava (18).
Non vi stancate mai di apprendere,
affinchè siate fra i pochi,
ed occupatevi di opere
210 adatte alla forza della vostra mente,
ma nobili e non servili;
affinchè non abbiate su di voi altro padrone
tranne che Dio in cielo, e solo
davanti a lui abbassiate gli occhi.
215 Vi dico infine di amarvi
quanto più è possibile e finchè siate vivi
di non estirparvi giammai
l'uno dall'anima dell'altro,

- sè trushkjén kúsh çárt Natýrën
220 porsa gjáku s'bënet újë.
Hérë é hérë, bukur t'újurë
rréth të tré së bárdhës mëmë,
múa t'kujtóni, çë nën dhët
do të jëm è hieja e jíme
225 ká për t'árdbur të ju gjënjë
ku do t'jini edhè dó ndódhij.
Si një nýe të klári n'fýt
ndfejëm na, kūr prap më fóli,
po si kūr se m'kísh vétëm
230 é sikūr se atjè përpára
ísha i vétëm për atë :
« — Do të vinj, o bîr, njëmënt,
è te shpýrti i jýt i ndfeshmi
do t'më njóhësh kūr me gójën
235 t'ënde t'flás, è ashtù do t'njóhësh
më të párët t'anë è trímat
çë të rivet népër 'tyj
do t'kalzónen. Túke klënë
ti ndëmjetës i ndigjóshëm
240 i fukjís, çë ngā gjíth ánët
përshkón lëndën edhé e ngjáll,
e paprékëshme e památëshme
e paçatërshme, sè e fjéshtë
si prej ziárrit t'amëshúam
245 ësht ajó nië flák e kjíturë
ngā humnéret e të klënit
çë nuk ká ta sósur kūr
si nuk páti kūr të zënë,
do të jësh si një i pashók
250 ndër súvala t'jétës s'rrëme.
Mós përít ngā púna e jóte
ndó një pémë për vetvédin ;

220 perchè commette sacrilegio chi viola la Natura,
non potendo il sangue diventare acqua.
Beatamente seduti talora
tutti e tre accanto alla bianca madre,
me ricordate, che sotterra
sarò di certo, l'ombra mia
225 verrà allora a trovarvi
dovunque voi siate e vi troviate — ».

Come un nodo di pianto alla gola
noi avevamo, quando egli mi parlò di nuovo,
ma quasi che ivi mi vedesse solo
230 e come se là davanti
esistessi io solo per lui:
« — Verrò di sicuro, o figlio,
e nell'anima tua sensibile
tu mi riconoscerai, allorchè con la bocca
235 tua io parlerò, e così riconoscerai
i nostri avi e gli eroi
che alla nuova generazione per tuo mezzo
si riveleranno. Essendo
tu uno strumento docile
240 della forza che da ogni parte
pervade la materia e la vivifica,
inviolabile, imponderabile,
incorruttibile, poichè pura
come da fuoco eterno
245 essa è una fiamma che emana
dagli abissi dell'essere,
che non ha mai fine,
come non ebbe mai principio,
sarai come un solitario
250 fra le tempeste della vita bugiarda.
Non attendere dall'opera tua
alcun vantaggio per te stesso ;

po mós kij kujdës aspák
për të póshtërit llakútse
255 çë prej téje do t'fitójën
túe thëthijtur dritën t'ënde,
si ushëshëngjeza të múrrta
çë fisníkut kál i ngjiten
për mbí këmbë, kúr kjillón
260 ndëpër bálda të kënéts.
Tek u mbúshën me tsá gják,
si të dëjme ató në dhë,
midís plëhit t'rrúgës s'mádhe
do të shkélen, si u përkét,
265 të papáme. Hérë è hérë
ndo një e márrë vezullójë,
prej pallávërash e ngútsurë
të bubrrétsavet të fárës,
dél në shësh edhé me mlléf
270 shikjón díellin. Një çalúk
zók í répët e tsimbís,
è në gúsh e fúl. Po zógun,
çë me krímbe è rrájza ushkjénet,
e shítýp rróta e kjérrit t'rëndë
275 për kallínje è dríth. Armíkië
do të kësh è shúmë. I mádhi
kā më shúmë sã m'i máth.
Mós, të t'vinjë kékj. Së lágut
do t'nderójën týj të gjíthë,
280 sè si i vétëm, jò si i rráll,
lí kē të gjíthëvë t'i dúkesh
hýll i agímit t'Shkjipërís.
Po kúr s'afërmi të shóhin
se, si njérëzit e tjérë,
285 në të ngrënë è në të pír
gjën ushkjím, è se në dímbër

ma non ti preoccupare affatto
dei parassiti vili
255 che intendono ritrarre da te guadagno,
assorbendo la tua luce,
come brune mignatte
che al nobile cavallo si attaccano
alle gambe, quando ad esso capita
260 di attraversare la mota di una palude.
Dopo di essersi riempite di un pò di sangue,
come ebbre esse in terra,
fra l'immondizia della via maestra,
saranno calpestate come meritano,
265 senza che alcuno se ne avveda. Tavolta
qualche lucciola stolta,
incitata dalle ciarle
degli insetti del suo genere,
esce in campo e con dispetto
270 guarda il sole. Uno zoppicante
pulcino spennacchiato la becca
e dentro il gozzo se lo caccia. Ma il pulcino
che si nutre di vermi e di lombrici
è schiacciato a sua volta dal carro carico
275 di spighe e di frumento. Nemici
ne avrai e molti. Il grande
più ne ha quanto più è grande.
Non esserne perciò dolente. Da lungi
ti renderanno tutti onore
280 chè unico, più che raro,
tu apparirai a tutti
astro del mattino d'Albania ;
ma quando da vicino si accorgeranno
che, al pari degli altri uomini
285 di cibo e di bevanda
tu ti nutri, e che d'inverno

ti, si gjithë, e rën të flóhtit
edhë vápën kūr ë vëra,
do t'i mírren sýt prej résës ;
290 è pa dítur se çë drítë
ti kē brēnda, do t'pērpíkjen
sā të dálin për mbí tÿj.
Púnë e kótë! Atà atë hérë
do të t'túrren, si t'tērbúamë,
295 për me t'ndrýdhur, è do të ngáten
për me t'ërrur, bāshk è bashk,
è do t'rrēken edhë lók
për me t'bēr të rēndë jétlën.
Ndër 'tà léhtáze të líkjët
300 mírren n'vésh edhë betóhen
për të kékj, è kúndra tēje
tí një túbë lára lára
do të kēsh. Po më të póshtērë,
më t'helmúashēmë è të flíkjurë,
305 pērsé më se më të trédhurë
si në mēnt ashtú në zēmbērë,
kē me njóhur ndër të t'jērë
priftálétsa t'ánë è t'húajë,
dhè prej mēshējet të ndzjérrë,
310 è ndo një të ndýt kallógjer
me turínjē è sÿ vērzhúshku,
tē të stílit, gúna e zézë
e të lúmit Shēn Vasil,
nuk mbulón të shtázēs dúkēn.
315 Gjúkíjn lè në dórē t' Zólit
è mós mírrē uhān e dúhurē ;
po si u mpróve burrērishtë
pas dētýrēs të tatúame
ngā të rrjédhurit e lárt
320 è ngā e dréjta vehtjetóre

tu, come tutti, soffri per il freddo
e per il caldo nell'estate;
l'invidia intorbiderà i loro occhi
290 e senza pur sapere quale luce
tu abbia dentro di te, si sforzeranno
di riuscire a superarti.
Vana impresa! Essi allora
ti assaliranno furibondi
295 per accopparti, e faranno di tutto
di pieno accordo per renderti oscuro
e si studieranno insieme
di amareggiarti la vita.
Tra loro facilmente i tristi
330 intendonsi e si accordano
per un delitto, e di fronte
una schiera ibrida e multiforme
tu avrai. Ma più vili
più velenosi ed immondi,
305 perchè di tutti i più evirati
così nell'intelletto come nel cuore
tu, fra gli altri, riconoscerai
alcuni pretonzoli nostri e stranieri,
anche interdetti dalla messa,
310 e qualche monaco lurido
con grugno e con occhi porcini,
di cui la tunica nera
del beato San Basilio
non nasconde l'aspetto bestiale.
315 Il giudizio lascia in mano di Dio
e non prendere la dovuta vendetta,
ma dopo d'esserti difeso virilmente
secondo il dovere a te prescritto
dalla nobile origine
320 e dal diritto individuale,

kjítas ménden hík prej 'týre,
ndo se múnde, ndo se u múnde,
è harró kë t'bëri t'kékj
è kë déshi të t'e bëj,
325 edhë jétën mós i sglát
me mërín è hidërfín
çë fyetárit ditë i shtójën,
túke e mbājtur po në rrójë
të paprëhshëme è të fyemin
330 në të túrbull è në brëngë.
Klóft për t'ýj armíku i vdékur,
è do t'shúhet me t'yërtétë
në t'grymósur è n'harrésë,
se sã déshe ti më shpéjt.
335 Lúmi aí! Sè kúsh kã bījë,
për një lót edhé çë dérdhe
ti për 'të, pa pásur faj,
do t'dzarríset me pahír
sýpër várrevet e 'týre,
340 jò n' kujtíme të përmállshëmë,
jó në lútëje të ndzéhta,
çë ngã bèsa e mádhë e atij
è ngã dhima edhë m'e mádhe
me shpërësën i burójën ;
345 jó thóm ù si kúsh ngã Zóti
ësht i prékur me atë gjëmë
të tmeróshme më se t'gjítha,
për t'u sbárdhur è u kullúar
kūr j-u mbúshën dishírfmet ;
350 po ndër vãje edh'uluríma
si edhë búshlëra e harrúame,
pas ç'i shtūn në dëjt këlýshet ;
ndonse edhë do t'jët í mbājtur
si fathárdhë ngã ndo nj 'etër

ritrai tosto il tuo pensiero da costoro,
o vincitore, o vinto,
e dimentica chi ti ha fatto del male
e chi ha tentato di fartelo,
325 e non prolungare ad essi la vita
coll'odio e coll'ira,
che accrescono i giorni all'offensore,
tenendolo sempre in guardia
senza riposo, mentre tengono l'offeso
330 in agitazione ed in ansia.
Sia morto per te il nemico,
ed egli si spegnerà davvero
nell'impotenza e nell'oblio,
più presto di quel che tu non abbia voluto.
335 Beato lui! Perchè altri, che avrà dei figli,
per una sola lacrima versata
ad opera sua da te innocente,
trascinerà a proprio dispetto la vita
sui sepolcri di quelli;
340 non in teneri ricordi,
non in ardenti preghiere,
che dalla sua gran fede
e dal suo dolore ancor più grande
con la speranza erompono;
345 non come, io dico, colui che da Dio
è toccato con tale sventura,
che fra tutte è la più tremenda,
perchè si mondi e si purifichi
quando già i suoi desideri sono stati appagati
350 ma in gemiti ed ululati,
come la cagna derelitta
poichè le furono buttati in mare i piccoli;
sebbene debba parere
ben avventurato a qualche altro

- 355 çë prej t'biril të pashpyrt
kã të jët në shósh i vúnë
è i përbúzur, edhè i rráhur.
Mós ankóju kúrr, mos klá,
mós vajlò përpára t'húajit ;
- 360 po kúr zëmbren kê të thýeme ;
mbýllu i vétëm te një dómë,
edhè rri sã për me u shfrýjtur,
në mós klófshe akjë i pandfeshëm
sã me t'úrtit è të dîshmit
- 365 ashtú dhímës si edhè këndës.
Lāju prân, stolísu è kríhu,
è me gás përft atà
çë po víjën të të gjëjën,
ngushëllím si për të dhënë,
- 370 po të nglínjën pas dëshirit
è t'kênákjen, túke pâr
ngashërimet çë të ndrýdhin,
si edhè shpëndë è sórra t'zéza
çë po dúau të mbúshin bárkun
- 375 me të kjélbur mísh të tsófët.
Kê me pâr atà të jíkin
po me sý në dhë è me márrë,
te shpërësa e 'lyre e kékje
të ndeskúamë è jò të sbútnrë ;
- 380 sè te zëmbëzat e zéza
edhè t'ëmbëlit e mletës
bënet hélm, è ató më tépër
i mundón è i bën të líga
ngjër ç'i vret. Ō bíri i jím,
- 385 mós mejtóhu në prej léjet
si të mírit dél e míra,
dél e kékjeia të kékjit ;
è mós kij trishtím a dhímë

355 che dallo scellerato figlio
sarà messo in dilleggio
e tenuto a vile ed anche percosso.
Non lamentarti mai, non piangere,
non far gemiti davanti all'estraneo;
360 ma quando hai piagato il cuore,
chiuditi solo in una stanza,
ed ivi sta fino a che ti sia sfogato,
ove tu pure non sia tanto insensibile
quanto i più saggi ed i più sapienti
365 così al dolore, come al piacere.
Làvati poscia, adornati e ravvia i capelli,
ed accogli sorridendo coloro
che vengono e ti trovano
come per arrecarti alcun conforto,
370 ma solo per soddisfare il loro desiderio
e provar gusto nel riconoscere
gli affanni che ti opprimono;
simili ad uccelli di rapina ed a negre cornacchie
che bramano di riempire il ventre
375 con putrida carne di carogna.
Li vedrai andarsene via
con gli occhi a terra e pieni di onta,
nella loro perfida speranza
puniti e non divenuti già meno crudeli;
380 chè nei cattivi cuori
anche il miele dell'ape
diventa veleno e maggiormente
li tormenta e li intristisce
finchè li uccide. O figlio mio,
385 non preoccuparti se da te
come al buono deriva il bene,
così deriva il male al maligno;
e non avere mestizia alcuna, o dolore,

- se ndër l'idhët è l'veshtira
390 do të shkósh te rrúga e dritës.
Ndëpër gúrët e gjën újët
vīn e véte edhè thiellónet
kūr, mezī, të tokës, pétët
i përskhón, túke pikúar
395 pa ndalím è ngā gjíthë ánët
në llagóre, ngjër çë jáshta
dél tsurríl. J̄j ti si krúa
çë kjét újē nátë è díte
midís lúlevet è bārit.
- 400 Pīn të gjíthë atà çë shkójën
lë dërsíjtur è të lódhëtë,
è te hīeja atjé tsá hérë
përpósh plépevet dëfréjën
edhè prēhen. Për disā
- 405 shëndét ësht e ftóhta válë ;
pó sēmúndë e lígë è vdëke
për të tjérë. Do t' gëzónet,
a do króni t'kēt lë zýmł
për pasója t'újit t'vét
- 410 te dý kúrme ç'ë ndryshójën,
pas të ndódhurit e 'týre
kūr e pīn të dishirúarë ?
Lúm: è lúm: ai c'i lídhur
s'është me vépërat e véta
- 415 è nuk kā shpërésë a fríkë
prej të bēmavet. I pákjëm,
pa të brēme edhè të zëmbres,
jét è rron, è nuk trazónet
ás në bóta u shkjýmł e tërë,
- 420 túke e díjtur se gjë sēndi
nuk farónet è nuk bëhet ;
se të gjítha shëndërrónen

se fra le amaritudini e le difficoltà
390 conviene che tu passi nella via della luce.
Infra i sassi trova l'acqua
il suo corso e diventa limpida
allorchè a stento gli strati della terra
attraversa gocciolando
395 di continuo e da ogni parte
dentro un serbatoio sotterraneo, finchè fuori
zampilla. Sii tu qual fonte
che emette dell'acqua notte e giorno
in mezzo ai fiori ed all'erba.
400 Bevono tutti quelli che passano
sudati e stanchi,
ed ivi all'ombra alquanto
sotto i pioppi si ristorano
e riposano. Per molti
405 è salute la fredda onda,
ma è malattia funesta e morte
per altri. Proverà gioia
ovvero mestizia la fonte
per gli effetti della sua acqua
410 in due corpi diversi fra loro
secondo lo stato in cui si trovano
allorchè ne bevono desiderosi?
Beato colui che legato
non è con le proprie opere
415 e non ha nè speranza, nè timore
delle sue azioni! Tranquillo,
senza alcun rimorso,
egli vive e non si scompone
nemmeno se si sconvolga l'universo;
420 ben sapendo che non vi ha cosa
che si distrugga e che si crei,
poichè tutto si trasforma

- è te móti përtërïhen
pa pushím, në dhë è në kjell.
425 Po të jëtës të përfákjur
është për búrrin púna, è dríta
për një hÿll, edhè këndími
për bylbylin. Prán te hílkjesh
nuk jë ti ngā púna i zóti,
430 túke klënë af çë jë ;
ndónse í shéh të turpëruashmit
të lëvdóhen è të mbúrren
túe të shār è túe të shpífur.
Bën me ndër dëlÿrën l'ënde
435 è tsenóhu për të mírën
e shumítses arbëreshe
porsa tí, për fát, u léve
prej kësāj, të viétre fárë
te e vëshÿra kóhë e sólëshme
440 kúr ajó në t'ërrët síllet,
pa ndëlgím edhè pa kjÿrë,
ndëpër pyll të zí è të dëndur
ndëjë bíshash è gjërpínjësh.
Për mbi gjúrmat e të mádhit
445 véte e shúma è bíe ne brázë
pas atÿj, é ashtú ndë vónë
dél ajó mbi t'lúmen kódrë
ku shkëlkjén é mbretëron
túe mós lënë rët të rrásen,
450 dífelli i búkur i lirís,
Po sá lóhtë edhé sá gják
për në rrúgë! Atë çë s'bën
Túrkjit kúrr, edhé në kóhë
të tmeróshme, do t'e bëjën
455 Grékë é Shkjë, túe shpífur krÿkjín,
túke i sjéllë Ungjállit márre

e col tempo si rinnova
senza tregua in terra ed in cielo.
425 Ma della vita manifestazione
è l'opera, per l'uomo, e la luce
per un astro, ed il canto
per l'usignolo. Perciò di ritrarti
tu non sei padrone dalla tua impresa,
430 essendo quel che sei,
sebbene veda gli sfrontati
che si gloriano e si vantano
dicendo male di te e calunniandoti.
Fa il dover tuo con onore
435 e sforzati per il bene
del popolo albanese,
dal momento che tu, per fortuna, sei nato
da questa antica razza
in un'epoca così difficile,
440 mentre essa brancola nelle tenebre,
senza giudizio e senza meta,
in mezzo ad una selva oscura e folta,
sede di belve e di serpenti.
In sulle orme del grande
445 se ne vanno i più e mettonsi nella retta via
dietro di lui, e così finalmente
riescono sul colle felice
dove risplende ed impera,
senza lasciare che le nubi si addensino,
450 il bel sole della libertà (19).
Ma quante lacrime e quanto sangue
lungo la strada! Quel che non fecero
 giammai i Turchi, anche nei tempi
del terrore, lo faranno
455 i Greci e gli Slavi, calunniando la croce,
arrecendo offesa all'Evangelo.

për vepronjësit të bījē,
çë me mënt é me guzím
dīn të zën të bārdhën Ōrē,
kūr ajó me kríp të rēsbur
495 i shkón áfēr; ngā Kollónja
fsháte fsháte ndër të gjélbër,
për të zī pjellōre shumē,
sé ndzitón të vjedarákut
dishirímēt t'pandalúashēmē;
500 ngā Janína mbi likjērin
mbretērēshē e Toskēris;
ngā Prevéza, çë më pára
kjíti thírímēn e kushtrímēt,
n'ánē të póshtēme, é shkēlkjéu
505 me të lārtin ndër të Dínos,
é ngā vëndet ku kulósin
gjēn e gjállē t'fórtit Çámērē,
si me këngat trimērōre
kūr nuk lódhēn túe lēvdúar
510 atá búrra të pashók
çë po nám i rrílēn fārēs.
Prej kjytétit t'bārdhē n'ēmbēr,
po ngā fáji i zī si náta,
é prej krépevet t'mallkúarē
515 te ku bésē é bār nuk bīnjēn,
vjén i vdékes áfti, é n'vise
te ku hīn akjē i pashpýrt
sā më i póshtēr stramastíku,
çë shpërvéjti kukuvátsa
520 te një çérdhe lakuríkjēsh,
shēnk i jētēs më nuk dúket.

Me mëndēr ngā kjēndra e vétē
drídhēt tóka... Ō Zót, shpagím!
Për të djégurit të gjállē

per i suoi intraprendenti figli,
i quali con prudenza e con ardire
sanno cogliere la bianca Ora,
allorchè essa con chiome sparse
495 passa vicino a loro; da Kologna
piena di villaggi circondati di verzura,
e per sua disgrazia assai fertile,
poichè eccita del ladro
le bramosie irrefrenabili;
500 da Jannina in sul lago,
regina della Toskeria;
da Prevesa, che per prima
gittò il grido di allarme
nella regione inferiore, e che brillò
505 per il grande onore di Dino,
e dai luoghi dove pascolano
i loro armenti i forti Ciàmi,
mentre con canzoni eroiche
non si stancano mai di celebrare
510 quegli eroi impareggibili
che accrebbero fama alla stirpe.

Dalla città bianca di nome,
ma per delitti più negra della notte
e dalle rupi maledette
515 dove fede ed erba non germogliano
viene l'alito della morte, e nei luoghi
dove penetra, tanto crudele
quanto più vile quel bastardo
che la civetta fece sgusciare dall'uovo
520 in un nido di nottole,
non si trova più traccia alcuna di vita.

Con orrore dalla sua base
trema la terra.... O Dio, vendetta!
Per i bruciati vivi

- 525 ndë shtëpīt, é për të gjallët
ngjër te fýli të mbulúarë
brënda dhëut, ô Zót, shpagím !
Për të véggjëjit te hëjet
të mbërthýemë, ô Zót. shpagím !
- 530 Për ató të shkréta tsútsa
të shkërdýeme me të fikët,
si u përplásën kót, për brëngën
e përíndravet të 'týre
çë, túe vdëkur ndër mundíme,
- 535 po më vonë se sã s'dëshën,
pãn dhunīn ç'i shkjóri zëmbren,
sã túe nëmur kjíell é dhë
prej të mádhit dishpërim
shpýrtin dhánë, ô Zót, shpagím !
- 540 Rëndó dórën t'ënde, ô Zót,
për mbi 'tá çë tÿj túe thírre
po si hiékës egërsije,
fárë l'tëra aspák nuk ndálen
të farójjën kréjt te bóta ;
- 545 për mbi 'tá çë thërin grã ;
për mbí 'tá çë tsungullójjën
kalamánjë é çàrtin vásha ;
për mbí 'tá çë djégin plékjë,
e çë vrásin tríma l'lídhurë.
- 550 Mós u dhëmp aspák, é udrýdhi,
é me zjárrin e mërīs
përvëló te vëndi í 'týre
të trushkjýeshmit zëmbre zézë
si te strófulli gjërpínjë !
- 555 Do t'i márrnjë uhān i Lárti
Shkjpëris, edhé me armíkjët
do t'írónjë atë ngā armíkjët
për gjith mónë... E pávshe. ô bír !

- 525 nelle loro case, e per i vivi
fino alla gola sepolti
dentro il suolo, o Dio, vendetta!
Per i piccini nelle baionette
infilzati, o Dio, vendetta!
- 530 Per quelle misere fanciulle
violata in deliquio,
dopo d'essersi dibattute indarno: per l'affanno
dei loro genitori
che, morendo fra gli strazii,
535 ma più tardi di quanto non desiderassero
videro l'onta che ne squarciò il cuore,
sì che bestemmiando cielo e terra,
per la grande disperazione,
l'anima emisero, o Dio, vendetta!
- 540 Aggrava la tua mano, o Signore,
su coloro che te invocando,
ma quale complice di barbarie,
intere stirpi non rifuggono
dal distruggere del tutto in terra,
545 su coloro che scannano donne,
su coloro che mutilano
bambini e deturpano vergini,
su coloro che bruciano vecchi
e che uccidono i forti in catene.
- 550 Non avere pietà e schiacciali
e col fuoco dell'ira tua
brucia nelle loro regioni
i sacrileghi assassini,
come serpenti nel covo.
- 555 Iddio farà le vendette
dell'Albania e coi nemici
la libererà dai nemici
per sempre.... Possa tu vedere ciò, o figlio!

Por atà nuk do t'gëzónen
560 sé të máth do t'kën ndeshkímin
e bishōres mizorī,
gják túe thírre gjáku i dérdhur
pa kursím edhé pa dhímë,
jó të vëndit për të mprójtur,
565 jó lirín për me i fitúar,
é jó vllézërit ngā sgjédha
e të húajit të pa shpýrt
për me nzjérrë, á mikut t'dáshur
për me i dálë zót te héra
570 e të zézës, kūr i shprýben,
për t'e mbýtur, më të fórtit,
pa të dréjt é me pa bésë ;
po për ngóp é mënde t'kékje,
për dëshír i máth pushtéti,
575 për thinī çë kūr nuk sbútet,
për zilī ç'i bën të vérbërë.
Por, sã do se n'dëm të vét,
atá t'égërë è gjaksōrë
do të jën te grúshti i Zólit
580 si një frúshkull i padíje,
për t'u thýer edhë te zjárri
për t'u hédhur, mbás se u dúh.
Po ngjersã do t'shárdhet díta
ngā të gjíthë akjë e përiturë
585 për pëlkjím të njerëzís,
kót, te Grýka e Kaçáníkut
Marku, i bíri i Vukashínit,
do t'thërrësnjë, për me u fálur,
Músën, trím me tré krahrōrë,
590 çë për ár, me gjarpërúshen
(për ár Túrku !) ài plagósi
prapa kráhëvet. E líndi

Ma quelli non ne andranno lieti,
560 poichè grande sarà il castigo
della loro crudeltà belluina,
reclamando sangue il sangue versato
senza risparmio e senza misericordia,
non per difesa della Patria,
565 non per ottenere ad essa la libertà,
e non i fratelli dal giogo
dello spietato straniero
per redimere, ovvero il diletto amico
per difendere, nell'ora
570 della sventura, allor che lo assalgono,
a fine di ucciderlo, i più forti,
contro ogni diritto ed a tradimento;
ma per avidità e per tendenza al male,
per esagerata bramosia di potere,
575 per brutalità che non si attenua giammai,
per invidia che li acceca.
Ma sebbene ai propri danni,
pure quei selvaggi ed avidi di sangue
saranno nel pugno di Dio
580 come un flagello inconsapevole
da spezzarsi e nel fuoco
da gittarsi, dopo d'essere stato utile (20).
Ma fino a che non s'imbiancherà il giorno
da tutti atteso,
585 perchè ne goda alfine la specie umana,
indarno nel passo di Kacianik
Marco, il figlio di Vucasino,
invocherà, per averne il perdono,
il forte Musa dai tre petti,
590 che, per oro, con pugnale,
(per oro del Turco!) egli colpì
alla schiena. Lo diede alla luce

- mbí një gūr të thāt te máli
një Shkjiptāre burrērēshe ;
595 me të ftóhtën válë e lājti
tek i túrbulli përrúa,
è me një shpërgā të múrrët
e mbështólli, è prān me ndrīza
fërri e lídhi, edhè me t'ëmël
660 t'atij gjiri, t'vét e ushkjéu
për tsá kóhë, è me rrumínë
kallamókji è me përshtësh
búke t' t'hékrëtë. Kūr pā
se m'i rritej pas dëshirit
605 djáli i fórt si një drangúa
nátë è ditë e lárta mëmë
si e këndój, kështú e mësój : — ».
« — Mós i lè njeriu të húaj
rrúgën kurr, në klóft se e dó ;
610 rri te shtëgu è vëndin rúaj ;
fárës t'ënë ndër i shtë — ».
Fríka e Túrkjévet u bë
Músa trími. Thót Sulttáni :
« — Po ti, Márk i Vukashínit,
615 të vërtétën të më thúash :
a jë i zóti ti të máthesh
me atë Músë è të me vrác ?
Do të t'kjós è të t'bëlkós — ».
I përgjégjet Marku atij :
620 « -- Zót i máth, i lárta Mbrót,
nuk ë púnë shumë e léhtë
è s'ë dót pák e vështirë ;
po m'ushkjé (t'u ngjátët jéta !)
për trī dítë è për trī jávë,
625 për trī jávë è për tré múajë,
me mísh déljëje të májm,

su d'una pietra nel monte
una fiera Albanese;
595 lo lavò con la fredda onda
del torbido torrente,
e con un negro panno
lo avvolse e poi con fasce
di rogo lo legò, e con latte
600 del suo seno nutrillo
per qualche tempo e con polta
di granturco e con panata
di pan di segala. Quando vide
che le cresceva secondo il proprio desiderio
605 il fanciullo forte come un dragone,
notte e dì la altera madre,
mentre lo cantava, così ammaestravalo:
« — Non cedere ad alcun estraneo
giammai il passo, ove egli lo pretenda;
610 s'fa qui nel varco e veglia sulla patria;
accresci gloria alla nostra razza — ».

Il terrore dei Turchi divenne
Musa il forte. Dice il Sultano:
« — Ma tu, o Marco di Vucasino,
615 dimmi la verità:
Sei tu capace di misurarti
con quel Musa e di uccidermelo?
Ti farò ricco e straricco. —

Risponde Marco a lui:
620 « — Gran Signore ed Imperatore sommo,
non è un'impresa facile,
e non è già poco difficile;
ma tu nutrimi (sia lunga la tua vita!)
per tre giorni e per tre settimane,
625 per tre settimane e per tre mesi
con carne pingue di pecora,

- me mísh déljëje edhè dáshi,
è me búkë edhè të bárdhë
mfelli l'shóshur me shtát' sítë,
630 brūmi l'gjéshur me shtát' mágje,
dhé të pjékur te dý fúrre.
Ëtën prān (l'u ngjátët jéta!),
étën prān më jíp të shúanj
po me vérë nëndë vjetësh,
635 me rakī né lúllë l'shkúame
për trī hérë, è ajó trī vjetësh,
é do t'kēm kēshtú shpërësë
të dál u me fákje l'bárdhë.
E kēnákji ashtù Sulltáni,
640 è ndë vónë i frýt i frýt,
è ndë vónë i kúkj i kúkj
dólli Márku edhè me Músēn
u pērpókj, atjè ku váte
për me e gjétur. Mbí një kāl
645 më të zī se náta e zézë,
më të shkáthët se shkrepítima,
më se drédha të rrēmáksēm,
Músa rrīj me kēmbët n'grýkj,
lárt te rēt tús hédhur mājin
650 è në dórë tús pērítur.
« — Më lé rrúgēn, ō Shkjiptār! — ».
« — Móre Sèrb è mík ngā Zóti,
mós dēftóju tàsh i márrur!
Porsā e dī se kush jám ünë,
655 sbrít, ō Márk i Vukashínit,
edhè pí me múa si shók,
vērë l'vjétrë edhè rakī — ».
« — Báshk me týj të pí nuk érdha
vērë l'vjétrë edhè rakī;
660 po t'luftónj, ō Músa i kékj,

con carne di pecora e di montone,
e con pane bianco
di farina vagliata con sette stacci,
630 di pasta impastata in sette madie
e cotta in due forni.
La sete poscia (sia lunga la tua vita!)
la sete poscia dammi ad estinguere
con vino di nove anni,
635 con acquavite passata al lambicco
per tre volte, e quella pure di tre anni,
e così potrò avere la speranza
di riuscire vittorioso — ».

Lo accontentò, come egli volle, il Sultano-
640 ed in fine ben pasciuto,
ed in fine rosso rosso
Marco se ne uscì e con Musa
s'imbattè là dove era andato
a cercarlo. Su d'un cavallo
645 più negro della negra notte,
più agile del lampo,
più rovinoso del turbine
se ne stava Musa a gambe incrociate,
intento a scagliare la mazza alle nubi
650 ed in mano a raccoglierla.
« — Lasciami il passo, o Albanese! — ».
« — O Serbo ed amico dalla parte di Dio,
non mostrarti ora privo di giudizio!

Poiché lo sai chi io mi sia,
655 smonta, o Marco di Vucasino,
e bevi meco, da buon compagno,
vino vecchio ed acquavite — ».
« — Io non son venuto a bere teco
vino vecchio ed acquavite;
660 ma a combattere, malvagio Musa,

- kókën t'ënde për m'e marrë... — »
Thà è ndër vëshë t'kálit t'vét
shtízën hódhi; po te mājì
e përiti Musa è ntrishë
665 u bë hështa. Ashtú edhé Musa
rà me t'vétën, è te mājì
Kraljeviçi edhè e përiti,
sā ajó vétë u bë trí tsópash.
Rrókën shpátat è u lëshúan.
670 J rà Márku, po te mājì
e përiti Musa è n'trìshë
u bë shpáta. Ashtù edhè Músa
rà me t'vétën, è te mājì
Kraljeviçi edhé e përiti,
675 sã ajó vét u bë trí tsópash.
Zùn të rráheshin me mäjët.
Drídhej bjëshka túe këmbúar;
ndízej éra túe shkëndíjtur.
Por atá, me gjith se arëndzi
680 vrík u thýen. Te bári, i mblërët
t'idhërúamë i hudhërúan,
è n'vetím ngã t'mírët kuéljè
më një hérë u gorromísën,
më një hérë u katsafýtën
685 è luftúan te shéshí i gjélbër,
ngjër te mési i t'ndzéhtës dítë.
Járgë búzëshit i dérdhej,
járgë e bárdh è gják i kúkj.
Thót ndë vónë Músa trími:
690 « — Móre Márk i Vukashínit,
më përmýs, á të përmýsa! — ».
Márku vù fukjín e tërë;
por i kót i dóli múndí.
Vù fukjín e tërë Músa,

per impadronirmi del tuo capo... — ».

Disse e fra le orecchie del proprio cavallo-
scagliò la lancia ; ma nella mazza
la accolse Musa ed in tre pezzi
665 si fece l'asta. Così anche Musa
scagliò la propria, e nella mazza
il Kraglievic la accolse,
si che quella pure in tre pezzi si fece.
Afferrarono le spade e si assalirono.
670 Calò Marco un fendente ; ma nella mazza
lo ricevette Musa ed in tre pezzi
si fece la spada. Così anche Musa
diede un colpo, e nella mazza
il Kraglievic la ricevette,
675 sì che quella pure si fece in tre pezzi.
Si diedero a percuotersi con le clave.
Tremava la montagna risuonando ;
accendevasi l'aria scintillando.
Ma quelle sebbene di acciaio,
680 tosto s'infransero. Sull'erba verde
con grande stizza le buttarono
e in un attimo dai buoni cavalli
ad un tempo precipitaronsi,
e ad un tempo si azzuffarono
685 e lottarono sul verde piano,
fino alla metà dell'ardente giorno.
Bava dalle loro labbra colava,
bava bianca e sangue rosso.
Dice infine il valoroso Musa :
690 « — O Marco di Vucasino,
o mi abbatti, o fa conto di essere già abbatuto! — »
Impiegò Marco tutta la sua forza ;
ma lo sforzo riuscì vano.
Tutta la sua forza impiegò Musa

- 695 è në bār atë përplási
 edhè shkëm i bëri bårkun.
 Kjiti Márku nj' ulurímë:
 « — Ku jë, Vílë, ò mótra e jíme?
 Mos klé e rrëme fjála e jótë,
700 se në t'kékj ku do çë l'ísha
 ti do n'niseshe për ndihmë? — ».
 Po ngā rēt ajò i përgjégjet:
 « — Përsé, vllā, héth múa ti fájin?
 Disā hérë nuk t'e thásh
705 mós të zëheshe n'të díellëjë?
 Çë do prān? Esht túrp. ò Márk,
 dý mbí një!.. Po te ku jánë
 gjarpërúshet çë tí fshéhe? — ».
 U këthíe ngā máli Músa
710 me t'përbúzur è ngā rēja,
 ngāha i Vílës të papāshëmë
 ndíhej zëri: « — Fjálë e mirë,
 po këshíll i kékj, ò Zónjë!.. — ».
 Nuk e sósi dot kjërtímin,
715 sè ndër krábë i fúti thikën
 Kraljevíçi me pabésë.
 U rëndúa mbí 'të Shkjiptāri
 sā j-u hólkj edhè shpëtóí
 Sérbi i zī me të vështirë.
720 Krahërorin prān i hápi
 è trī zëmbra atij i gjéti
 edhè brínjësh trë rreshtíme
 një mbí nj' étër. Bìndë e mádhe!
 Njéra zëmbërë ísh e fikurë,
725 por e dýta rráhëj fórt,
 è në gjúm mbi atë të trétën
 ísh një gjarpër i tmeróshëm.
 Po kūr gjarpëri i tmeróshëm

- 695 e lo sbattacchiò sull'erba
e del ventre di lui fece sgabello.
Emise Marco un grand'urlo :
« — Dove sei, o Vila, sorella mia ?
Fu forse bugiarda la tua parola
700 che in pericolo, ovunque mi fossi trovato,
saresti accorsa in aiuto ? — ».
- Ma gli risponde essa dalle nubi :
« — Perchè, o fratello, tu m'incolpi ?
non te l'ho detto cento volte
705 di non attaccar briga di domenica ?
Per altro: che vuoi ? È vergogna, o Marco,
due contro uno !... Ma dove sono
le serpicine che hai nascoste ? — ».
- Si rivolse al monte Musa,
710 in atto di disprezzo, ed alla nube
dove della Vila invisibile
udiasi la voce : « — Ottimo detto,
ma perfido consiglio, o Signora !... — ».
- Non aveva finito di rimproverarla,
715 che tra le spalle gli cacciò il pugnale
il Kraglievic a tradimento.
Si aggravò su di lui l'Albanese,
sì che gli tolse di sotto e se ne sottrasse
a fatica il nero Serbo.
- 720 Poscia gli aprì il petto
e gli trovò tre cuori
di costole tre ordini
uno sull'altro. Oh meraviglia !
Uno dei cuori era spento,
725 ma con forza il secondo palpitava,
e sul terzo, immerso in sonno
stavasene un terribile serpente.
Ma quando l'orrido serpe

- dúal ngā gjúmi, ísh më të hiékur
730 Músa trími, e bísha fóli
è kështú m'i thá gjaksórit :
« — Münt t'i fàlesh ndërës Zótit,
móre Márk i Vukashínit
se kūr Músa edhè ísh i gjáll
735 nuk u sgjóva dót, se ndrýshe
në trī kjíntë è më të zéza,
pa ndyshím, do t'kíshe rār !
Asái pāmëje è të thënit
i përbíndur Kraljeviçi
740 í përbíndur edhè i sbët
dërdhi lót è thá ndë vāj :
« — Po çë bëra, i madhi Zót !
Një trím vráva më të mirë
se edhè vet, è s'münt t'lëvdónem ! — ».
- 745 Me pahír i móri krýet
è mbì kál e vù në dúakje,
edhè e spûri në Stambóll.
Kūr e shtū përpára thrónit
në vetím u çua më këmbë
750 Mbréti i tútur. J thót Márku :
« — Mós u trëmp (t'u ngjátët jéta !),
mós u trëmp, ò Zóti i jím.
Po të gjáll se si i përfitur
do t'e kíshe tí, në rráshtin
755 túke i pâr tashti këtsén ?
Ári mbréti i dhá trī bárre,
po nuk kjéshi më te jéta
búza e Márkut ç'atë hérë,
é për díta, ngjër më sot,
760 po kūr ë i mjesdhítës filli,
për mbí krápa t'Kaçaníkut
véte shpýrti i zým i 'līj,

- si svegliò, già dava i tratti
730 Musa il valoroso, e parlò la belva
e all'assassino così disse:
« — Puoi ben ringraziare Iddio,
o Marco di Vucasino,
se mentre Musa era ancor vivo
735 io non mi sono svegliato, chè altrimenti
in trecento e più guai
saresti caduto, senza dubbio! — ».
- A tal vista ed a tai detti
meravigliato il Kraglievic,
740 meravigliato e pallido
versò lacrime e disse in pianto:
« — Che ho fatto mai, o gran Dio!
Ho ucciso un campione migliore
di me stesso e non posso menarne vanto! — ».
- 745 A malincuore gli spiccò il capo
e sul cavallo lo mise nella bisaccia,
e lo portò a Stambul.
Quando lo gittò davanti al trono,
d'improvviso balzò in piedi
750 il Sultano spaventato. Gli dice Marco:
« — Non temere (sia lunga la tua vita!),
non temere, o mio sire.
Ma come mai atteso, mentre era vivo
lo avresti tu, se il teschio
755 ora al vederne già sobbalzi? — »
- Tre some d'oro gli diede il Sultano
ma non sorrise mai più in vita
il labbro di Marco da allora,
ed ogni giorno, fino ad oggi,
760 a mezzogiorno appunto,
sulle aspre rupi del monte Kacianik
va la mesta anima di lui

- è thërrét pa u lódhur hurr :
« — Móre Músë, ò trim më fál ! — ».
- 765 Po më kót, se ashtú si páti
atë rrógë t'fájit t'máth,
për të pásur kã ndëshkímin
te shtërnípërat e vétë
pa një mík edhë pa ndíhme.
- 770 tek e kékjësja çë hókjën
edhë 'là mbì krýet e vét
me një míjë è një të zóza.
Kót ashtù te klísha e vjëtërë
te ku Lázëri i Pribátsit
- 775 Perëndís u shugurúa,
kūr e pã se i bñj nga krýet
kékj e ngjëshura kurórë,
do t'rënkónjë edhë do t'lúlet
kúsh të rúarë e pati jétën
- 780 për të zì, të ndíenjë déken
tuke pãr me sý të djégurë
të të gjithave rrenímin
të të gjithave çë déshi
më se ndërin. J përzënë
- 785 prej të lártit vënt ku u hýp
ndëpër gják, ç'ás vála e Túnës
münt 'të lánjë kūr, è i ndjékur,
si një shtázë ngã gjatórët,
me të dáshurit e vétë,
- 790 me fëmijë è plékjé è grã
(një mori ngã tmëra e zënë !)
për në mále è për në fúsha,
për në pýje è për në kódra,
për në shpáte è për në fsháte,
- 795 përpósh kjíellit në dubì,
përpósh kjíellit nëmësör,

e grida senza mai stancarsi:

« — O valoroso Musa, perdonami! — » (21).

765

Ma invano, poichè come ebbe

il prezzo del suo delitto,

deve anche averne il castigo

nei propri discendenti,

privi di amici e di aiuto

770

nella sventura che attirarono

anch'essi sul loro capo

con mille ed una azioni orrende!

Così anche indarno sulla chiesa antica

dove Lazaro di Pribaz

775

si consacrò a Dio,

quando vide che gli cadea dal capo

la mal ricinta corona,

generà, struggendosi in preghiere,

colui che risparmiato ebbe la vita

780

per suo danno, per sentire la morte,

vedendo con occhi bruciati

la distruzione di tutto,

di tutto ciò che gli fu caro

più dell'onore. Scacciato

785

dall'alto seggio, dove egli ascese

in mezzo a sangue, che nemmeno l'onda del Danubio

potrà mai lavare, ed inseguito

come una belva dai cacciatori,

con tutti i suoi dilette,

790

con bambini, e vecchi e donne,

(turba pazza di terrore!),

attraverso monti e pianure,

attraverso selve e colline,

attraverso boschi e villaggi,

795

sotto il cielo tempestoso,

sotto il cielo meledicente

- rósh aí përpára kóhës,
për t'u hélkjur ká rresháanas
ndër rrëmíkje è ndër rrëzíkje,
800 ndëpër bórë è ndëpër bálda,
në gulshím è pa të prëjtur,
si i rrëmbýer edhè si i bártur
ngá rrëpíra e fátit l'tij
káh i kúkji perëndím
805 tek e plíra Shkqipëri,
kékj edhè ngá zjárri e ndzíturë,
çë me shókët, te kátrë ánët,
í vùn vrásësit e mrishëmë
810 të kúj ish në hie të lártë,
edhè ndónse në fáj i trúar.
Do të gjënjë atjë të fálur,
përdëlésë è búkë è krýpë
ngá të várfërit e mírë,
çë s'i bíen të rënit dót,
815 ás e sfrýjën hidërimin
mbí l'grymósurin armík,
kūr j-a shtyn në dérë e zéza.
Flíjë l'thënë è pëlkjímtäre
për shpërblím të gjíndes l'tij,
820 do l'e vrásnjë atë ndë vónë
dóra e Zótit, më të ngrýsur
të njëj dítëje l'duhishme,
edhè shpýrti i 'tj i lódbët
do të tréte në l'pasósur,
825 me një nëmë kúndra Athínës,
me një nëmë çë do l'zërë;
si ngá bána e vjétrë e príftit
në Tsetínjë, do l'kërtsásnjë
për të kjëshur të mëndërshëm
830 rráshti i thāt i Mahmúd pashës.

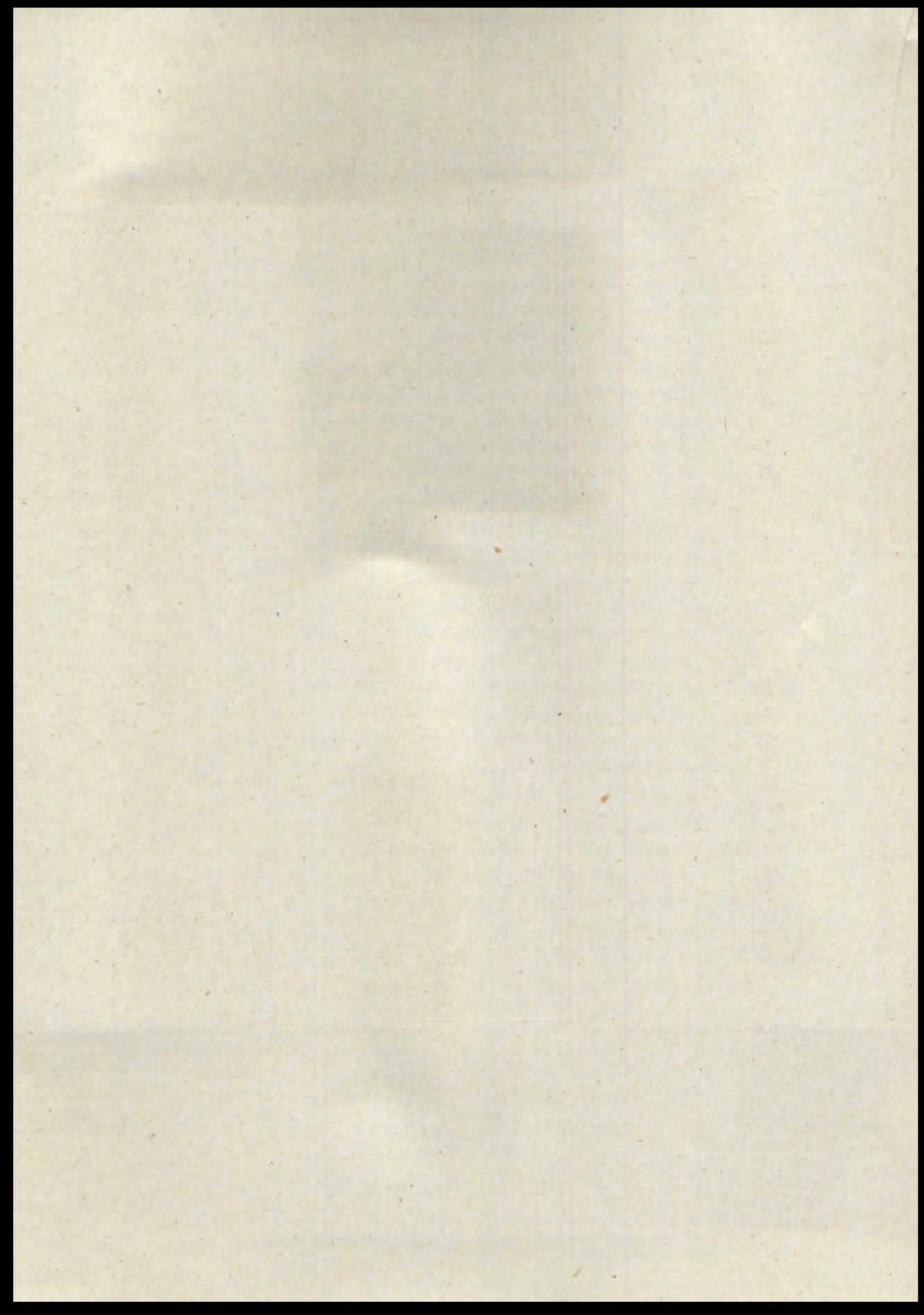
vecchio estenuato egli anzi tempo
andrà trascinandosi
fra dirupi e fra perigli,
800 in mezzo alla neve ed al fango,
ansante e privo di riposo,
come rapito e trasportato
dal nembo del suo destino
verso l'occidente vermiglio,
805 verso l'Albania insanguinata,
orribilmente illuminata ancora dagli incendi
che, con i loro compagni, ai quattro lati
vi appiccarono gli iniqui uccisori
di chi era sotto la tutela divina,
810 ancor che unito nella colpa.
Troverà ivi perdono
compassione e pane e sale
da parte dei nobili orfani,
che non inveiscono sul caduto
815 e che non isfogano l'ira
sul nemico privo di forze
quando la sventura lo spinge alla loro porta.
Vittima designata e consenziente
per la redenzione del suo popolo,
820 lo ucciderà alla fine
la mano di Dio, sull'imbrunire
di un giorno tempestoso,
e lo stanco spirito di lui
si perderà sull'infinito,
825 con una maledizione contro Atene,
con una maledizione che toccherà il segno ;
mentre dall'antica dimora del prete
in Cettigne, darà in uno scroscio
di risa orrende
830 l'arido cranio di Mahmud pascià.

- Táta hështi edhé atë hérë
thásh atij: « Ngā t'fólët t'átë
ō i nderúashëm, ù gëzónem
túke ndzjerrë edhë një fjálë
835 përdëlësëje të mádhe
é të fáluri, çë dúket
agullími i kóhës s'rë
kūr e shkúlor edhë e djégurë
fára e kékje è kréjt e shkjýmurë,
840 të mós shtjërë më, è me lótë
è me gják i lār ndë vónë
kúsh u bë fájtōr te jëta,
túe mós klënë i lík ngā rrënja ;
do të bïen një hérë në fije
845 è t'pajtónen è të dúhen
ndër 'tá njërëzit e bótës
po si vllézërë è të líndurë
ngā një mëmë fórt e dáshurë.
Díelli dél è dél për gjíthë,
850 túke dérdhur áfsh e drítë
mbí Shkjíptārë edhë mbí Shkjë,
mbí Lítínjë edhë mbí Grèkë,
è ndër 'ta s'i njéh ás míkjë,
ás armíkjë. Ashjú në májët
855 më të bjéshkavet të lárta
sílën shkrép è trétet bóra
è mbelón dhè shkëmbi i thāt.
Për mbí kódra è për mbí fúsha
rrézet héth, edhë ndër lúgiet
860 i këllét, è ngjället tóka
è me bār è lúle mvíshet ;
mbijën bimët, árat rríten
të harlísura è ndër gjéthe
drūsh të vjëtërë edhë lísesh,

Tacque il babbo ed allora
dissi a lui: «— Dal tuo discorso,
o venerando, io mi compiaccio
di ricavare anche una parola
835 di grande misericordia
e di perdono, che a me sembra
l'alba della nuova epoca,
quando strappato e dato al fuoco
il mal seme e ridotto a nulla,
840 affinchè più non germogli, e con lacrime
e con sangue finalmente purificatosi
chi si rese colpevole nella vita,
pur non essendo malvagio dalla radice,
rientreranno in se stessi
845 e si pacificheranno e si ameranno
fra loro gli uomini della terra,
come fratelli e come nati
dalla medesima diletta madre.
Sorge il sole e sorge per tutti,
850 versando calore e luce
su Albanesi e su Slavi,
su Latini e su Greci,
e fra loro egli non li conosce nè amici,
nè nemici. Così in sulle cime
855 più elevate delle alpi
fa lampeggiare il suo fulgore e sciogliersi la neve
e verdeggia anche la dura rupe.
Sui colli e sulle pianure
scaglia i suoi raggi e anche tra le valli
860 li insinua e la terra si sente rivivere
e si adorna d'erbe e di fiori;
germogliano le piante, le messi crescono
rigogliose e tra le foglie
di antichi alberi e di querce

- 865 çë për vit po përtërihen,
bëjën çerdhezit e véta
túba zókjëshi, të lúmë
ndër të dâshur è këndíme.
Edhë gjithë ashtú të gjállët,
870 ngā njeri në vënt të vét,
do të jën të lúmë è t'mírë,
è do t'rrin me dérë t'háptë,
pa kujdës edhë pa fríkë.
S'do të jët një bárrë e rëndë
875 atë hérë púna, è kjíelli
s'dó t'vrëróhet më mbí dhëun
për mërín ç'e bën të kállur,
ngā të kékjet è ngā gjáku
ç'ulurín përpàra Zótit.
880 Do t'fillónjë kóha e Dréjtes,
në s'më rrën dëshíri i máth;
mosnjeri mbí tókë i húaj
s'kā me u ndíer è s'kā me u njóhur,
ndónse ajó do t'jët e ndāme
885 me kufínjë è atā të rúarë
po ngā ndëri vllazërór,
sā kushdó për të jetúar
gàs të kët è të kënákjur;
si ngā brégu i KAPITÓLÍR
890 ndër trī ngjýrat të fatmíra
kā fukjín e 'tj të ndënjë
è t'rrezónjë te gjíth ánët
hylli i bárdhë i pákjës s' Ruómës.
-

- 865 che ad ogni anno si rinnovano,
intessono i propri nidi
stormi di uccelletti, felici
in fra gli amori ed i canti.
Nella stessa guisa tutti i viventi,
870 ognuno nel proprio luogo,
saranno felici e buoni
e se ne staranno con la porta aperta
senza preoccupazioni e senza timori.
Non sarà un grave peso
875 il lavoro allora, ed il cielo
non si offuscherà più sulla terra
per l'ira che lo accende,
a causa dei delitti e per il sangue
che grida davanti a Dio.
880 S'inzierà il tempo del Diritto,
se me non inganna il desiderio intenso;
nessuno in sulla terra straniero
si sentirà giammai, nè sarà ritenuto tale,
sebbene quella debba esser divisa
885 per mezzo di confini, affidati in custodia
al rispetto fraterno,
si che ognuno del vivere
abbia godimento e soddisfazione;
mentre dal colle del CAMPIDOGLIO
890 in fra i tre colori augurali,
estenderà la propria forza
e la irradierà da per tutto
la bianca stella della pace di ROMA (22).
-

NOTE

(1) Il poema fu concepito e incominciato in Palermo, ove la famiglia si era trasferita in seguito alla morte del genitore, avvenuta addì 29 gennaio 1890, quando il poeta, poco più che ventenne, insegnava lettere nel R. Liceo-Ginnasio G. Garibaldi, di allora recente istituzione.

In questo primo canto il poeta prende lo spunto da una delle tante scene familiari realmente vissute, poichè nelle nostre famiglie le tradizioni erano ancor vive fino a poco meno di un cinquantennio addietro e spesso costituivano l'argomento delle veglie, attorno al domestico focolare, nelle lunghe serate invernali.

Il ritmo pulsante e febbrile dei nuovi tempi ha fatto abbandonare le antiche abitudini, ciò non per tanto, se in parte affievolito, non è del tutto scomparso l'attaccamento alle tradizioni e alle memorie di un passato glorioso.

(2) Il poeta allude a quei pochi tristi che nel tempo passato, con ogni mezzo, e specialmente con l'usura, si erano accaparrata la ricchezza del paese abusando delle misere condizioni in cui versava il povero lavoratore dei campi.

(3) Si riferisce sempre a quel triste periodo di vera crisi economica attraversato dalla Sicilia, quando la soluzione del grande e secolare problema del latifondo, oggi entrato oramai in piena fase di sviluppo e di attuazione, per merito e volontà risolutiva del Duce del Fascismo, era ancora al fondo della politica di quel tempo.

Questo proverbio cioè « l'erba peggiore è il cappello » nella sua tradizione albanese, era una volta adoperato in Piana dei Greci, dai contadini e dimostrava il disprezzo e l'odio che costoro nutrivano contro la classe più elevata dei cittadini, contro quelli cioè che portavano *shapkën* (il cappello), senza pur fare molta distinzione fra i buoni e i tristi. Ma oramai da un pezzo il cappello non è più un segno di distinzione. Certa cosa si è che non tutti i facoltosi sono malvagi, anzi ve ne ha di ottimi sotto ogni riguardo, nè mancano in mezzo a noi di quelli che sono delle patrie tradizioni amantissimi.

È vero pur troppo che altri non pensavano che ad accrescere con ogni mezzo il loro benessere.

Per la migliore intelligenza letterale del riferito proverbio, giova notare che *shapëka* è anche quell'erba conosciuta dal popolo col nome di *erba del diavolo*.

(4) È vero pur troppo che gli Italo-Albanesi, seguaci del rito greco, dovettero nelle nostre colonie sostenere lunghe lotte per mantenersi tali, per un falso e ingiustificato principio di assimilazione, ritenuto indispensabile nel tempo passato, dai seguaci del rito latino e specialmente dagli esponenti locali di esso, non sempre all'altezza della loro missione.

Ad onore del vero ora non è più così, anzi la condizione dei seguaci del rito greco è infinitamente migliorata non solo; ma la loro esistenza come tali, è addirittura assicurata, con la creazione delle due nuove Eparchie di rito greco a Lungro di Calabria e a Piana dei Greci in Sicilia.

(5) Si accenna all'isola di Sciro.

In questo canto il poeta ha voluto dare in forma epica la dimostrazione delle affinità di origine degli antichi popoli, di cui parte si fermarono nell'Illirico e parte, attraversato l'Adriatico, si trapiantarono in Italia, fondando la novella Toscaria. A tali conclusioni per altro egli era pervenuto nei suoi studi delle antiche lingue e specialmente dall'Etrusca, della quale intravide e dimostrò le concordanze con la lingua albanese. A ciò accenna laddove dice che qualche volta come un'eco debole e lontana, da antiche tombe perviene a noi una voce, che ne ricorda il parentado trasferitosi nella Rasenia ecc. ecc.

Le notizie riferentisi direttamente alla nostra famiglia, le ha desunte da quanto riferisce lo storico veneziano Ranusio e in parte dalle tradizioni familiari.

(6) Riconferma ancora una volta quanto è detto nella nota precedente, circa l'identità di origine dei Tirreno-Pelasgi e degli antichi Albanesi.

(7) Busambra è una montagna alta 1600 metri, che si vede al disopra dei monti che circondano Piana dei Greci a sud-est, dando da lontano l'impressione di un unico macigno, compatto liscio e senza increspature.

(8) È evidente l'allusione a Ismail Kjemál, il quale, dopo di avere sfidato pericoli di ogni sorta, per la politica sospettosa del Sultano Abdul Hamid, provenendo dall'Italia, dove da alcun tempo dimorava, il 28 Novembre 1912, sollevò a Valona la bandiera gloriosa di Skanderbeg, proclamando l'indipendenza nazionale, in nome del popolo risorto.

(9) Degno di grande rilievo il monito agli Albanesi, di tenersi stretti all'amicizia che fu sostegno a Skanderbeg, cioè all'Italia.

(10) Non occorrono molte parole per illustrare la figura gigantesca dell'italo-albanese Francesco Crispi, rimessa oramai al giusto valore dal Fascismo, valorizzatore di ogni vera grandezza. I botoli ringhiosi e i pigmei della politica social-democratica, si erano avventati contro di lui quando lo credettero abbattuto, ma la sua figura più fiera e più grande rimane nella Storia d'Italia, del cui Risorgimento a buon dritto si può affermare che Egli *magna pars fuit*.

(11) Fortezza di Roisafât.

Questa è un'antica leggenda assai diffusa in quasi tutto il Balcano, riferendosi a diverse opere imponenti. Il poeta però l'ha veramente nobilitata con la bella forma di cui l'ha saputo rivestire. Questa parte del canto VI° che ad essa si riferisce, fu pubblicata una prima volta nel solo testo albanese nel N. 4 dell'anno I^o della Rivista *Zëna* di Durazzo, il 15 agosto 1914, e una seconda volta, col mio consenso nella Antologia che fa parte del bel libro del chiarissimo Prof. Dr. Eqrem Çabej, intitolato: « *Elementi del Linguaggio e della Letteratura Albanese* », edito a Tirana nel 1936.

(12) Marko Shini era uno dei principali capitani delle truppe albanesi. Egli, al valore personale riuniva anche il prestigio derivantegli dall'essere nipote di Milo Shini, il quale, dopo Skanderbeg, era ritenuto il secondo eroe nazionale.

Fu gran ventura che nell'assemblea dei duci, di cui al canto VII°, non sia prevalsa la sua opinione di rimanere e di sacrificarsi tutti, rinunciando alla possibilità di una riscossa.

(13) Questo tratto esalta in maniera veramente meravigliosa la non mai interrotta amicizia e la protezione dell'Italia verso la Nazione Albanese.

(14) La guerra italo-turca per la conquista della Libia e della Cirenaica fu il primo passo che affievolì la potenza ottomana in Europa.

(15) In mezzo alla via alpestre che conduce alla chiesetta rurale di M. SS. Odigitria, vi ha una grossa pietra sulla quale il popolo crede di riscontrare un'impronta miracolosa, lasciata dal quadro della Vergine quando vi fu posato dai primitivi Albanesi, nel trasportarla dalla prima chiesetta da loro fabbricata alle falde del monte Pizzuta, nel nascente paese.

(16) I nomi accennati in questo tratto ricordano le contrade circostanti il paese che, col lavoro fecondo degli esuli, furono in breve tempo ridotte a cultura intensiva, dallo stato di abbandono in cui erano.

(17) La nonna paterna del poeta, Carmela Lopes, donna senza lettere, ma intelligentissima, era una vera fonte inesauribile di antiche canzoni, di novelle e di fiabe, o *pugûre*, come diconsi in Piana. Ma a nessuno, di coloro che ebbero la fortuna di ascoltarla, venne mai in mente di scrivere quanto usciva da quella bocca veneranda. Per elogiare la di lei memoria eccezionale, si diceva che quando era in fasce le avevano dato a mangiare il cuore della rondine.

(18) La instancabile operosità patriottica dell'autore e i sentimenti purissimi da Lui coltivati, con l'antiveggenza quasi profetica dei poeti, hanno avuto il loro corollario nei recenti avvenimenti politici.

(19) Questa magnifica digressione, che spesso ha dei riflessi quasi danteschi, e che nella traduzione letterale italiana nulla perde della robustezza e delle precisioni di linguaggio del testo albanese, per la forma veramente eletta in cui è resa, manifesta, con vibranti pennellate, le amarezze e i dolori provati dal poeta, ad opera di quei tristi che non mancarono di fargli tutto il male possibile.

(20) Non bisogna dimenticare che questo canto senza dubbio fu scritto dopo le due guerre balcaniche e dopo la grande guerra.

(21) Anche questa leggenda, che il poeta ha rivestito di così bella forma è popolare nel Balcano ed è la dimostrazione del riconoscimento del valore degli Albanesi, anche da parte di chi non fu loro amico.

La descrizione della singolare tenzone fra i due personaggi leggendari, senza perdere la forma popolare, nella quale il poeta era veramente maestro, fa pensare a qualcuno dei duelli dei personaggi dell'Orlando furioso, o della Gerusalemme liberata.

(22) L'odierna situazione politica, per la saggezza dell'Uomo che guida i destini dell'Italia, che per merito di Lui ha raggiunto il fastigio imperiale, e alle cui sorti è ormai indissolubilmente unita la Nazione Albanese, non come ancella, ma quale sorella minore, è ben diversa da quella che si riferisce all'epoca nella quale il poeta ebbe a scrivere questo canto.

La visione finale di un'era di pace e di fratellanza fra i popoli, aspirazione a cui tende questa povera umanità travagliata, è auspicata dal poeta, come un avvenimento che emanerà da Roma eterna, madre e maestra alle genti di ogni Diritto.

INDICE DEI NOMI

Achille 43	Baldovino 47
Adriatico 45	Balscia 265
Afrodite 265	Bardylo 265
Agà 129	Begoli 369
Albania 33, 45, 51, 263, 275, 283, 285,
303, 311, 347, 389.	Berat 57, 65, 75
Albanesi 153, 267, 285, 293, 297, 307,
313, 321, 335, 339, 349, 351.	Bitolia 369
Alessandro Masaraki 59	Bojana 169, 243
Alessandro il Nero 139, 153, 157, 165	Bonifazio 47
Alessio 241, 279	Brigna 347
Ali beg Toptani 79, 83, 121,
127, 129, 131, 133	Busambra 149
Ali Pascià Tepelèna 139, 145, 151,
159, 171	Bushati 167
Allàh 67, 107	Campidoglio 393
Alpi 51	Carlo Duci 61
Andrea Musacchio 271	Cettigne 389
Andrea Reres 65	Chjafa 161
Angelo (San) 347	Chimarra 49, 65, 241
Angelo Masci 61	Ciami 49, 153, 371
Antivari 271, 297	Cika 55
Antonio da Lezze, 271, 291, 293	Clemendi 169
Antonio Roscia 345	Contarini 271
Antonio Vitturi 271, 291	Corinto 47
Arberesci 49	Costantino 113, 121
Ariani 333	Costantino Masreki 281
Arianite 49, 51, 321, 325	Cuccia 281
Arta 51	
Arzen 99	Dan 129
Atanasio Vaja 227	Deda Costantini 65
Atena 45	Danubio 387
Atene 389	Ded Scura 57
	Dedòsh Barcia 271, 289
	Deidamia 43
	Demetrio Reres 281
Balabano 39, 57, 67, 71, 111	Dibra 39, 57, 369
Bali 129	Dino 371
	Dhon Matranga 57

- Domizio Kasési 61
Donika 313, 317, 335
Dorangricckj 65
Dragonara 347
Drimades 65
Drino 243
Ducagino 165
Dukati 65
- Elia Malesi 267
Elia (San) 161
Elmas Beg 185
Emina 193
Encelado 143
Etna 143
Ettore 43
- Fatima 111, 115
Foscari 47
Francesco Crispi 233
Francia 47
Flia 45
Fuscia 9, 347
- Gamilo 347
Gabriele Dara 65
Gega 243, 245, 249, 255
Gelósh Lutza 161
Gheghi 139, 153
Giacomo d'Avesne 47
Giacova 369
Gino 71, 75
Ginocastro 65
Gino Manes 67
Gino Musacchia Topia 39, 67
Gino Topia 73
Giorgio Alessi 73
Giorgio Burlesci 345
Giorgio Golemi 345
Giorgio Guzzetta 65
Giorgio Kuccia 67
- Giorgio Lusejari 345
Giorgio (San) 121, 331
Giorgio Vurgàni 65
Giovanni Barbato 345
Giovanni Kastrioti 271
Giovanni Kamniti 345
Giovanni Maklùzi 345
Giovanni Parrini 345
Giovanni Schirò 271, 345
Giovanni Stassi 55
Giove 43
Gjón 347
Gjón Crispi 63
Gjón Marko 151, 163
Gjón Perláti 67
Gropa 281
Gruda 169
Gussigne 369
Guràsh Dorsa 65
Guràsh Ujka 161
- Hago Vesjari 187
Haldupi 83
Hasan Nuzi
Hylo 243, 251, 259
Himarra 347
Honi 347
Hotti 169
- Kacianik (passo di) 375, 385
Kadmilo 233, 259, 263, 265
Kalimani 59
Kanina 65, 325
Kaplán Konja 99, 101, 107 111
Kastriota 55, 171
Kastrati 169
Kiri 243
Kologna 371
Korcia 369
Kosta 59
Kralievic 381, 383, 385

- Krasa, 71
Kriezezi 71
Kroja 33, 49, 71, 75, 77, 79, 83, 87,
117, 129, 271
Kronja 99
Kseravúli 15, 345
Kurd Pascià 211
Kurshid Pascià 181
Kurvela 55
- Ianina 139, 181, 371
Ibraim Pascià Bególi 139, 161
Illirici 243, 265, 333
Ipak 369
Ishmi 99
Ismail 179
Ismail Kjemál
Italia 271, 339
- Labe 251, 253, 255
Laerte 43
Lambro Suli 61
Lasi 9, 347
Lazaro di Pribaz 387
Lazo 59
Lehtán 347
Lek Dukagini 271, 291
Leone 47
Lesh Keta 61
Liapi 49, 153
Licomede 41
Lopes 13, 271, 297, 305
Loredano 271, 291
Ludovico Castella 271, 291
- Macedoni 333
Madonna del Buon Consiglio 323
Madonna Odigitria 331, 345
Mahmúd Pascià di Scutari 139, 157,
167, 171
Malakastra 65
- Malisia 241
Malisori
Mamiza 79, 85, 93, 109, 113, 121,
127, 133
Maometto 19, 67, 81, 130
Marco (San) 243, 329
Marco Bòtzari 139, 153, 159
Marco Bua 63
Marco Prenga 163
Marco Shini 267, 271, 281
Marco di Vucasino 375, 377, 379,
381, 383, 385
Margèla 61
Mash Ujca 123
Mati 267
Matteo Maza 345
Mecca 111
Mehmet Ali 157, 369
Mercurio Likúrsi 63
Mezzojuso 13
Milo Shino 55, 267, 281
Mira 247, 263
Mirdita 159
Mirdizia 149, 241
Mirmidoni 45
Moisè Golémi 39, 67
Monte Santo 61
Mosko 161
Mrika 135
Musa 375, 377, 379, 381, 383, 384,
387
Musacchia di Angelina 67
Mustafá 199
- Napoli 271, 293
Nauplia 47
Nicola Zasi 61
Nicoló Berisha 66
Nicolò Bideri 281
Nicola (San) 321

- Odisseo 243
Omer Vrioni 181, 231
Oroshi 151, 159, 163
Osmano Aga Rahitsa 99, 105, 109,
111, 113, 125, 129, 131
Osmano 303

Padiscià 67
Palermo 65
Paolo Bardëtsi 123
Paolo di Mati 271
Paolo Golëmi 57
Paolo Manes 281
Paolo (San) 163
Pastrovic 297
Pela (Cima di) 345
Pelasgi 41, 45
Petrella 73
Pietro Bua 345
Pietro Golemi 271, 287
Pirro 43
Poripa 169
Pravatá 281
Preng Leshi 151
Preseva 51, 371
Pristina 369
Prisrendi 369

Rahitsa 111, 113, 129
Rasenia 47
Repubblica di S. Marco 271
Rojsafát 243, 249, 291
Roma 393

Salute (Colle della) 323
Saturno 99
Sava 251, 253
Scesci 345
Sceicco dell'Islám 135
Schiadà Giorgio 61
Schirò (degli) 9

Scopia 289
Scutari 161, 167, 241, 265, 271, 273,
297
Scutarini 167
Seraschiere 181
Skanderbeg 17, 33, 51, 55, 67, 71, 75,
79, 93, 101, 109, 117, 179, 241,
279, 321, 331
Skodra 291, 293, 369
Skreli 169
Skumbi 345
Stambul 67, 157, 385
Suli 159
Sultano 67, 377

Tahir Abas 185
Tanúsh Musacchia Topia 67, 71, 73,
79, 85, 93, 95, 97, 109, 117, 133
Tanúsh Skiró 63
Tarabósh 111, 267
Tebelén 145
Tefta 251
Teodoro Barcia 63
Teodoro Dragota 345
Tessaglia 47
Teuta 251, 253
Tomor 51, 113
Tommaso Lopes 55
Topia 135
Toscaria 47, 99, 325
Toski 51, 113
Troja 43
Tyrana 99, 113
Turchia 139

Ulisse 43
Uri 69

Valle del Melo 347
Valkále 57
Valona 321

Vardar 289

Varfar 347

Varna 117

Vasa Spata 63

Veniero 87

Venezia 87, 271, 291

Vida 251, 253, 255, 257, 261, 263

Vila 383

Voisava 89

Vladen Giurriza 67

Zolfaliere 347

INDICE

Dedica	pag. III
Prefazione	» V
Canto I. — La Notte di Natale	» 7
Canto II. — Gli Antenati	» 39
Canto III. — Alí Beg Toptani	» 79
Canto IV. — Alí Pascià Tepelèna	» 139
Canto V. — Vasilikji	» 181
Canto VI. — La Fortezza di Scutari	» 233
Canto VII. — Giovanni Kastriota	» 271
Canto VIII. — Donika	» 307
Canto IX. — L'Alba	» 341
Note	» 395
Indice dei nomi	» 399

Finito di stampare in Palermo
coi tipi della Scuola tip. « Boccone del Povero »
il 9 marzo 1940 XVIII.

LIRE 25